

# OSALLISENA OPINNOISSA

Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta  
ammattillisessa koulutuksessa

Laura Jauhola  
Jeremias Kortelainen



© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2018:7

ISBN 978-952-13-6485-3 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8926 (pdf)

Taitto: Grano Oy

[www.oph.fi](http://www.oph.fi)

# SISÄLTÖ

<b>TIIVISTELMÄ</b> . . . . .	<b>.5</b>
<b>1. JOHDANTO</b> . . . . .	<b>.6</b>
1.1 Tutkimuksen tavoitteet, toteutus ja menetelmät . . . . .	7
1.2 Osallisuus ja sen ilmeneminen ammatillisen koulutuksen kontekstissa . . . . .	9
1.2.1 Osallisuuden määritelmää ja tarve osallisuuden vahvistamiselle . . . . .	9
1.2.2 Osallisuus ammatillisen koulutuksen ohjauksessa ja toimeenpanossa . . . . .	12
<b>2. OSALLISUUS JA AKTIIVISUUS OPISKELIJOIDEN NÄKÖKULMASTA</b> . . . . .	<b>16</b>
2.1 Kyselyn vastaajien taustatiedot . . . . .	16
2.2 Koulutusvalinnan tekeminen . . . . .	23
2.3 Opintoihin ja opiskelijayhteisöön kiinnittyminen . . . . .	25
2.4 Opintoja haittaavat tekijät ja niiden kasautuminen . . . . .	28
2.5 Tulevaisuuden suunnitelmat ja työllistymisodotukset . . . . .	34
2.6 Vaikutusmahdollisuudet omiin opintoihin, opetukseen ja hyvinvointiin . . . . .	37
2.7 Aktiivinen opiskelijavaikuttaminen . . . . .	43
2.8 Opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen opiskelijoiden näkemänä . . . . .	44
<b>3. OSALLISUUDEN EDISTÄMIEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJIEN NÄKÖKULMASTA</b> . . . . .	<b>47</b>
3.1 Koulutus- ja uravalintojen tekeminen . . . . .	47
3.2 Osallisuus ja viihtyvyys . . . . .	48
3.3 Vaikuttamismahdollisuudet opintoihin ja yhteisöön . . . . .	53
<b>4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET</b> . . . . .	<b>58</b>
<b>LOPUKSI</b> . . . . .	<b>63</b>
<b>LÄHTEET</b> . . . . .	<b>65</b>
<b>LIITTEET</b> . . . . .	<b>67</b>
LIITE 1. Vaikeuksia selittävät tekijät . . . . .	67
LIITE 2. Osallisuuden ja aktiivisuuden taustalla olevia tekijöitä . . . . .	68
LIITE 3. Opiskelijoille suunnattu kysely . . . . .	69



# TIIVISTELMÄ

Raportissa tuotetaan tietoa siitä, kuinka oppijan omaa aktiivisuutta ja osallisuutta voidaan vahvistaa koulutuspolun eri vaiheissa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimuksessa valotetaan viiden ammatillisen koulutuksen järjestäjän kahden koulutusalan opiskelijoiden osallisuuden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, kuinka osallisuus on huomioitu koulutuksen järjestämisessä. Aineisto muodostuu opiskelijoille suunnatusta kyselystä (N=1749) sekä koulutuksen järjestäjien edustajien haastatteluista. Lisäksi on hyödynnetty aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä sekä asiantuntijakuulemisia.

Opiskelijoiden taustatekijöillä on selkeä yhteys osallisuuteen ja oman oppijuuden omistamisen kokemukseen. Yhä varsin suuri joukko nuoria kokee tarvitsevansa enemmän tukea opintoihinsa. Eri hyvinvoinnin osa-alueilla riskiryhmään kuuluvat opiskelijat, joilla on joku toimintakyvyn alenema sekä opiskelijat, joilla ei ole mielekästä harrastusta, jotka eivät liiku säännöllisesti tai joilta puuttuu läheinen ystävä. Maahanmuuttajataustaisilla korostuvat odotetusti kielivaikeudet opintoja haittaavana tekijänä. Samat riskitekijät ovat olleet taustalla myös tarkasteltaessa opiskelijoita, jotka kokevat tehneensä opiskeluvaihtoa koskevat päätökset puutteellisin tiedoin ja joiden taustatekijöistä löytyy selkeitä yhtymäkohtia opintoihin kiinnittymiseen ja opinnoissa menestymiseen. Nämä opiskelijat kokevat myös useammin, etteivät he ole päässeet vaikuttamaan opintoihinsa.

Oppilaitoksissa on pääosin osallisuutta tukeva ilmapiiri, ja useimmat opiskelijoista ovat tyytyväisiä vaikutusmahdollisuuksiin opintoihinsa. Formaaleihin vaikuttamiskanaviin osallistuu vain edustuksellinen joukko, eikä kaikilla ole siihen kiinnostusta tai aikaa. Opiskelijavaikuttamiseen ja yhteisöllisten toimintojen edistämiseen on kiinnostuneita enemmän kuin osallistuneita. Osallisuuden kynnyskysymykset näyttävät kyselyn perusteella linkittyvän kuitenkin usein opettajien kannustavuuteen tai sen puutteeseen tai laajemmin käytettyihin opetusmenetelmiin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa niihin. Omiin opintoihin vaikuttaminen tapahtuu opintopolun henkilökohtaistamisen kautta ja arjen käytännöissä, jotka ovat usein vielä opettaja- ja toimipiste-/ koulutusalaakohtaisia.

Tulosten perusteella opiskelijoiden osallisuutta ja tietoisuutta koulutusvalinnoissa on yhä vahvistettava perusopetuksen nivelvaiheessa. Opiskelijoiden osallisuutta omiin opintoihin tulee lisätä huomioiden yksilölliset opintopolkumahdollisuudet. Kaikkiaan vertaisuuden ja yksilöllisten opintopolkujen yhdistäminen on iso kokonaisuus, johon tulisi panostaa kehittämällä niin itseohjautuvuutta tukevia opetusmenetelmiä kuin koulutuksen järjestämisen tapoja. Ryhmäytymiskäytäntöjä tulisi kehittää siten, että niissä huomioidaan yksilöllistyvät opintopolut koulutuksen eri vaiheissa. Koulutuksen järjestäjän tulisi varmistaa, että opetus- ja ohjaushenkilöstö tarjoaa yhtäläiset mahdollisuudet opiskelijoille valintojen tekemiseen ja opintopolun suunnitteluun sekä varmistaa laadukkaan opetuksen ja tarvittavat tukipalvelut. Myös opiskelijavaikuttamisen aktivointiin tulisi edelleen panostaa. Viihtyvyyteen ja asenteelliseen esteettömyyteen on yhä kiinnitettävä vahvemmin huomiota, ja siinä avainasemassa ovat henkilöstö ja kohtaamistaidot. Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevaa koulutusta ja ilmapiiriä ylläpitävää työtä tulisi tehdä oppilaitosympäristössä jatkuvalla syötteellä ja huomioida se myös arkisissa käytännöissä.

# 1. JOHDANTO

Käsillä oleva julkaisu antaa läpileikkaavan kuvan toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien osallisuuden kokemuksista ja siitä, kuinka osallisuus on huomioitu koulutuksen järjestämisessä. Tulosten perusteella esitetään kehittämiskohtia ja suosituksia osallisuuden edistämiseksi.

Opetushallituksen toteuttama Zoomi-hanke toimii ESR-ohjelman Osuvaa osaamista -toimintapidekokonaisuuden Sujuvat siirtymät -osion koordinoitihankkeena. Osana koordinaatio-tehtävää Zoomi-hanke käynnisti kesällä 2017 tutkimuksen, jossa selvitetään kuinka oppijan omaa aktiivisuutta ja osallisuutta voidaan vahvistaa koulutuspolun eri vaiheissa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Analyysissä huomioidaan oppijan taustatekijät ja maantieteelliset tekijät.

Osallisuuden olemassaoloa ja tilaa voidaan todentaa vain kysymällä asiasta niiltä, joiden osallisuuden tunteesta ollaan kiinnostuneita. Tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu opiskelijoille suunnatusta kyselystä. Rakenteet ja toimintatavat voivat joko mahdollistaa tai estää osallisuutta. Siten opiskelijakyselyn lisäksi toinen keskeinen aineisto koostuu koulutuksen järjestäjien haastatteluista ja taustakirjallisuudesta. Aihe on tavattoman laaja, ja jokaisen osallisuuden eri ulottuvuuden osalta olisi mielekästä tuottaa erillinen interventiotutkimusasetelma.

Osallisuuden mahdollistamista on tarkasteltu tiedonkeruussa a) mahdollisuuksina vaikuttaa opintoihin ja tehdä opintoja koskevia valintoja, b) osallisuuden kokemuksena sekä mahdollisuuksina vaikuttaa yhteisöön ja oppilaitoksen hyvinvointiin sekä c) osallistumisena opiskelijavaikuttamisen. Tässä tiedonkeruussa on tuotettu tietoa, jota on jäljitettävissä eri lähteistä, mutta hajanaisesti. Tutkimuksen lisäarvona voidaankin nähdä kokoavan tiedon tuottaminen ja taustatietojen syventäminen. Nyt tehty tutkimus antaa yleiskuvan osallisuuden tilasta kyselyyn osallistuneiden opiskelijoiden näkemänä ja tekee näkyväksi sitä estävien ja edistävien tekijöiden yhteyksiä.

Tiedonkeruu kohdennettiin viiden koulutuksen järjestäjän tekniikan ja liikenteen sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala (erityisesti hotelli-, ravintola- ja catering-ala) opiskelijoille eri puolella Suomea. Tehdyn opiskelijakyselyn pääasiallisena kohderyhmänä olivat oppilaitosmuotoisen ja opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen opiskelijat. Vastauksia saatiin 1 749. Koulutuksen järjestäjäkohtaisia tuloksia on käsitelty ja tulkittu yhteisesti koulutuksen järjestäjien koulutusala-kohtaisten edustajien kanssa. Keskusteluissa on pyritty tunnistamaan koulutuksen järjestäjän toimivia käytäntöjä ja kehittämisen kohteita.

Tutkimus on tehty kesän 2017 ja maaliskuun 2018 välisenä aikana. Tiedonkeruu on tehty ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöjen muutosten vaihteessa, jolloin osa käytetyistä termeistä vastaa ennen vuoden 2018 voimaan tullutta lainsäädäntöä.

Tutkimusta ovat ohjanneet Opetushallituksessa projektipäällikkö Sanna Laiho, opetusneuvos Tuija Laukkanen ja projektiasiantuntija Sanna Penonen, ja tukena on ollut Opetushallituksen asiantuntijaryhmä. Tutkimuksen ovat toteuttaneet Owl Group Oy:n Laura Jauhola ja Jermias Kortelainen, joka on vastannut tilastoanalyysistä. Owl Groupista tiimiin ovat kuuluneet lisäksi Olli Oosi ja Marika Koramo. Tutkimuksen erityisasiantuntijoina toimivat erityispedagogiikan professori Markku Jahnukainen Helsingin yliopistolta ja ammattikasvatuksen dosentti, professori Petri Nokelainen Tampereen teknilliseltä yliopistolta.

Raportti on kirjoitettu aineistolähtöisesti. Raportti etenee siten, että johdantoluvussa kuvataan tutkimuksen viitekehystä sekä käytettyjä menetelmiä ja aineistoja. Luvussa kaksi esitellään opiskelijakyselyn tuloksia, ja luvussa kolme niitä reflektoidaan koulutuksen järjestäjien käytäntöihin ja laajempaan tutkimuskirjallisuuteen. Luvussa neljä tuotetaan johtopäätökset vastaten tutkimuskysymyksiin ja esitetään suositukset osallisuuden edistämiseksi.

## 1.1 Tutkimuksen tavoitteet, toteutus ja menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on **tuottaa tietoa siitä, miten oppijan omaa aktiivisuutta ja osallisuutta voidaan vahvistaa koulutuspolun eri vaiheissa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa**. Tehtävänä oli selvittää

- kuinka osallisuutta ja aktiivisuutta edistetään?
- miten huomioidaan siirtymä- ja nivelvaiheiden ohjauspalveluissa?
- miten oppijan erilaiset taustatekijät ovat yhteydessä oppijan aktiivisuuteen ja osallisuuteen, ja millä toimin näihin voidaan vaikuttaa aktiivisuuden ja osallisuuden lisäämiseksi?
- miten huomioida paremmin tulevaisuudessa? (ml. reformi)

Analyysissä huomioidaan oppijan taustatekijät ja alueelliset erot, erityisesti pääkaupunkiseutu verrattuna muuhun Suomeen. Siten tavoitteena ei niinkään ole koulutuksen järjestäjäkohtaisten erojen tarkastelu, vaan kartoittaa alueeseen liittyviä tekijöitä, joita ovat esimerkiksi koulutustarjonta ja nivelvaiheyhteistyön rakenteet, tai etäisyyksien huomioiminen koulutuksen järjestämisessä.

Tutkimuksen tehtäväksiänto on laaja, jolloin toteutuksessa on täytynyt tehdä myös rajauksia. Siten siirtymä- ja nivelvaiheiden ohjauspalveluiden osuutta ennen ammatilliseen koulutukseen siirtymistä sivutaan vain ammatillisen koulutuksen toimijoiden näkökulmasta.

Tutkimuksen toimeksiannossa edellytettiin huomioimaan erityisesti läpäisyn tehostamisohjelman (2011–2014) aikana tehtyjä havaintoja. Läpäisyn tehostamisohjelma oli osa koulutustakuun toteutusta. Ohjelman tavoitteena oli vähentää koulutuksen keskeyttämistä ja parantaa ammatillisen koulutuksen läpäisyastetta tukemalla erityisesti niitä opiskelijoilta, joiden keskeyttämislähtöisyys tai opintojen pitkittyminen on tavanomaista suurempi ja jotka ovat sen vuoksi vaarassa syrjäytyä koulutuksesta ja yhteiskunnasta. Kolmantena keskeisenä tavoitteena oli kehittää käytäntöjä niiden opiskelijoiden opintojen loppuun suorittamiseksi, jotka olivat jättäneet tai jättämässä tutkinnon suorittamisen kesken työelämään siirtymisen takia. Lisäksi tavoitteena oli nopeuttaa tutkinnon suorittamista tehostamalla tunnistamis- ja tunnustamismenetelmiä ja -käytäntöjä.

Osallisuus on käsitteenä hyvin laaja ja moniulotteinen. Läpäisyn tehostamishankkeissa tehty kehittämistyö on osaltaan tukenut toteutusta, ja aiheen tiimoilta tehtyä kehittämistyötä on dokumentoitu varsin hyvin. Kokoavia tutkimuksia, selvityksiä ja tilannetietoja on myös olemassa. Toisaalta koulutuksen järjestäjien käytössä olevien osallisuutta lisäävien toimintamallien vaikuttavuudesta ei ole juurikaan saatavissa tutkimustietoa. Myöskään tässä julkaisussa ei ollut tutkimusasetelman ja käytettävissä olevan ajan huomioiden mahdollista tehdä kattavaa inventaaria eri menetelmistä, joiden avulla opiskelijoiden (ja huoltajien) osallisuutta tuetaan opetuksen ja kouluyhteisön hyvinvoinnin suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Tämän tyyppinen inventaari edellyttäisi erillisiä tutkimuksia, joissa tuotetaan seuranta- ja tutkimustietoa eri interventioiden vaikutuksista.

Kuitenkin tarve eri tekijöitä yhdistävälle ja syventävälle tiedonkeruulle on nähty tarpeelliseksi. Tässä tutkimuksessa saadaan kootusti tietoa paitsi koulutuksen aikaisen, myös siirtymä- ja nivelvaiheiden ohjauspalveluiden ”tilasta” ja syventävää tietoa käytössä olevista keinoista koulutuspolun varrella peilaamalla tietoja paikalliseen tiedonkeruuseen; dokumenttianalyysin, opiskelijoille kohdistetun survey-tutkimuksen ja koulutuksen järjestäjäkohtaisten haastatteluiden avulla.

Tiedonkeruu kattaa tiivistetysti seuraavat näkökulmat, joita peilataan myös taustatekijöihin:

- Siirtyminen ammatilliseen koulutukseen, valintamahdollisuudet ja tietoisuus.
- Ilmapiiri, opintoihin kiinnittymien, kokemus osallisuudesta.
- Opiskelijoiden tietoisuus vaikutusmahdollisuuksista opintoihin ja oppilaitoksen hyvinvointiin, kokemus vaikutusmahdollisuuksista ja kuulluksi tulemisesta.
- Aktiivinen opiskelijavaikuttaminen.

Kontekstin avaamisella pyritään pääsemään kiinni kehittämisen kohteisiin, mutta myös tavoitetaan ajankohtana, jolloin korostuvat räätälöidyt ja yksilölliset opintopolut ja niiden tuomiin muutoksiin vastaaminen koulutuksen järjestämisessä.

Tutkimus tukee käynnissä olevan rakennerahastokauden (Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020) valtakunnallisen Osuvaa osaamista -toimenpidekokonaisuuden sujuvat siirtymät -osiossa tehtävää kehittämistyötä, jossa luodaan ja pilotoidaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen valtakunnallisia, koulutuksen järjestäjien yhteistyöhön perustuvia siirtymävaiheiden palveluita ja toimintamalleja. Tutkimuksen tuloksia toivotaan hyödynnettävän myös hankkeiden suunnittelussa ja jo syntyneiden tulosten ja toimintamallien levittämisessä, jotta voidaan paremmin ottaa huomioon oppijoiden oman aktiivisuuden ja osallisuuden huomiointi ja vaikutuslogiikka osana laajempia koulutuksen järjestämisen tavoitteita ja toimintatapoja.

## Aineistot ja menetelmät

Tutkimus koostuu aikaisempien tutkimusten ja kehittämistyön kartoituksesta, viidelle koulutuksen järjestäjän opiskelijoille suunnatusta kyselystä sekä tuloksiin kytketyistä koulutuksen järjestäjäkohtaisista haastatteluista. Lisäksi tausta-aineistona on hyödynnetty koulutuksen järjestäjien ohjaavia asiakirjoja, kuten opetussuunnitelman yhteisiä osia ja opiskelijahuollon suunnitelmia.

Kysely kohdennettiin viiden eri puolilla Suomea sijaitsevan koulutuksen järjestäjän tekniikan ja liikenteen sekä hotelli-, ravitsemis- ja talousalan opiskelijoille. Kohdentamisella on tavoiteltu mahdollisimman suurta alueellista kattavuutta siten, että vastaajamäärät ovat riittäviä. Samasta syystä vertailuun on valittu kaksi suurta koulutusala. Opiskelijamäärän lisäksi koulutuslavalaintojen taustalla oli myös se, että valitut alat ovat varsin vahvasti sukupuolittuneita.

Koulutuksen järjestäjäkohtaisten haastatteluiden osallistujajoukko on vaihdellut jonkin verran: pääsääntöisesti keskusteluihin on osallistunut johtoa ja opetus- ja ohjaushenkilöstöä. Kolmen koulutuksen järjestäjän osalta on kuultu myös opiskelijoita. Yhteensä keskusteluihin on osallistunut 37 henkilöstön edustajaa ja kuusi opiskelijaa.

Opiskelijakyselyn vastaajajoukkoa avataan tarkemmin luvussa 2.1. Opiskelijakyselyn tulosten yleistettävyyden osalta voidaan todeta, että vapaaehtoisuuteen perustuneen kyselyn tuloksia



ei voi suoraan yleistää koskemaan koulutuksen järjestäjäkohtaisia opiskelijoita. Silti kyselyn tulokset antavat luotettavia vastauksia toimeksiannon mukaisiin kysymyksiin liittyen opiskelijoiden taustatekijöiden vaikutuksiin ja tietoa siitä, kuinka oppijan omaa aktiivisuutta ja osallisuutta voidaan vahvistaa koulutuspolun eri vaiheissa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Koulutuksen järjestäjäkohtaiset käytännöt osallisuuden mahdollistamiseksi ovat paikallisia ja kuvaavat viiden alueellisesti merkittävän järjestäjän lähestymistapoja. Aineiston kautta voidaan nostaa yhdessä sekundäärilähteiden kanssa kehittämisehdotuksia. Kunkin koulutuksen järjestäjän tulee suhteuttaa tuloksia lopulta omiin käytänteisiinsä.

Kyselyaineistoa on analysoitu soveltuvilla tilastollisilla menetelmillä. Analyysin luonne on sekä kuvaileva että selittävä. Toisaalta pyritään muodostamaan kattava kuva ammattikouluopiskelijoiden tilanteesta huomioiden eri taustamuuttujat, mutta päätarkoituksena on kuitenkin ollut tarkastella oppijan oman aktiivisuuden ja osallisuuden esiintymistä ja tekijöitä, joilla näitä voitaisiin vahvistaa koulutuspolun eri vaiheissa. Näiltä osin analyysi on vahvasti eksploraatiivinen: mikä tai mitkä tausta- tai koulutuksen järjestäjään liittyvistä tekijöistä vaikuttavat oppijan toimintaan ja kuinka paljon? Tässä yhteydessä on hyödynnetty myös logistista regressioanalyysia, joka soveltuu menetelmällisesti hyvin muun muassa useiden muuttujien yhteisvaikutuksen tarkasteluun.

## **1.2 Osallisuus ja sen ilmeneminen ammatillisen koulutuksen kontekstissa**

### **1.2.1 Osallisuuden määritelmää ja tarve osallisuuden vahvistamiselle**

Osallisuus on laaja käsite, ja siitä puhutaan eri hallinnonaloilla hieman eri painotuksin: sosiaali- ja terveysministeriössä siitä puhutaan aktiivisen kansalaisuuden, aktivoinnin ja yhdenvertaisten palvelujen hengessä, oikeusministeriössä osallisuudesta kirjoitetaan ihmisoikeuksina ja demokratiana, opetus- ja kulttuuriministeriössä painotetaan merkityksellisyyttä ja mahdollisuuksia. (Ks. esim. Isola ym., 2017.)

Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. Osallisuuden ilmenemistä on kuvattu seuraavasti: Osallisuus ilmenee 1) päätösvaltana omassa elämässä, mahdollisuutena säädellä olemisaan ja tekemisiään sekä ymmärrettävänä, hallittavana ja ennakoitavana toimintaympäristönä; 2) vaikuttamisen prosesseissa, joissa pystyy vaikuttamaan itsen ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa; 3) paikallisesti, kun henkilö pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Isola ym., 2017.)

Osallisuutta on määritelty myös kolmella ulottuvuudella tai edellytyksellä, joita ovat riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, toiminnallinen osallisuus sekä yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys (Raivio ja Karjalainen, 2013). Jonkin osa-alueen vajeisuus heijastuu osallisuuden vähentymiseen ja lisää riskiä yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämiseen. Mahdollisuus osallistua nähdään yksilöiden perusoikeutena, ja ilman osallistumista ei voi oppia toimimaan kriittisenä kansalaisena (Vesikansa, 2007). Toisesta suunnasta tarkasteltaessa lähtökohtana osallisuuden määrittelylle voidaan pitää ajatusta siitä, että mikäli rakenteet ja sosiaalinen ympäristö kannustavat, ihminen on lähtökohtaisesti kiinnostunut ottamaan osaa (Hautamäki, 2005).

Koulu- ja oppilaitosympäristössä osallisuus pitää sisällään ajatuksen siitä, että opiskelijat ja huoltajat voivat osallistua yhdessä ja vuorovaikutuksessa henkilöstön kanssa oppilaitoksen, opetuksen ja hyvinvoinnin kehittämiseen ja toteutukseen (ks. lisää seuraava luku 1.2.2). Osallisuuden tunne on keskeinen osa hyvinvointia. Osallisuuden lisäämisessä on olennaista se, että osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia ei ulkoisteta vaikkapa oppilaskuntiin, vaan osallisuus koetaan yhteiseksi arvoksi ja osaksi arkea (Vehviläinen, 2015).

Aikuisilla on vastuu ja velvollisuus tukea ja mahdollistaa lapsille ja nuorille osallistumisen väylät. Itse osallisuustyön voi nähdä muodostuvan osallisuutta edistävästä tiedosta ja käytännöistä, jotka läpäisevät ihmisten väliset kohtaamiset, paikalliset kumppanuudet, sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmän ja niiden käytännöt niin, että mahdollisuudet kiinnittyä yhtä useampaan hyvinvoinnin lähteeseen vahvistuvat (Isola ym., 2017). Osallisuutta edistävillä käytännöillä on tärkeä rooli myös toiminnan kehittämisen kannalta. Osallisuuskäytännöt tuottavat mielipiteitä ja näkemyksiä oppilaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Osallisuus on tärkeä toiminnan palaute- ja seurantaväline. Vaikka osallisuus on ideaalilanteessa osa oppilaitoksen arvomaailmaa ja toimintakulttuuria, erillisiä käytäntöjä tarvitaan myös. Työ- ja opiskeluhuvinvointi lisääntyy, kun ihmiset pääsevät vaikuttamaan työnsä sisältöön ja sen kehittämiseen, mikä pätee luonnollisesti myös henkilökuntaan. (Vehviläinen 2015.)

Osallistaminen liittyy keskeisesti oppimisesta käytyyn keskusteluun ja pedagogisiin menetelmiin. Myös pedagogisessa ajattelussa on tiedostettu yhä selkeämmin oppijan aktiivinen rooli oppimisprosessissa. Oppimisen metataitoja kuten ongelmanratkaisukykyä sekä kriittisen ajattelun ja itseohjautuvuuden merkitystä on alettu korostaa entistä enemmän. Oppimaan oppiminen edellyttää valmiuksia omaehtoiseen tiedonhankintaan, luovaan ongelmanratkaisuun ja tiedon kriittiseen arvioimiseen. Osallisuus tarkoittaa myös sitä, että oppija alkaa ottaa entistä enemmän itse vastuuta omasta oppimisestaan. (Tynjälä ym., 2005.) Osallisuus on kokemuksellisen ja sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen keskeisiä elementtejä: Osallisuuden tunne edesauttaa opintoja, sillä sen puute voi laskea opiskelijoiden motivaatiota opintojaan ja opiskeluyhteisöään kohtaan. Kasvatusteoreettisessa kirjallisuudessa korostuvat aiheen ympärillä oppijan roolit ongelmanratkaisijana, toimijana ja yhteistyökumppanina. Oppimisympäristön tulee olla aktiivisuutta, reflektointikykyä ja keskustelua stimuloiva; oppiminen tapahtuu dialogissa; opetustilanteet perustuvat yhteistoimintaan, ongelma- ja prosessikeskeiseen oppimiseen ja eheytettyyn opiskeluun. (Niemi ym., 2010.)

Antti Maunu on tutkinut spesifin ryhmäilmiö-menetelmän hyödyntämistä, mutta myös laajemmin sosiaalipedagogisten ajattelu- ja toimintatapojen hyödyntämistä ammatillisessa koulutuksessa. Sosiaalipedagogisten toimintatapojen käytölle tunnistettiin selkeä tarve. Toimintatavat vahvistavat sosiaalista luottamusta ja sosiaalisia valmiuksia, jotka tutkimusnäytön perusteella ovat keskeisiä opinnoissa viihtymisen, opintomenestyksen, terveyden ja hyvinvoinnin sekä yhteiskuntaan integroitumisen tekijöitä. Maunun raportin mukaan ammattiin opiskelevat itse arvioivat, että elämässä tärkeintä on vahvat ja selkeät sosiaaliset kiinnikkeet sekä rutiinit, jotka toteutuvat hyvissä ryhmissä ja yhteisöissä. (Maunu, 2016.)

Läpäisyn tehostamishankkeen tuloksissa on korostettu, että itseohjautuvuus vähentää ulkoisen ohjauksen tarvetta ja valmistaa opiskelijoita aktiiviseen kansalaisuuteen. Itseohjautuvuuden hyviä käytäntöjä ovat osallisuuden ja omistajuuden tarjoaminen, mielekkäät opetusmenetelmät ja hyvinvoiva oppimisympäristö. Lisäksi opiskelijalle tulee tarjota tietoa, taitoa, valmiuksia ja voimia oman elämänsä ja opiskelunsa hallitsemiseen. Osallisuuden ja opiskelijoiden itseohjautuvuuden lisäämiseen tähdättiin läpäisyn tehostamishankkeissa niin ns. luotsaamisella, jolloin ohjausta ja tukea vähennetään asteittain, opetusmenetelmien kehittä-

misellä sekä hyvinvoivalla oppimisympäristöllä. Läpäisyn kehittämissuunnitelmassa hyödynnettyjen menetelmien eräs hyöty perustuu niiden osallisuutta mahdollistaviin ja vahvistaviin elementteihin. (Vehviläinen, 2015.)

Ammatillisen koulutuksen ollessa kyseessä työelämässä tapahtuvan oppimisen osuutta ei voi unohtaa osallisuuden ulottuvuuksista. Työpaikalla tapahtuvan oppimisen kontekstissa kiinnittymistä työpaikkaan on tarkasteltu mm. oppijan ja työyhteisön vastavuoroisena prosessina, jossa yksilön kiinnittyminen työpaikan sosiaalisiin käytänteisiin avaa uusia oppimismahdollisuuksia ammatillisen osaamisen saavuttamiseksi. Suomessa on tutkittu opiskelijoiden ja työyhteisön jäsenten näkemyksiä ja kokemuksia osallistumisen ja osallisuuden toteutumiseen oppisopimuskoulutuksessa. Tulokset käsittelevät osallistumiseen ja osallisuuteen liittyviä haasteita, jotka kytkeytyvät työnkuvaan, työyhteisöön sekä opiskelijan aktiivisuuteen ja itseohjautuvuuteen. Tutkimuksen mukaan osallisuuden kokemukseen sisältyvät hyväksyntä, arvostus ja ryhmään kuulumisen tunne ovat yhteydessä työssä suoriutumiseen. Osallisuus, samoin kuin osallistuminen ja oppiminenkin, muodostuvat työyhteisössä vastavuoroisen prosessin seurauksena, joita edistäviksi tekijöiksi nousivat mm. työn kuvan vastuullisuuteen ja monipuolisuuteen, työyhteisön kulttuuriin ja käytäntöihin (mm. tasa-arvoisuus, hierarkia, vuorovaikutus ja koulutuksen organisointi) sekä opiskelijan itseohjautuvuuteen ja motivaatioon liittyvät tekijät. Samat tekijät nousivat luonnollisesti myös useiden työyhteisöjen haasteiksi. (Rintala ym., 2017.)

Entistä joustavammalla ja yksilöllisellä opintopolulla sekä monipuolisemmillä fyysisillä ja digitaalisilla oppimisympäristöillä voidaan olla myös haaste opettajien ja opiskelijoiden väliselle sekä opiskelijoiden keskinäiselle vuorovaikutukselle, kun kiinnittyminen opiskelijayhteisöön jää vähäisemmäksi. Osallisuuden edistäminen niin oppilaitosten kuin työpaikkojen oppimisympäristöissä on nähty sitäkin tärkeämmäksi. Opettajien ja opiskelijayhteisön merkityksen rinnalla tulisi tarkastella myös digitaalisten oppimisympäristöjen ja verkko-opetuksen mahdollisuuksia opiskelijoiden osallisuuden sekä vuorovaikutuksen ja yhteistyön edistämiseksi. Kun työyhteisöjen rooli koulutuksessa kasvaa, työyhteisön vuorovaikutus ja tuki sekä työntekijöiden pedagogisen tuen tarve korostavat oppilaitosten ja ammatillisten opettajien tärkeää roolia pedagogisen tiedon tuottajana ja välittäjänä, mutta myös opiskelijoiden itseohjautuvuuden edistämiseksi. (Rintala ym., 2017.)

Mahdollisuudet osallistua yhdenvertaisesti ja olla osallisena voivat vaihdella eri kohderyhmillä. Useissa kehittämissuunnitelmissa ja tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota eri taustatekijöiden, kuten erityisen tuen tarpeen ja maahanmuuttajuuden huomioimiseen opintojen ohjauksen ja nivelvaihepalveluiden näkökulmasta. Maahanmuuttajien osalta tutkimuksissa on osoitettu, että maahanmuuttajuus (kieli, maassaolon aika, maahantulon syy) ei itsessään selitä mitään, vaan sosioekonomisen taustan on osoitettu olevan selittävä tekijä opintoihin pääsyn ja opinnoissa menestymisessä (ks. esim. Kuusela, 2006; Kilpi, 2010; Ansala ym. 2014, Hotulainen ym., 2016).

Vastaavasti opiskelijoiden viiteriä korkeammalla iällä on koulutuksen läpäisyä koskeissa tutkimuksissa löydetty yhteys keskeyttämiseen (mm. Vehviläinen, 2015; Penonen ja Ågren, 2018). Seikan huomiointi tulee vain korostumaan, sillä ammatillisen koulutuksen reformin myötä raja-aidat nuorten ja aikuisten koulutuksessa madaltuvat. Pelkkä ikä ei kuitenkaan ole selittävä tekijä, vaan taustalla voivat olla monisyiset muut tekijät, kuten väärä alavalinta ja rahaongelmat. Lisäksi toisen asteen opintojen keskeyttämisen kasaantuminen on vahvasti yhteydessä mielenterveyden ongelmiin. (Pekkarinen ja Myllyniemi, toim., 2018.) Tekijöinä voi olla mm. kiinnittyminen opiskelijaryhmään, koulutuksen henkilökohtaistami-

seen liittyvät puutteet, aikaisemmat kokemukset ja kouluallergiaan liittyvät tekijät, elämänhallinnan puute ja muut terveystekijät. Ikään liittyy myös yhteiskunnan palvelujärjestelmän näkökulmasta rajauksia etuuksiin, jotka itsessään jo vaikuttavat esim. taloudellisiin ja asumiseen liittyviin tekijöihin. Asumiseen vaikuttavat myös maantieteelliset seikat, ja asuntoloiden saatavuus sekä niiden tuki. (esim. Vehviläinen, 2015.)

Myös tarjottu ohjaus sekä nivelvaihe- ja koulutuspalveluiden saatavuus ovat luonnollisesti keskeisiä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa osallisuuden ja aktiivisuuden mahdollisuuksiin ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen. Myös näitä tekijöitä on sivuttu nyt toteutetussa tiedonkeruussa ja tuotu esiin, milloin yhteys osallisuuteen on aineistolähtöisesti löydettyissä.

## **1.2.2 Osallisuus ammatillisen koulutuksen ohjauksessa ja toimeenpanossa**

Osallistumisen ja osallistamisen käytäntöjä on kehitetty valtakunnallisesti ja paikallisesti jo pitkään. Nuorten osallisuuden ja aktiivisuuden edistäminen on ollut yksi keskeisistä nuoriso- ja koulutuspoliittisista tavoitteista 2000-luvun ajan (mm. OKM:n Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi 2002), ja se on ollut jo pitkään osana niin nuoriso, lastensuojelun kuin ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöä. Rahoitusta ja kehittämistoimenpiteitä asian kehittämiseen, osallisuuden edellytysten mahdollistamiseen on suunnattu viime vuosina runsaasti osana ESR-toimintaa ja Nuorisotakuun toimenpidekokonaisuuksia. Toki nimenomaan aktiivisuuden ja osallistamisen huomiointi on ollut erityisenä painopisteenä vain osassa toimia.

Nuorten osallistaminen ja kuuleminen on kirjattu YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, ja sisältyy läpileikkaavana koulutusta koskevaan lainsäädäntöön ja mm. nuorisolakiin (1285/2016, 24 §) ja kuntalakiin (410/2015, 26 §). Ammatillisen koulutuksen tehtävä on edistää työllisyyttä ja yrittäjyyttä, nostaa työllisyysastetta sekä edistää osallisuutta. Opiskelijalla on lain mukaan oikeus saada eri oppimisympäristöissä sellaista opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamisen sekä tukee kehitystä hyväksi, tasapainoisiksi, sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseneksi (531/2017, 61 §). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoituksena on edistää opiskelijan ja koko opiskeluyhteisön hyvinvointia, huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja opiskelijoiden osallisuutta itseään ja opiskeluyhteisöä koskevissa asioissa. Lain tavoitteena on myös turvata varhainen tuki sitä tarvitseville sekä opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja niiden laatu. Opiskelijoiden osallisuutta tukevat toimintatavat ovat keskeinen keino tukea oppilaitoksen yhteisöllisyyttä ja yhteisöllistä hyvinvointia.

Oppilaitosten ja koulutuksen järjestäjien nivelvaiheyhteistyön yksi ulottuvuus on saada nuoret osalliseksi koulutuksesta, mutta myös varmistaa, että oppijalla on riittävä tieto koulutus päätösten tekemiseksi (Harjunpää ym., 2017). Opiskelijoiden ohjaus edistää opiskelunvalmiuksien kehittymistä ja tukee koulutukseen ja uranvalintoihin liittyvissä päätöksissä. Ohjaus tukee ammatti-identiteetin kehittymistä, auttaa urasuunnittelutaitojen muotoutumisessa ja antaa valmiudet jatko-opintoihin tai työelämään siirtymiselle. Riittävä ohjaus on perusta sille, että opiskelijat pystyvät aktiivisesti kehittämään taitojaan, suunnittelemaan koulutustaan ja uravalintojaan sekä tekemään itsenäisiä, itsensä kannalta merkityksellisiä valintoja tulevaisuutensa suhteen. (Opetushallitus, 2014.)

Ammatillisen koulutuksen reformin yhtenä keskeisenä tavoitteena on aktiivisuuden ja osallisuuden vahvistaminen<sup>1</sup>: Opiskelijalla on lain hengen mukaisesti oikeus toimia ja itse vaikuttaa oman opiskelupolkunsa rakentumiseen sekä omien oikeuksiensa toteutumiseen. 1.1.2018 voimaan tullessa laissa ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) on vahva ohjaamisen velvoite niin opintojen etenemisen tueksi kuin tarvittaessa opiskelua tukeviin palveluihin.

Osallistuminen ja vaikuttamismahdollisuudet on kirjattu myös edelliseen lakiin ammatillisesta koulutuksesta. Uuden lain mukaan (106 §) koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa opiskelijoille mahdollisuus vaikuttaa koulutuksen järjestäjän laissa tarkoitettuun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä opiskelijoita koskevien ja opiskelijoiden asemaan vaikuttavien päätösten tekemiseen. Opiskelijakunnan olemassaolosta säädetään laissa: Opiskelijakunnan tehtävänä on edistää opiskelijoiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista sekä kehittää opiskelijoiden ja koulutuksen järjestäjän välistä yhteistyötä. Toiminnalle tulee turvata riittävät toimintaedellytykset. Koulutuksen järjestäjän tulee opiskelijakunta-toiminnan lisäksi myös muulla tavoin varmistaa opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa koulutuksen järjestäjän toimintaan, kehittämiseen ja opiskelijoihin vaikuttaviin päätöksiin. Koulutuksen järjestäjän tulee myös tiedottaa opiskelijoille käytävissä olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista. Edellisen lain pykälässä (1998/630, 36 §) opiskelijakuntien tehtäviä oli kuvailtu kattavammin: *Opiskelijakunnat myös osaltaan valmistavat opiskelijoita aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen*. Lisäksi pykälässä edellytettiin, että toiminta tulee suunnitella opetussuunnitelman ja muiden siihen perustuvien suunnitelmien osana tai yhteydessä. Uuden lain myötä opetussuunnitelmia ei enää edellytetä, vaikka koulutuksen järjestäjät voivat edelleen laatia toteutus suunnitelman järjestämäänsä koulutusta varten (HE 39/2017).

Opetushallituksen määräyksessä opiskeluhoillon keskeisistä periaatteista ja tavoitteista (OPH-285-2018) todetaan, että ammatillisessa koulutuksessa yhteisöllisessä opiskeluhoilossa tulee painottaa ennaltaehkäiseviä, osallistavia, ohjauksellisia ja esteettömiä toimintatapoja. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen on osa yhteisöllistä toimintakulttuuria. Opiskeluhoiltoa toteutetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain 4 §:n mukaan yhteisöllisenä opiskeluhoiltona, jonka lähtökohtana on opiskelijan ja huoltajan osallisuus ja kuulluksi tuleminen. Opiskelijat ja huoltajat tulee säädösten perusteella ottaa mukaan opiskeluhoiltoa koskevan opiskeluhoilto suunnitelman laadintaan, suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin yhteistyössä oppilaitoksen henkilöstön kanssa. Opiskelijoita tulee kuulla myös kurinpitoa ja järjestystä koskevien suunnitelmien ja menettelytapojen laadinnassa yhteistyössä opettajien, muun henkilökunnan, huoltajien sekä sosiaali- ja terveystieteiden ja muiden tarvittavien viranomaisien kanssa. (OPH-286-2018).

Rahoitusuudistukseen kytketyn opiskelijapalautteen käyttöönoton rahoituksen perusteena nähdään lisäävän opiskelijoiden osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia koulutuksen sisällön suunnitteluun ja parantavan tällä tavoin koulutuksen asiakaslähtöisyyttä. Riskiteki-jöinä tunnistettiin palautteen validiteetti sekä kattavuus. (HE 39/2017.)

Keskeisimpänä osallisuuden prosessina voidaan pitää henkilökohtaistamista ja osaamisen kehittämissuunnitelmaa (HOKS). Uuden lain myötä selkeämpi henkilökohtaistamisprosessi ja siihen liittyvä tutkinnon tai koulutuksen valinnan henkilökohtaistaminen voivat parantaa edellytyksiä hakeutua soveltuvalle koulutus alalle ja mahdollisuuksia rakentaa yksilöllisiä

1 Esim. Kati Lounema ja Sanna Laiho. Ammatillisen koulutuksen reformi – kohti uusia toimintatapoja, syksy 2017. Työpaja 7: Yhteisöllisyydestä tukea yksilöllisiin polkuihin.

opiskelijan kiinnostukseen pohjautuvia opintopolkuja. Henkilökohtaistamisen yhteydessä tarjottava ohjaus ja neuvonta voivat lisätä tietoa erilaisista vaihtoehdoista. Myös opintojen aikana tarjottava tuki ja ohjaus voivat ehkäistä alansa ainokaisten riskiä keskeyttää opinnot. Opiskelijan osallistumisen osana henkilökohtaistamista koulutussopimukseen perustuvan koulutuksen suunnitteluun, on nähty edistävän sitä, että hänellä olisi paremmin tiedossaan työpäivällä järjestettävän koulutuksen sisältö, tavoitteet, vastuut ja velvollisuudet. (HE 39/2017.)

Oppimisen ja osaamisen arvioinnin tavoitteena on ollut jo edellisen lain aikaan edistää opiskelijoiden osallisuutta, mutta merkityksen voidaan nähdä vahvistuneen. Uudessa laissa palautteella ja osaamisen arvioinnilla ohjataan ja kannustetaan opiskelijaa henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman mukaisten tavoitteiden saavuttamiseen sekä kehitetään edellytyksiä itsearviointiin. Uuden lain myötä kaikkia opiskelijoita koskeva kirjaus opiskeluvalmiuksia tukevista opinnoista antaa myös mahdollisuuden erityisesti puutteellisen pohjakoulutuksen tai kielitaidon omaavien koulutukseen osallistumiseen. Lain 63 §:n mukaan opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen tarkoituksena on, että opiskelija hankkii sellaista yksilöllisiin tarpeisiinsa perustuvaa osaamista, joka antaa hänelle edellytykset osallistua tutkintokoulutukseen ja osoittaa osaamisensa näytössä tai muulla tavoin. Koulutuksen järjestäjä päättää opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen järjestämisestä ja sisällöstä. Lisäksi keskeisessä osassa laajemman osallisuuden mahdollistajana on myös ammatillisen koulutuksen yhteisten tutkinnon osien sisällöt, joilla edesautetaan yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavan osaamisen vahvistamista.

Sen lisäksi, että opiskelijoille turvataan osallistuminen ja vaikuttamismahdollisuudet omien opintojen, oppilaitosyhteisön ja koulutuksen järjestäjän toimintatapoihin, ammatillisiin opintoihin sisältyy elinikäisen oppimisen avaintaitoja, jotka pitävät sisällään niin oppimiseen ja ratkaisutaitoihin, vuorovaikutukseen, terveyteen ja toimintakykyyn kuin mm. kestävään kehitykseen liittyviä taitoja ja niiden kehittämistä. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksien antaminen kuuluu keskeisesti aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit -avaintaito, jonka mukaisesti opiskelija mm. osallistuu rakentavalla tavalla yhteisön toimintaan ja päätöksentekoon. Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät yhteisten opintojen lisäksi ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja niiden arviointikriteereihin.

Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia edellisten lisäksi opiskelijoiden osallisuudesta mm. yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toimeenpanossa. Yhdenvertaisuussuunnittelu tuli pakolliseksi myös ammatillisille oppilaitoksille yhdenvertaisuuslain (1325/2014) päivityksen myötä. Päivitettyä tietoa suunnitelmien toimivuudesta ei ole vielä saatavilla. Vuoden 2015 tiedonkeruussa, jolloin suunnitelmia ei vielä edellytetty, varsin suuri osa toisen asteen vastaajista ei tiennyt suunnitelman olemassa olosta (Jauhola ja Vehviläinen, 2015).

Vaikka opiskelijoiden osallisuus on mukana läpileikkaavasti normiohjauksessa, sen toteutumisessa on havaittu vielä puutteita: Läpäisyn tehostamisohjelman osana koulutuksen järjestäjille tehdyn osaamistarvekartoituksen mukaan osallisuuden edistäminen koettiin erittäin tärkeäksi kehittämisen kohteeksi ammatillisissa oppilaitoksissa. (Vehviläinen, 2015). Opiskelijat eivät ole aktiivisia oman polun suunnittelussa (vain 47 %:lla), eikä yksilöllisten valintojen tekeminen opiskelijoilla toteudu (Harjunpää ym., 2017). Osaamisperusteisuuden toteutumista koskevassa KARVIN arvioinnissa koulutustarjonnan sekä koulutuksen saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta niin johdon, opettajien ja opiskelijoiden mukaan heikoin osa-alue on opiskelijoiden mahdollisuus henkilökohtaisiin valintoihin opinnoissaan (Korpi ym. 2018). Suuri osa opiskelijoista ei ole tietoisia vaikutusmahdollisuuksistaan mm. oppilaitoksen toiminnan arviointiin ja kehittämiseen liittyen (Frisk ym. 2018).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) toimeenpanon arvioinnin mukaan opiskeluhoillon toimintatapojen kehittäminen, opiskelijoiden osallisuudesta ja monialaisen ja ammatillisen yhteistyön periaatteista sopiminen ovat kuitenkin tehostuneet jo paljon. Osallistavan toimintakulttuurin luominen sekä mm. yksilökohtainen ja yhteisöllinen opiskeluhoito ovat kehittyneet vain kohtalaisesti. Muutosta ei ole tapahtunut huoltajien osallisuuden periaatteista sopimisen osalta. Koulutuksen järjestäjät arvioivat opiskelijan vaikutusmahdollisuuksien ja osallisuuden edistämisen parantuneen jonkin verran lakimuutoksen jälkeen. Opiskelijat ovat kuitenkin nostaneet osallisuuden tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi vaikutusmahdollisuudet yhteisistä asioista päättämiseen. (Frisk ym., 2018.)

Tietoperustaa kootaan systemaattisesti jo joiltain osin: TEAviisarin mukaan lukuvuonna suurella osalla ammatillisen koulutuksen järjestäjistä on kuvattu opiskelijoiden ja huoltajien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja niiden tukea (vuonna 2016 85 %, 2014 88 %). Lähes kaikilla on opiskelijakunta (2016 91 %, 2014 88 %). Tutortoimintaa järjestävien osuus on ollut kasvussa (2016 87 %, 2014 76 %). Sen sijaan järjestyssääntöjen laatimiseen osallistuneiden osuus on pysynyt alhaisena (45 % v. 2016 vrt. 44 %), samoin opetussuunnitelman laatimiseen ja päivittämiseen osallistuneiden osuus (50 % vrt. 44 %) sekä opintojen järjestämisen suunnitteluun osallistuminen (45 % vrt. 44 %). Opiskelijoiden hyvinvointia koskevien kysely- tai muiden yhteenvetotietojen käsittelyyn osallistuu 78 %, eli osallisuus toteutuu keskimäärin hyvin, mutta ei koske vielä kaikkia. Oppilaitoksen toiminnan arviointiin osallistuneiden määrä on jopa laskenut vertailuvuosilta (86 % vrt. 91 %). Ryhmäyttämisen toimintatapojen suunnitteluun osallistuneiden osuus on sen sijaan noussut (89 % vrt. 79 %). (Wiss ym., 2015 ja Teaviisari 2016.)

## 2. OSALLISUUS JA AKTIIVISUUS OPISKELIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

Luvussa on kuvattu kyselyn vastaajien taustatiedot ja koulutuspolun eri vaiheita koskevia tuloksia. Tarkastelun teemoja ovat opiskelijaksi hakeutuminen, opintoihin kiinnittyminen ja viihtyvyys. Lisäksi tarkastellaan opintoja haittaavia tekijöitä ja niiden yhteyksiä muihin arvioihin. Oman kokonaisuuden muodostavat opiskelijoiden tietoisuus vaikutusmahdollisuuksista sekä kokemukset vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Tässä luvussa puretaan opiskelijakyselyn tuloksia, joita peilataan aineistolähtöisesti luvussa 3 koulutuksen järjestäjien haastatteluihin ja laajemmin kirjallisuuteen.

### 2.1 Kyselyn vastaajien taustatiedot

Kyselyn pääasiallisena kohderyhmänä olivat oppilaitosmuotoisen ja opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen opiskelijat. Aikaisempien kyselytutkimusten havaintoihin ja tutkimuskirjallisuuteen pohjautuvaa sähköistä kyselyä levitettiin opiskelijoille koulutuksen järjestäjien välityksellä opiskelijoille syys–marraskuussa 2017. Ilmeisen puutteellisten vastausten poistamisen jälkeen aineisto käsittää 1 749 vastausta, joiden perusteella koulutuksenjärjestäjien keskimääriseksi vastausprosentiksi saadaan noin 15 %. Taulukossa 1 on esitetty vastaajien jakautuminen koulutuksen järjestäjittäin.

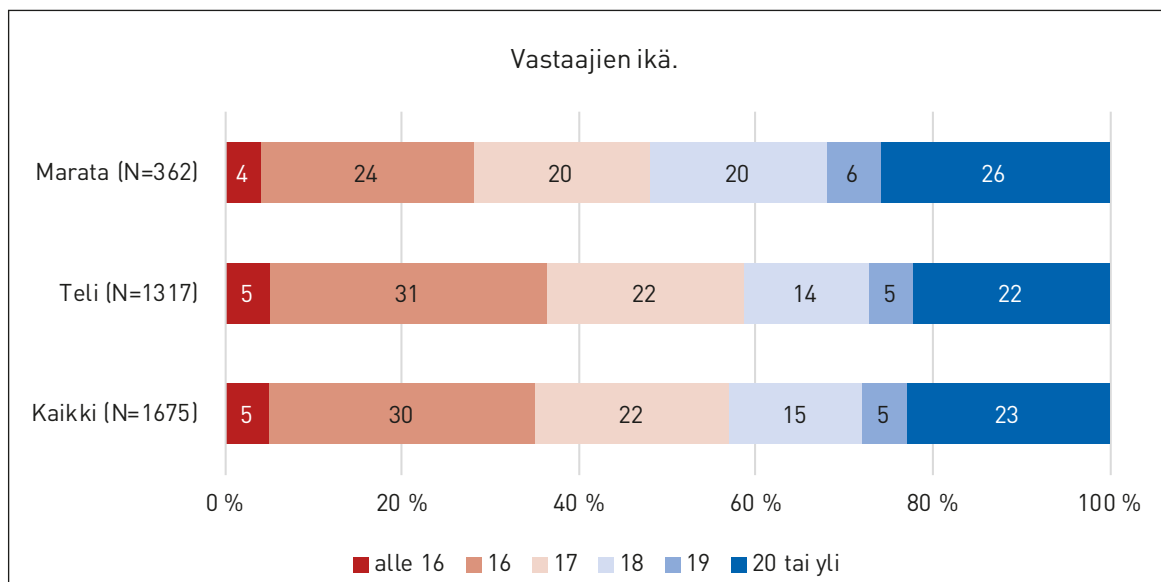
**TAULUKKO 1. VASTAUSTEN JAKAUTUMINEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJITTÄIN.**

		KJ1	KJ2	KJ3	KJ4	KJ5
Koulutusala	Tekniikan ja liikenteen ala	78,7	82,9	70,5	82,7	77,8
	Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	21,3	17,1	29,5	17,3	22,2
Opintojen vaihe	Alle vuoden	54,1	59,6	51,7	62,6	47,7
	1–2 vuotta	28,5	25,5	30,2	25,1	30,7
	2–3 vuotta tai pidempään	17,4	14,9	18,1	12,3	21,6
Sukupuoli	Nainen	28,6	38,6	42,8	29,3	25,1
	Mies	69,1	60,9	56,5	68,8	72,8
	Muu	2,2	0,5	0,7	1,9	2,1
Äidinkieli	Suomi tai ruotsi	96,3	96,0	90,9	71,6	90,5
	Muut	3,7	4,0	9,1	28,4	9,5
Yhteensä	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	418	210	319	398	397

Erot koulutuksenjärjestäjäkohtaisissa tuloksissa jäävät suhteellisen vähäisiksi. Aineiston edustavuutta on tarkasteltu koulutuksen järjestäjäkohtaisissa keskusteluissa, ja sitä peilataan tarkemmin taustatietoja koskevissa osuuksissa. Epävarmuustekijöistä johtuen aineistoa ei ole kuitenkaan painotettu koulutuksen järjestäjittäin. Toisaalta kyselyllä ei ole edes pyritty tarkastelemaan niinkään koulutuksen järjestäjäkohtaisia eroja kuin alueellisten tekijöiden vaikutusta.



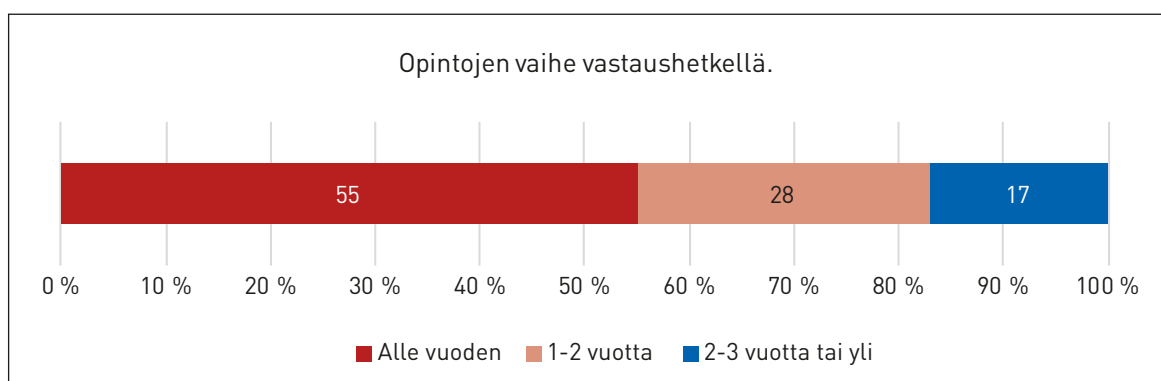
**Vastaajien ikä, sukupuoli ja opintojen vaihe:** Vastaajista valtaosa on 16–19-vuotiaita. Noin 7 prosenttia kaikista vastaajista on yli 30-vuotiaita. Koulutusala-kohtaiset erot ovat suhteellisen vähäisiä, joskin matkailu-, ravitsemis- ja talousalan vastaajat ovat keskimäärin hieman vanhempia: heistä 74 prosenttia on alle 20-vuotiaita, kun tekniikan ja liikenteen vastaajista vastaava osuus on 78 prosenttia. Koko Suomessa "telin" opiskelijoista 77 prosenttia on alle 20-vuotiaita ja "maratan" opiskelijoista 76 prosenttia. Näin ollen aineiston vastaa karkealla tasolla koko maan jakaumaa. (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen.)



**KUVA 1. IKÄ JA KOULUTUSALA.**

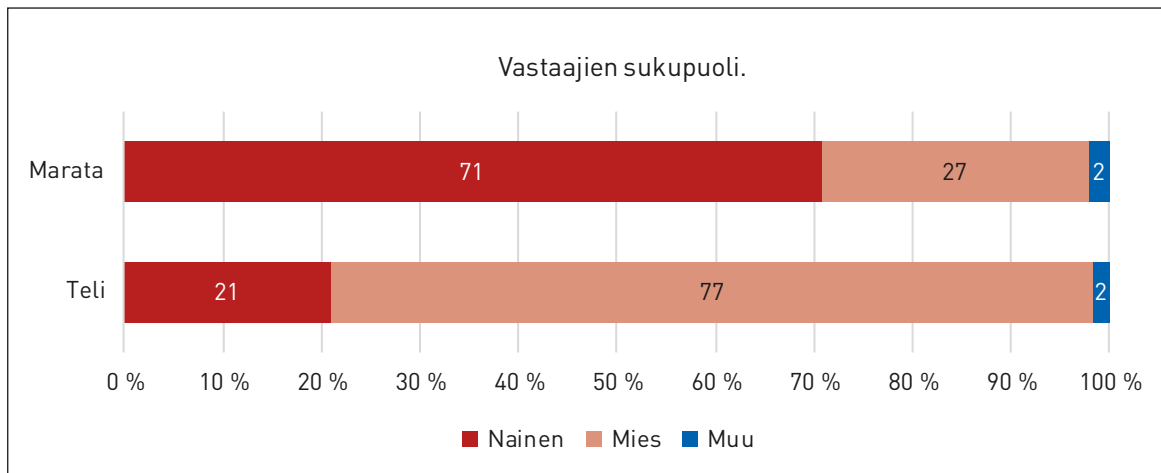
län ja opintojen vaiheen välinen yhteys on kaksijakoinen. Nuorimmista vastaajista lähes kaikki ovat odotetusti juuri aloittaneet opintonsa, ja alle vuoden opiskelleiden osuus on pienimmillään 17–18-vuotiaissa. Kuitenkin 20-vuotiaista tai vanhemmista vastaajista yli puolet on opiskellut alle vuoden, mikä viittaa osaltaan tavanomaisesta poikkeavaan koulutuspolkuun. *Maratan* opiskelijoista hieman teliä useampi on opiskellut pidempään.

Kyselyyn on valikoitunut enemmän alkuvaiheen opiskelijoita: Koulutuksen järjestäjät näkevät valikoitumisen syinä mm. pidemmällä olevien opiskelijoiden vaikean tavoitettavuuden. Tällöin opiskelijat saattavat olla mm. työpaikoilla työssäoppimassa, jolloin viestin vahvistaminen oppilaitoksen välityksellä on hankalampaa.



**KUVA 2. VASTAAJIEN OPINTOJEN VAIHE.**

Kohderyhmiksi valitut koulutusalat ovat vahvasti sukupuolittuneita, mikä näkyy myös kyselyn vastaajien jakautumisessa. *Maratan* vastaajista 71 prosenttia on naisia, kun *telin* vastaava osuus on vain 21 %. Muu sukupuolisia on 2 prosenttia vastaajista, yhteensä 27 henkilöä.



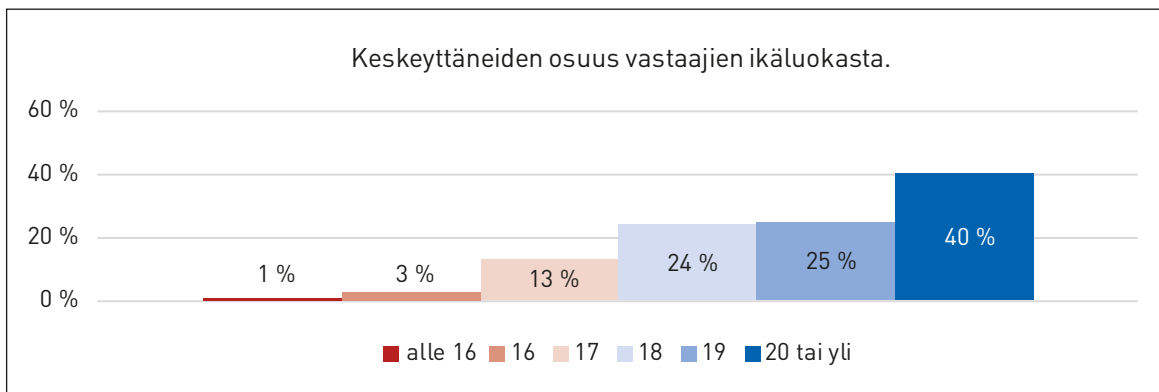
**KUVA 3. VASTAAJIEN SUKUPUOLI.**

**Vastaajien ikä ja tausta:** Kaikista vastaajista 12 prosenttia on muun kuin suomen tai ruotsinkielisiä. Koko maan opiskelijoihin nähden (8 %) muunkielisten osuus on näin ollen hieman suurempi, mikä selittyy suurten kaupunkien suhteellisesti suurella painoarvolla. Mukana olevista koulutuksen järjestäjistä muunkielisten osuus vastaajista vaihtelee 4–30 % välillä, mikä vastaa pitkälti myös koulutuksen järjestäjien muunkielisten opiskelijoiden osuutta. Muunkielisten osuus on hieman korkeampi vanhemmissa (yli 19-) ikäluokissa. Yleisimmät vieraat kielet olivat venäjä, somali, viro ja arabia. Näin osuudet jäivät kuitenkin hyvin vähäisiksi.

Ulkomaalaistaustaisten määrä on odotetusti vieraskielisiä suurempi. 17 prosenttia vastaajista kertoo joko itsensä tai jommankumman vanhemmistaan olevan kotoisin muualta kuin Suomesta. 61 prosenttia heistä on asunut koko ikänsä Suomessa. Vieraskieliset jo ulkomaalaistaustaiset ovat siis vain osittain päällekkäisiä ryhmiä. Ulkomaalaistaustan vaikutusta oppijan menestymiseen on vaikea arvioida, sillä ryhmä jakautuu selvästi. Joukossa on sekä mahdollisesti vaikeuksia kokevia toisen polven maahanmuuttajia että täysin eri polulla olevia maahan viime vuosina tulleita. Ryhmän erottelemisen maassaoloajan perusteella ei olisi analyysin näkökulmasta mielekäästä vastaajamäärän takia. Tähän ja aikaisempiin tutkimuksiin pohjautuen tarkastelussa päähuomio kohdistui äidinkieleltään vieraskielisiin.

**Aikaisemmat opinnot ja keskeyttämiset:** Vain hyvin harvalla vastaajista on jokin aikaisempi tutkinto tai aikaisempia opintoja. Kaikista vastaajista alle 6 prosenttia on suorittanut joitain muita kuin perusasteen tai valma-opintoja. 12 prosenttia vastaajista suorittaa kaksoistutkintoa. Aineisto ei kuitenkaan kaksoistutkinnon suorittamisen näkökulmasta ole edustava eikä siten vastaa koko maan tilannetta.

Vastaajista 18 prosenttia on keskeyttänyt aikaisemmin joko ammatilliset (11 %) tai lukio-opinnot (7 %). Keskeyttämisen todennäköisyys luonnollisesti nousee iän myötä, ja 20-vuotiaista tai vanhemmista jopa 40 prosenttia on keskeyttänyt opinnot aiemmin. 20-vuotiasita eteenpäin keskeyttäneiden osuus pysyy tasaisena.

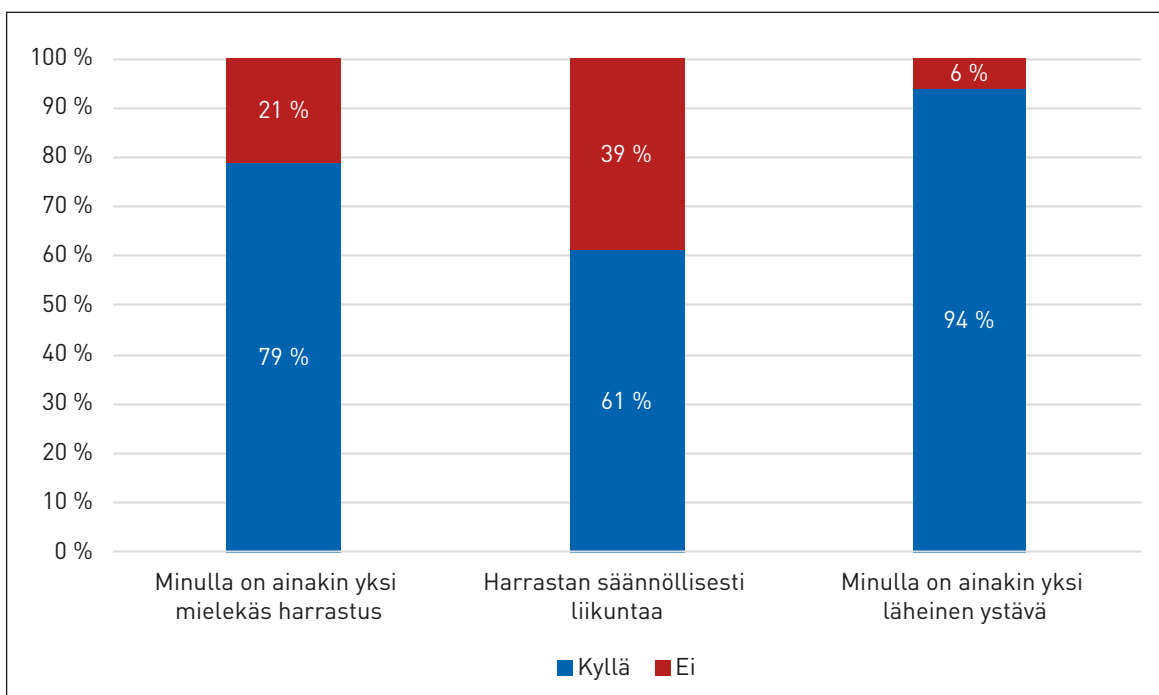


**KUVA 4. KESKEYTTÄNEET JA IKÄ (N=297).**

**Harrastuneisuus, ystävyysuhteet ja liikkuminen** on sisällytetty kyselyyn taustatekijöiksi, sillä kuuluminen yhteisöön esimerkiksi harrastustoiminnan ja ystävyysuhteiden kautta, heijastuu usein muuhun hyvinvointiin. Omia voimavaroja voidaan vahvistaa sosiaalisessa kanssakäymisessä ja mm. liikuntaharrastuksissa, joilla on tutkitusti hyvinvointivaikutuksia.

Vastaajista 94 prosentilla on läheinen ystävä. 79 prosenttia kertoo omaavansa mielekkään harrastuksen. Koulutusalaakohtaiset erot tulevat esiin harrastuneisuudessa: *maratan* opiskelijoista vähintään yhden mielekkään harrastuksen omaa 74 % (vrt. *telin* 81 %). Liikuntaa harrastaa säännöllisesti 61 prosenttia vastaajista. Ikäluokittain tarkasteltuna 18-vuotiaat liikkuvat vähiten, yli 20-vuotiaat eniten.

Kouluterveyskyselyn 2017 mukaan valtakunnallisesti ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 81 %:lla oli joku harrastus, jota harrastaa vähintään kerran viikossa. Kysymyksenasettelu poikkeaa hieman myös liikuntaa koskien: Kouluterveyskyselyssä vähintään päivittäin liikuntaa harrastaa 31 % ja ohjattua liikuntaa vähintään kuukausittain 30 % vastaajista. Verrattuna peruskoulun ja lukion vastaajiin, ammatillisen koulutuksen opiskelijat liikkuvat vähemmän.

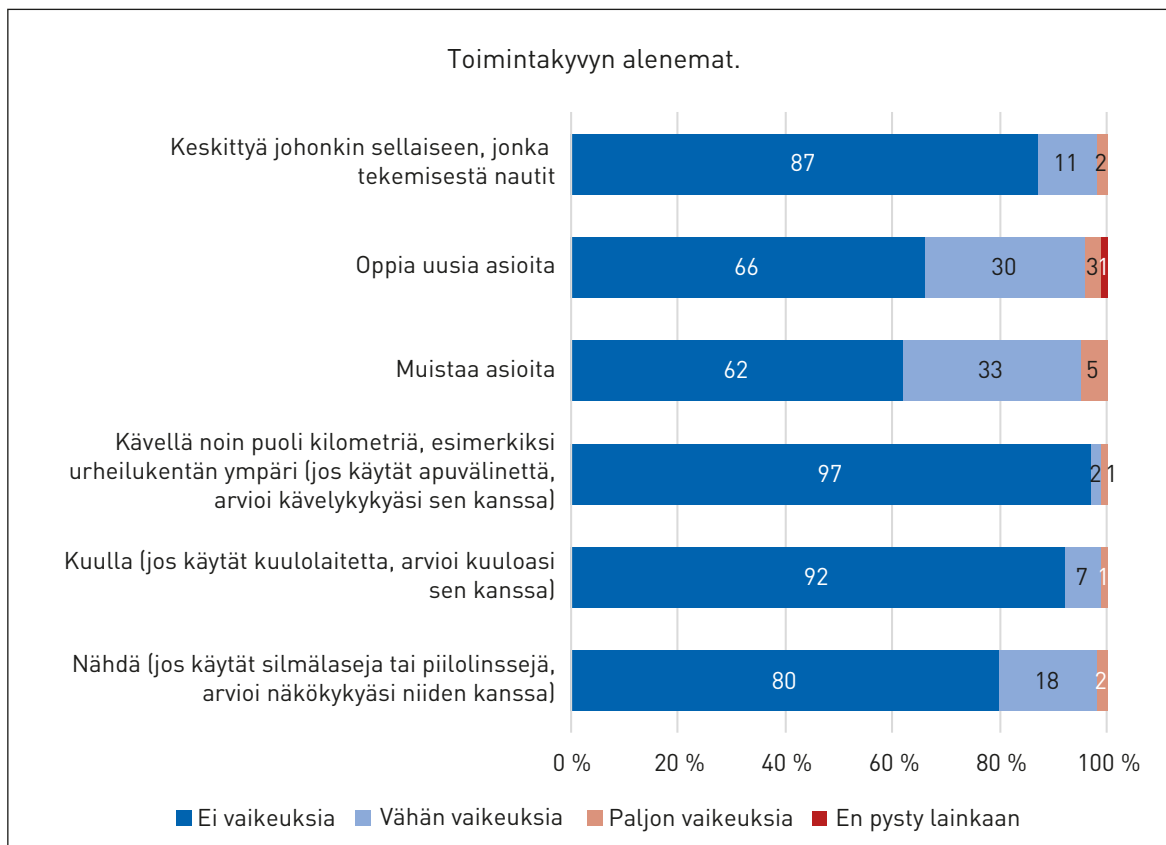


**KUVA 5. HARRASTUNEISUUS, LIIKUNTA JA YSTÄVYYSSUHTEET.**

Raportissa tarkastellaan erikseen myös henkilöitä, joilla *ei ole* harrastusta *eikä* ystävää ja jotka *eivät* harrasta säännöllisesti liikuntaa. Ryhmä on aineistossa pieni (n=32), mutta kuvaa hyvin aktiviteeteiltaan syrjäytyneintä osaa nuorista.

**Toimintakyky ja tuen tarve:** Opiskelijoilta kysyttiin erilaisten fyysisten ja kognitiivisten toimintakyvyn alenemien yleisyydestä neliportaisella asteikolla ”ei vaikeuksia – en pysty lainkaan”. Vastausten perusteella merkittäviä fyysisiä toimintakyvyn alenemia on vain hyvin vähän. Sen sijaan jonkin asteisia kognitiivisia vaikeuksia on selvästi useammalla. Yli kolmasosalla vastaajista on vähintään vähän vaikeuksia muistaa asioita tai oppia uusia asioita. On kuitenkin mahdollista, että näiden vaikeuksien esiintyminen viittaa kiinnostuksen tai viihtyvyyden puutteeseen enemmän kuin varsinaiseen oppimisvaikeuteen. Molempien voi kuitenkin olettaa vaikuttavan samalla tavoin alentavasti opinnoissa menestymiseen syystä riippumatta.

Vastaajista kaikkiaan vain 3 prosentilla (48 opiskelijaa) on jokin paljon vaikeuksia aiheuttava tai täysin toiminnan estävä fyysinen toimintakyvyn alenema. Vastaavasti 8 prosentilla on itsearvioituna jokin vaikeampi kognitiivinen toimintakyvyn alenema. Näitä tiivistettyjä luokituksia hyödynnetään myöhemmissä tarkasteluissa.

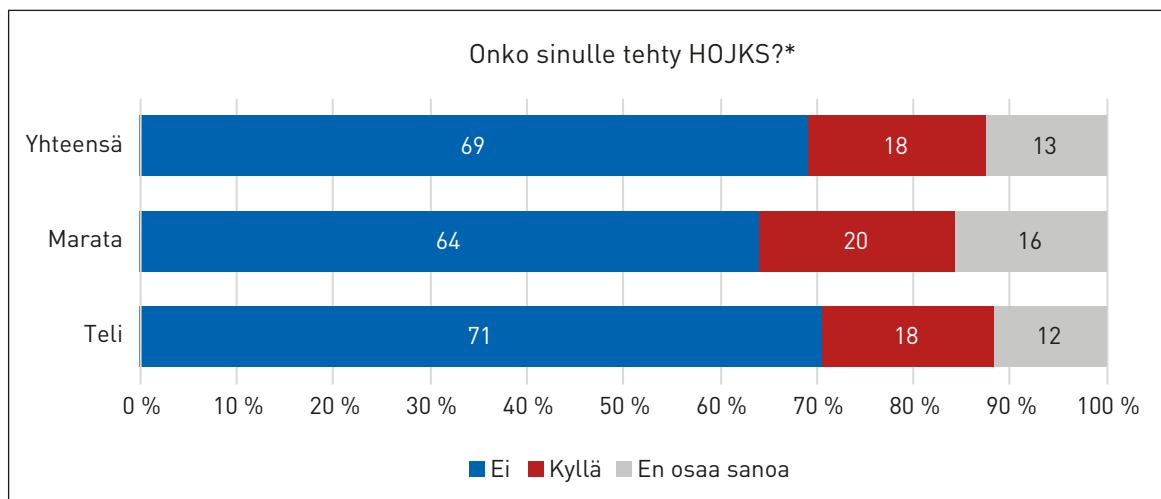


**KUVA 6. OPISKELIJAN ARVIO OMASTA TOIMINTAKYVYSTÄ (ASTEIKOLLA EI VAIKEUKSIA – EN PYSTY LAINKAAN).**

Toimintakykyä on tarkasteltu raportissa opintoja haittaavien fyysisten tai kognitiivisten vaikeuksien summamuuttujien kautta vertaamalla opiskelijoita, joilla on jokin opintoja haittaava alenema niihin, joilla haittaa ei ole.

Vastaajista jopa 18 % arvioi, että hänelle on tehty opiskelun tueksi henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS\*. Osuus on hieman suurempi kuin keksimäärin<sup>2</sup>. Selittävänä tekijänä kyselyaineistossa erottuu opiskelijan oppimisvaikeudet, minkä lisäksi löytyy yhteys aikaisempaan keskeyttämiseen.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa haluttiin kysyä, sillä mikäli vastaaja on lukenut kysymykseen sisältyvän määritelmän, hän on joko tietoinen, että HOJKS on tehty, tai sitten hän voi epäillä, että hänellä olisi sen tarve. Siten myös suuri ”en osaa sanoa” -vastaajajoukko on kiinnostava. Vastauksia on peilattu aineistossa tuen tarpeeseen sekä toimintakyvyn alenemia selvittäviin kysymyksiin, ja yhteys on useimmiten löydettävissä.

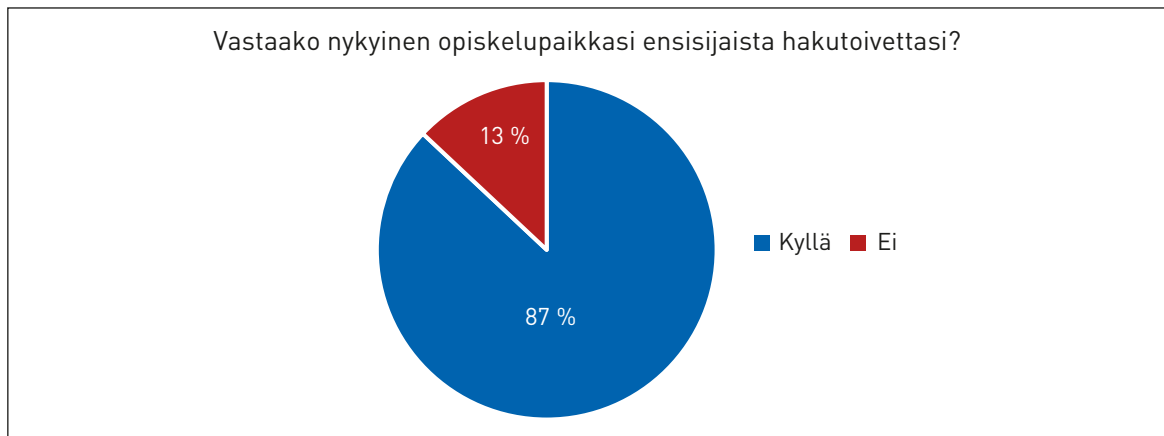


### KUVA 7. OPISKELIJAN NÄKEMYS SIITÄ, ONKO HÄNELLE TEHTY OPISKELUN TUEKSI HENKILÖKOHTAINEN OPETUKSEN JÄRJESTÄMISTÄ KOSKEVA SUUNNITELMA HOJKS\*.

(\*oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea varten)

**Opiskelijaksi hakeutuminen ja lähtökohdat koulutusvalinnalle:** 87 prosenttia vastaajista kertoo nykyisen opiskelupaikkansa vastaavan ensisijaista hakutoivettaan. Vaikka sillä, miten peruskoulu opiskelijan omasta mielestä on mennyt, ei ole merkittävää yhteyttä hakutoiveen ensisijaisuuteen, viitteitä aikaisempien vaikeuksien vaikutuksesta voidaan havaita muiden mittarien kautta.

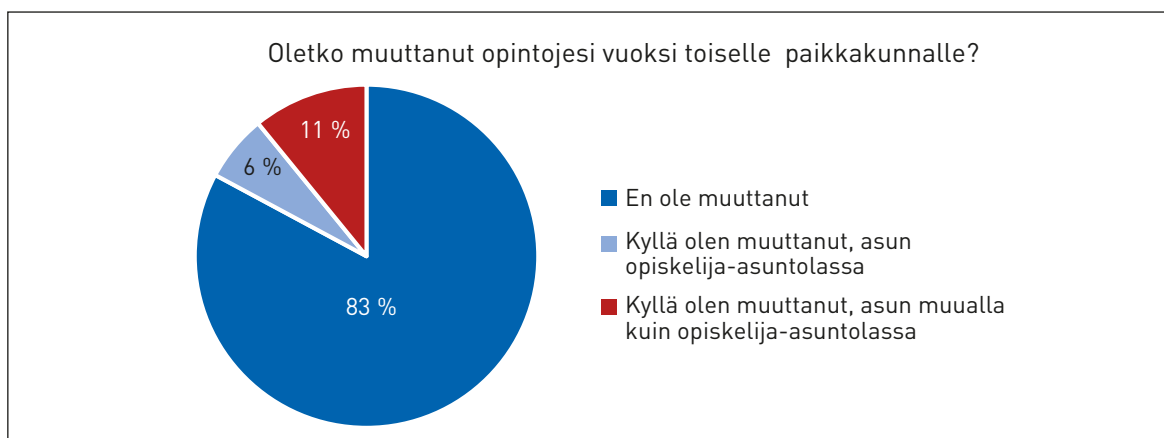
2 Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitustietojen mukaan suhteutettuna syksyllä 2017 perustutkinto-opiskelijoihin suhteutettuna erityisopiskelijoita oli n. 17 %, ja jos näyttötutkintoon valmistava koulutus otetaan mukaan, osuus on n. 13 %. Koulutuksen järjestäjäkohtaiset erityisopiskelijoiden osuudet vaihtelevat suuresti. Ks. <https://vos.oph.fi/rap/ptr/s17/p02elk6os.html>



**KUVA 8. ENSISIJAINEN HAKUTOIVE.**

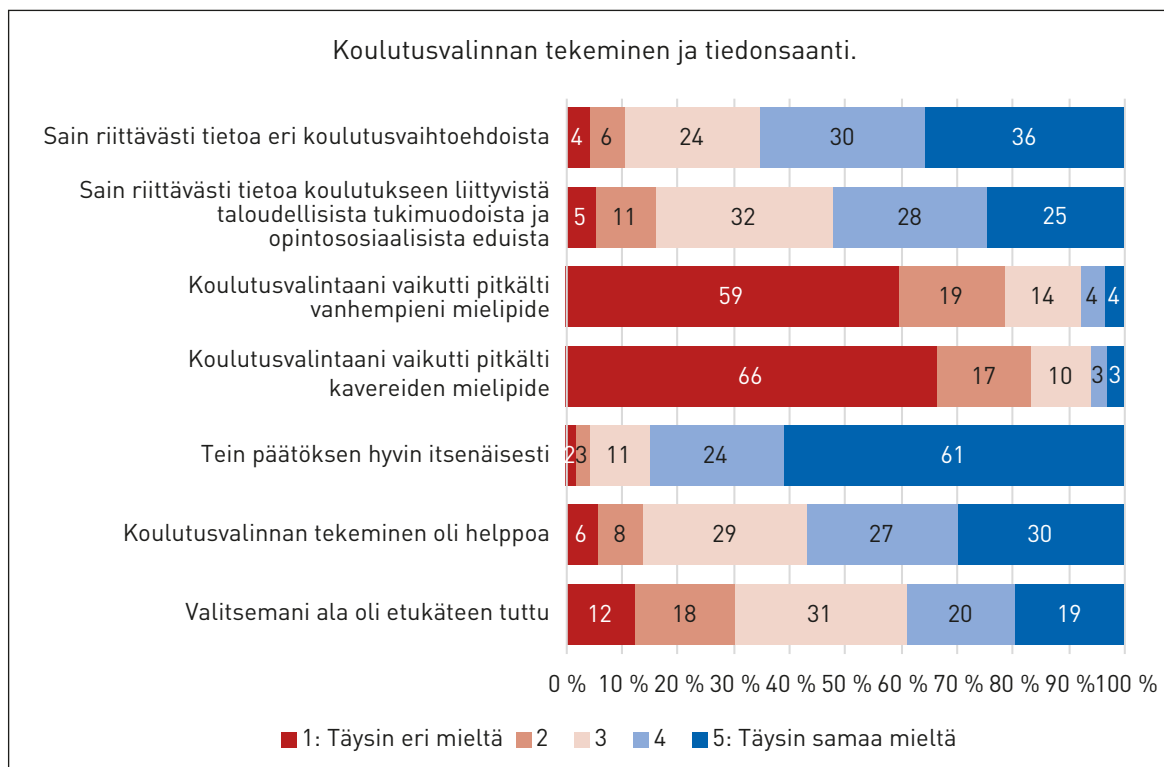
*Maratan* opiskelijoista lähes kaksinkertainen osuus ei opiskele ensisijaisessa hakutoiveessaan verrattuna tekniikan ja liikenteen vastaajien opiskelijoihin (20 % vs. 11 %). Ero kaventuu hieman, kun sukupuolen vaikutus huomioidaan, mutta koulutusala on selkeästi sukupuolta merkitsevämpi tekijä ensisijaiseen hakutoiveeseen päätyemisessä. Tekniikan ja liikenteen osalta myös vieraskieliset ovat useammin muussa kuin ensisijaisessa hakutoiveessaan, *maratan* vastaajissa vieraskielisiä opiskelijoita on tosin vain hyvin vähän.

Vastaajista 17 prosenttia on muuttanut opintojen vuoksi toiselle paikkakunnalle. Kuusi prosenttia asuu opiskelija-asuntolassa.



**KUVA 9. MUUTTANUT TOISELLE PAIKKAKUNNALLE.**

Reilut puolet vastaajista arvioi koulutusvalinnan tekemisen olleen helppoa, ja 85 prosenttia on täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että he ovat tehneet päätöksen itsenäisesti.



**KUVA 10. KOULUTUSVALINTAAN LIITTYVÄ TIETO JA SIIHEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT (%).**

Seuraavaksi on esitelty koulutuspolun eri vaiheita koskevia tuloksia. Tarkastelun teemoja ovat opiskelijaksi hakeutuminen, erilaiset vaikeudet tai opintoja haittaavat tekijät, aktiivisuus ja osallistumismahdollisuudet ja tulevaisuuden suunnitelmat.

## 2.2 Koulutusvalinnan tekeminen

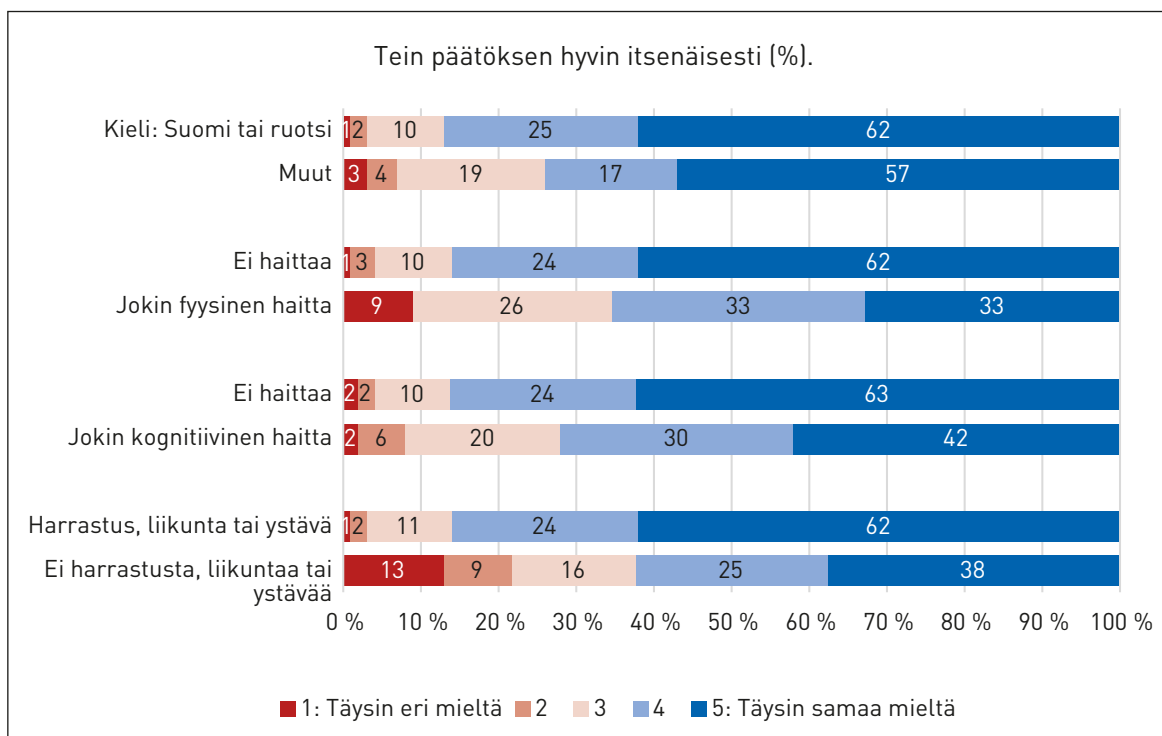
Vastaajista yli puolet (57 %) arvioi, että koulutusvalinnan tekeminen on ollut helppoa (skaalalla 1–5 vähintään 4). 14 % koki valinnan vaikeaksi. Tuloksissa ei ole nähtävissä koulutuksenjärjestäjäkohtaisia eroja, mutta koulutusaloittaisia eroja on: vain 46 % maratan opiskelijoista (vrs. 60 %) *telin* opiskelijoista on kokenut valinnan helpoksi. Riittävästi tietoa koulutusvaihtoehdoista on saanut 65 % (skaalalla 1–5 vähintään 4). Molemmilla arviot ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Yhteys löytyy myös sukupuolen ja iän sekä opintojen vaiheen osalta; mitä lyhyemmän aikaa opiskelija on opiskellut, sitä todennäköisemmin hän on arvioinut saaneensa tarpeeksi tietoa valintansa tekemiseen. Vahvimpia selittäviä tekijöitä ovat kuitenkin kieli, toimintakyvyn alenema ja vapaa-ajan toiminta eli harrastukset, liikkuminen ja ystävyys-suhteet. Eli karkeasti ilmaistuna mahdollisuudet tai kyky saada ja omaksua tietoa ja sosiaaliset suhteet.

Suuri osa opiskelijoista kokee tehneensä päätöksen hyvin itsenäisesti. Kuten edellä, selkeä tilastollinen ero näyttäytyy muun kuin suomenkielisten vastauksista: 74 % kokee, että valinta on vahvasti itsenäinen, suomenkielisillä osuus on 87 %. Toinen ryhmä ovat henkilöt, joilla on joku toimintakyvyn alenema ja kolmas on henkilöt, joilla on vähemmän harrastuneisuutta ja ystävyys-suhteita.

Vastaajista 71 % on kyselyhetkellä arvioinut olevansa oikealla alalla (skaalalla 1–5 vähintään 4); seitsemän prosenttia koki alan suoranaisesti vääräksi. *Marata-alan* opiskelijoiden arviot ovat jälleen hieman heikkommat: 62 % vs. 74 %, mikä selittyy myös sukupuolella, sillä naiset ovat tyytymättömmämpiä alavalintaansa. Samoin ulkomaalaistaustaiset arvioivat harvemmin olevansa oikealla alalla (64 %). Kyselyyn osallistuneiden opiskelupaikan vastaavuus on linjassa kansallisten tulosten kanssa. Asiaa on selvitetty ”oikealla alalla olemisen” näkökulmasta Amisbarometrissä, jonka tulosten mukaan opiskelijoiden kokemus oikealla alalla opiskelusta on säilynyt läpi vuosien vahvana, ja on jopa kasvanut. Vuonna 2016 kyselyyn vastanneista opiskelijoista 91 prosenttia koki opiskelevansa oikealla alalla, kun vuonna 2009 vastaava osuus oli 82 prosenttia (Lehtikangas, 2016).

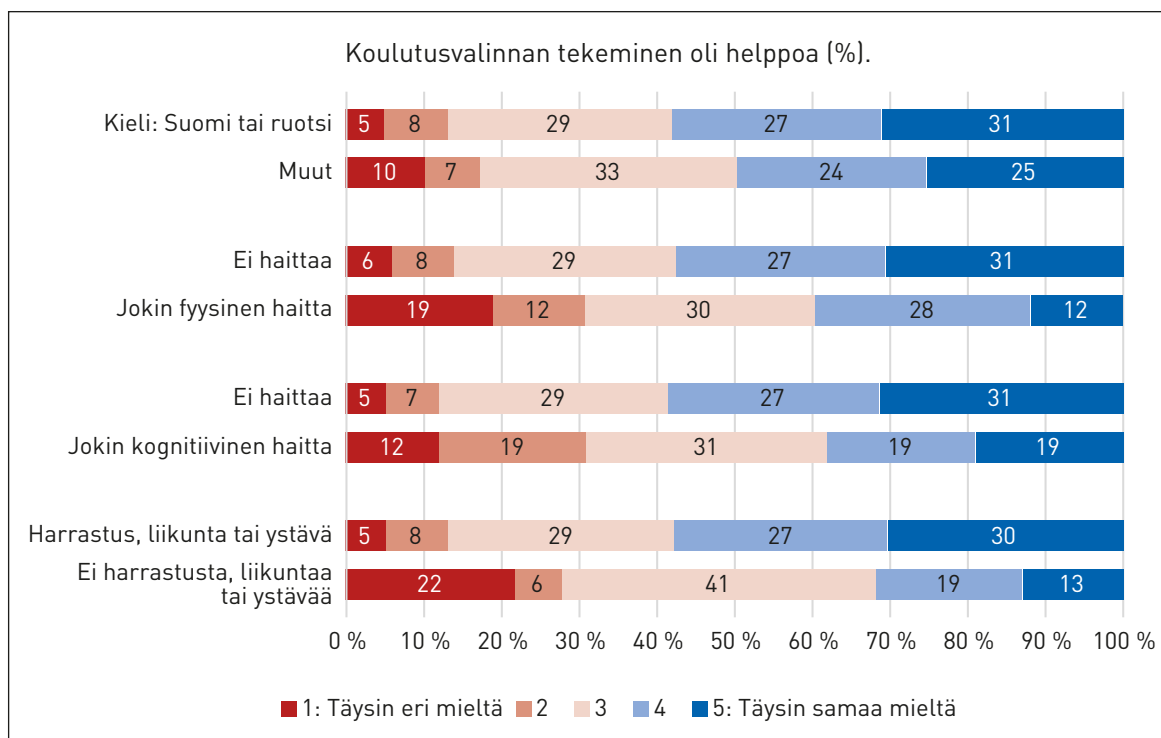
Opintonsa aikaisemmin keskeyttäneet, muunkieliset ja ulkomaalaistaustaiset ovat muita useammin arvioineet, ettei heillä ole ollut riittävästi tietoa koulutusvalinnoista. Myös opiskelijat, joiden opiskelupaikka ei vastaa ensimmäistä hakutoivetta, ovat useammin arvioineet tiedon olleen riittämätöntä. Samoin opiskelijat, joilla on paljon opiskelun ongelmia, opiskelijat joille on tehty HOJKS, mutta erityisesti ne, jotka eivät tiedä, onko heille sitä tehty sekä opiskelijat, joilla on joku toimintakyvyn alenema. Riskiryhmässä ovat myös opiskelijat, joilla ei ole mielekästä harrastusta, liiku säännöllisesti tai omaa läheistä ystävää. Myös opintojensa takia muuttaneiden osalta löytyy yhteys.

Koulutusvalintaan liittyen merkittävimmi selittäviksi taustatekijöiksi nousevat toimintakyvyn alenemat ja vapaa-ajan aktiviteettien puuttumien. Päätöksen itsenäisyys on myös yhteydessä erilaisiin koettuihin opiskelun vaikeuksiin. Todentamatta kuitenkin jää, onko kyse vain ongelmatekijöiden kasautumisesta, josta myös päätöksen tekemisen vaikeus saattaa olla oire.



**KUVA 11. PÄÄTÖKSEN ITSENÄISYYS JA ERI TAUSTATEKIJÖIDEN YHTEYS.**





KUVA 12. TIETO KOULUTUSVALINNOISTA JA ERI TAUSTATEKIJÖIDEN YHTEYS.

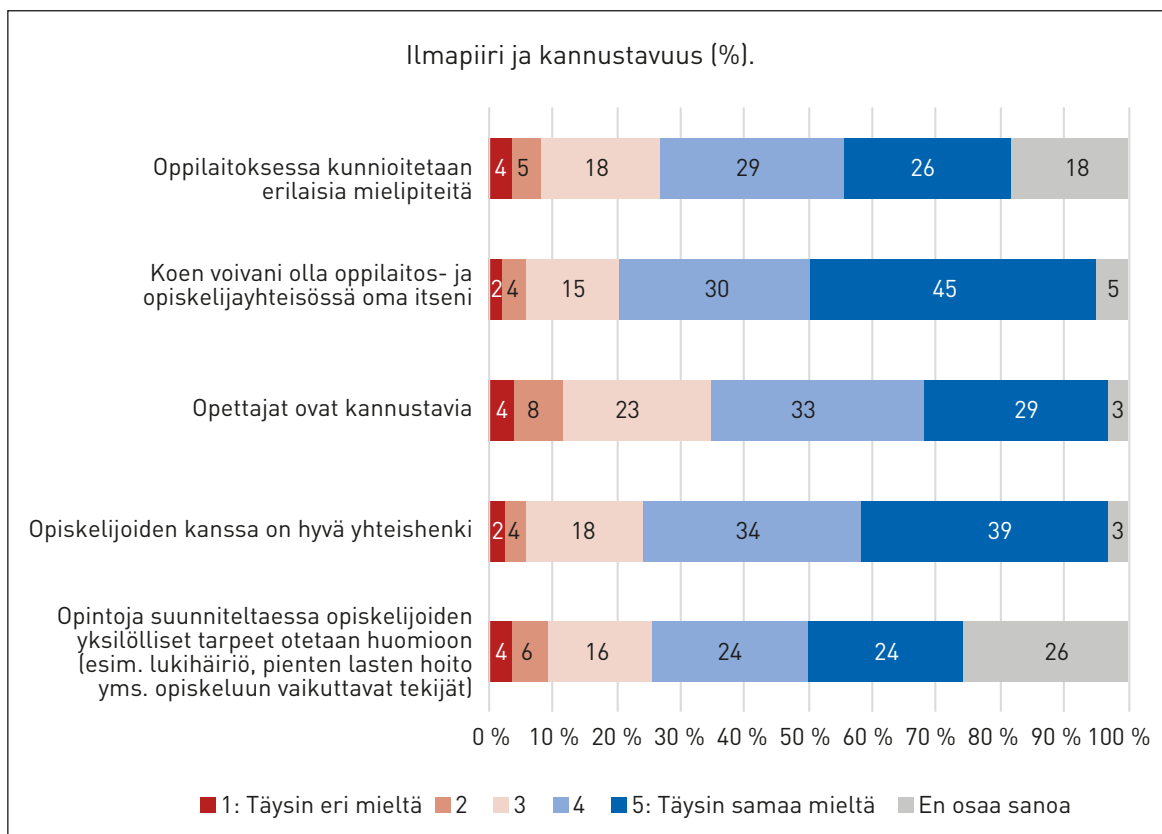
## 2.3 Opintoihin ja opiskelijayhteisöön kiinnittyminen

### Viihtyminen, ilmapiiri ja opettajien kannustavuus

Ilmapiiriä ja yhteisöön kuulumisen teema on nähty keskeisenä arvioitaessa sitä, tunteeko opiskelija voivansa olla oma itsensä ja ilmaista itseänsä. Nämä ovat edellytyksiä vuorovaikutukselle ja osallisuudelle.

Vastaajista yli puolet (55 %) arvioi, että oppilaitoksessa kunnioitetaan erilaisia mielipiteitä, mutta epä tietoisten osuus on lähes viidennes. Vastaajat eivät todennäköisesti ole joutuneet tilanteisiin, jossa olisi joutunut pohtimaan asiaa osaltansa tai läheisten puolesta. Noin joka kymmenes kokee jyrkemmin, ettei erilaisia mielipiteitä kunnioiteta. Suuri osa eli 75 % koki voivansa olla oppilaitoksessa oma itsensä. 73 % arvioi, että opiskelijoiden kanssa on hyvä yhteishenki. Opiskelijoista 62 % piti opettajia selkeästi kannustavina, 12 % on väittämän kanssa täysin tai jossain määrin eri mieltä.

Kiinnostavaa on, että mitä kauemmin opiskelija on opiskellut, sitä negatiivisempia arvioita opiskelijat antoivat eri viihtyvyyden ja opiskeluun kiinnittymiseen liittyvistä tekijöistä.

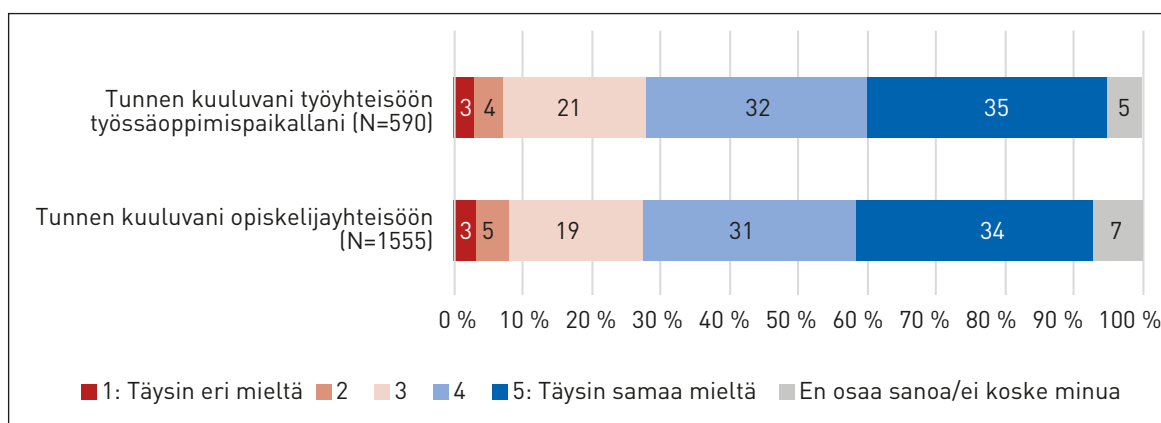


**KUVA 13. ILMAPIIRI JA KANNUSTAVUUS.**

Valtakunnallisesti tarkasteltuna tulokset ovat samansuuntaisia, kun niitä vertaa vuoden 2017 Kouluterveyskyselyyn. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 69 % koki olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä, ja 60 % koki olevansa tärkeä osa koulu yhteisöä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat arvioissaan peruskoulun ja lukion opiskelijoita positiivisempia.

Vuoden 2017 Amisbarometrin vastaajista 68 % arvioi opiskeluryhmässä olevan hyvä yhteishenki. Vuoteen 2015 verrattuna vahvemmin samaa mieltä olevien osuus on kasvanut, vaikka kokonaismäärä ei ole muuttunut.

Tämän kyselyn vastaajista 65 % tunsi kuuluvansa opiskelijayhteisöön. 67 % kertoi kuuluvansa työyhteisöön työssäoppimispaikalla. Mukaan on otettu vain ne opiskelijat, jotka ovat aikaisemmin vastanneet myöntävästi kysymykseen siitä, ovatko he olleet jo työssäoppimassa. Kyselyn perusteella ei voida selvittää, kuinka paljon työpaikalla tapahtuvaa oppimista opiskelijalla on taustalla.



**KUVA 14. KOKEMUS OSALLISUUDESTA OPISKELIJAYHTEISÖSSÄ JA TYÖSSÄOPPIMISPAIKALLA<sup>3</sup>.**

Koulutusalaakohtaisesti sukupuolittain tarkasteltuna *maratan* miehet ja naiset ovat arvioineet *kuulumisen opiskelijayhteisöön* kutakuinkin yhtä hyväksi (69 %, kun ”en osaa sanoa” vastanneiden osuus on poistettu), mutta tekniikan ja liikenteen puolella naisista suhteessa suurempi osa arvioi tilanteen heikommaksi (naiset 63 % vrt. miehet 73 %). Taustalla voi olla mm. läpäisyn tehostamisohjelmassa esiin nostettu havainto, että viiteryhmässään ns. ainokaiset voivat tuntea itsensä ulkopuoliseksi.

Ilmapiiritekkijöiden näkökulmasta vieraskieliset ja ulkomaalaistaustaiset ovat useimmissa väittämässä antaneet hieman heikompia arvioita: muunkieliset kokevat useammin, etteivät voi olla oppilaitos- ja opiskelijayhteisössä oma itsensä. He myös kokevat useammin, ettei opintoja suunniteltaessa huomioida opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita (esim. lukihäiriö, pienten lasten hoito yms. opiskeluun vaikuttavat tekijät). Opintoja haittaavista tekijöistä, joita käsitellään myöhemmin, nousevat hieman yleisemmin kiusaaminen, syrjintä ja rasismi. Silti niin muunkieliset kuin ulkomaalaistaustaiset kokevat opettajat kannustavammiksi kuin suomenkieliset, eikä opiskelijoiden yhteishenkeä koskevissa arvioissa ole selkeää eroa.

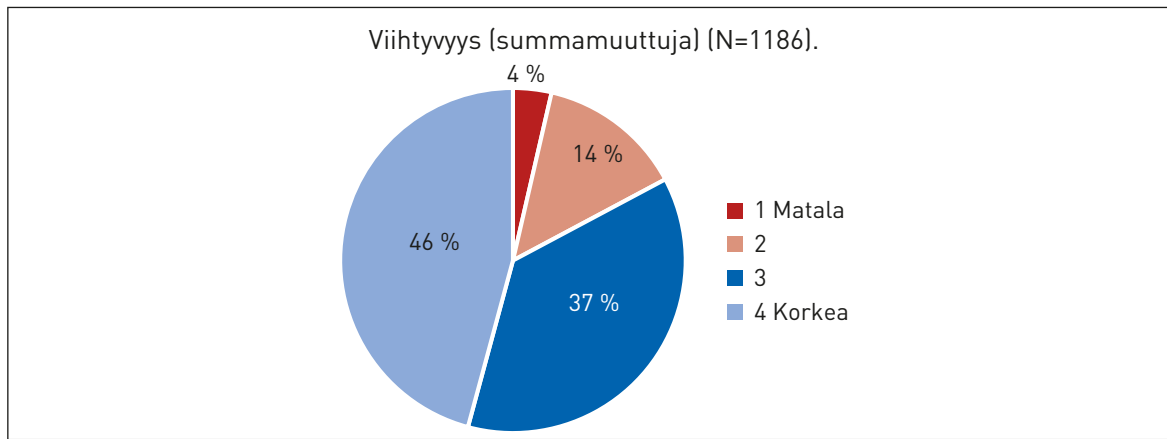
Vaikka arviot ovat pääosin positiivisia, seuraava negatiivisia arvioita antaneen opiskelijan vastaus tiivistää hyvin usean muunkin opiskelijan näkemykset:

*”-- Em. asiat ovat opettajakohtaisia. Osa opettajista ei kykene joustamaan laisinkaan, vastauksissa on huomioitu vahvasti ryhmänohjaajan vaikutus.” (Nainen, yli 25-vuotta, teli)*

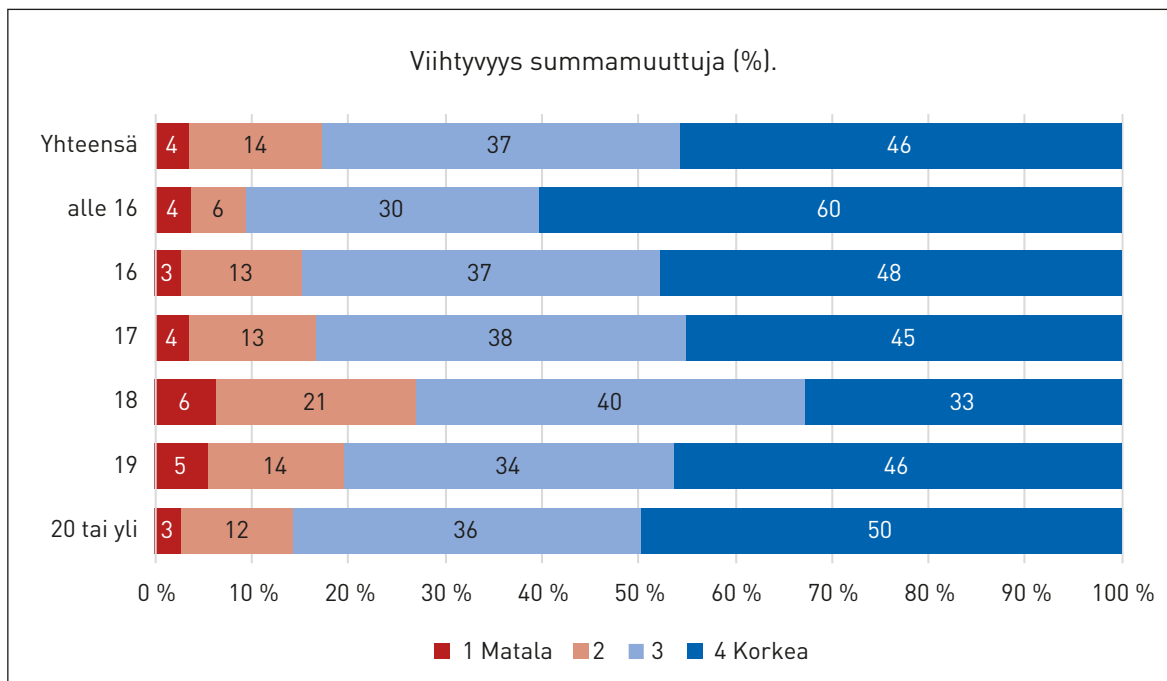
*Vastaukset koskien yhteisöön kuulumista, kannustavuutta ja ilmapiiriä ovat hyvin samoilla tavoin jakautuneita. Tästä johtuen viiden vahvimmin korreloivan muuttujan vastauksista yhdistettiin viihtyvyys-summamuuttuja<sup>4</sup>. Tämä luokiteltiin edelleen neljään luokkaan. Näin tarkasteltuna vastaajista jopa 18 prosenttia sijoittui kahteen matalimpaan viihtyvyyden luokkaan (kuva 15). Kuvassa 16 on esitetty viihtyvyys-summamuuttujan jakautuminen ikäluokittain. Jakauma kertoo viihtyvyyden olevan alhaisinta 18 vuoden ikäisillä vastaajilla.*

3 Työssäoppimispaikkaa koskevaan kysymykseen huomioitu vain ne vastaajat, jotka ovat myös vastanneet myöntävästi kohtaan, jossa kysytään, onko opiskelija ollut jo työssäoppimassa osana opintoja.

4 Oppilaitoksessa kunnioitetaan erilaisia mielipiteitä, yhteishenki, opettajat ovat kannustavia, koen voivani olla oma itseni, yhteenkuuluvuus opiskelijayhteisössä. Cronbachin  $\alpha$ =.88. EOS luokiteltu puuttuvaksi.



**KUVA 15. VASTAAJIEN OSUUS VIIHTYVYYS -SUMMAMUUTTUJAN MUKAISESTI (3 JA 4 = KOKEE VIIHTYVÄNSÄ HYVIN, 2 JA 1 = EI VIIHDY).**



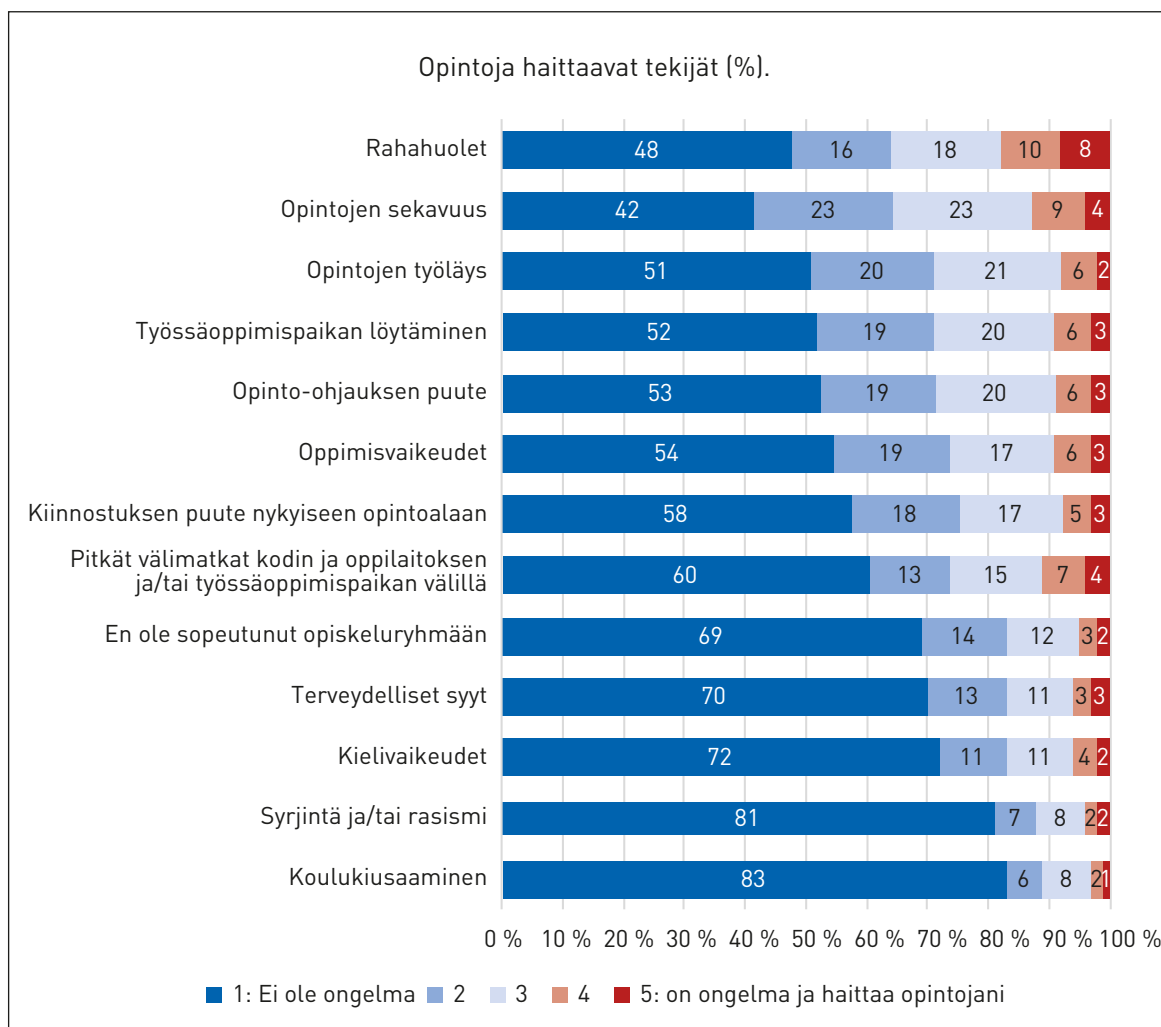
**KUVA 16. IKÄ JA VIIHTYVYYS.**

## 2.4 Opintoja haittaavat tekijät ja niiden kasautuminen

Opiskelijoista 18 % kokee tarvitsevansa selkeästi enemmän tukea opintoihinsa, muunkielisistä merkittävästi suurempi osuus (37 %). Noin 10 %:lla vastaajista on jokin toimintakyvyn alenema<sup>5</sup>. Eniten vaikeuksia koetaan muistamisessa ja oppimisessa. Toimintakyvyn aleneminen (erityisesti kognitiivinen), on myös selkeässä suhteessa tuen tarpeeseen. Myös suurempi osa (27 %) niistä, jotka kertovat heille tehdyn HOJKS, kokivat tarvitsevansa selkeästi lisää tukea.

<sup>5</sup> Itsearviona ”paljon vaikeuksia” tai ”en pysty lainkaan”. Toimintakykyä on tarkasteltu opintoja haittaavien fyysisten tai psyykkisten vaikeuksien summamuuttujien kautta vertaamalla opiskelijoita, joilla on jokin opintoja haittaava alenema niihin, joilla ei ole.

Lisäksi opiskelijoilta on selvitetty erikseen 13 eri muuttujan avulla opintoja haittaavia tekijöitä. Niistä tehdyn summamuuttujan perusteella ongelmien yleisyyttä selittävät vieraskielisyys, toissijainen opiskelutoive sekä fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn alenema. Opiskelijoista, joille on tehty HOJKS, suurempi osa kokee opiskelua haittaavia tekijöitä, samoin opiskelijat, jotka eivät tiedä, onko heille tehty HOJKS. Näillä opiskelijoilla on useammin toimintakykyä alentavia tekijöitä. Seuraavaksi kuvataan vaikeuksien kasautumista, minkä jälkeen puretaan eri vaikeustekijöitä.



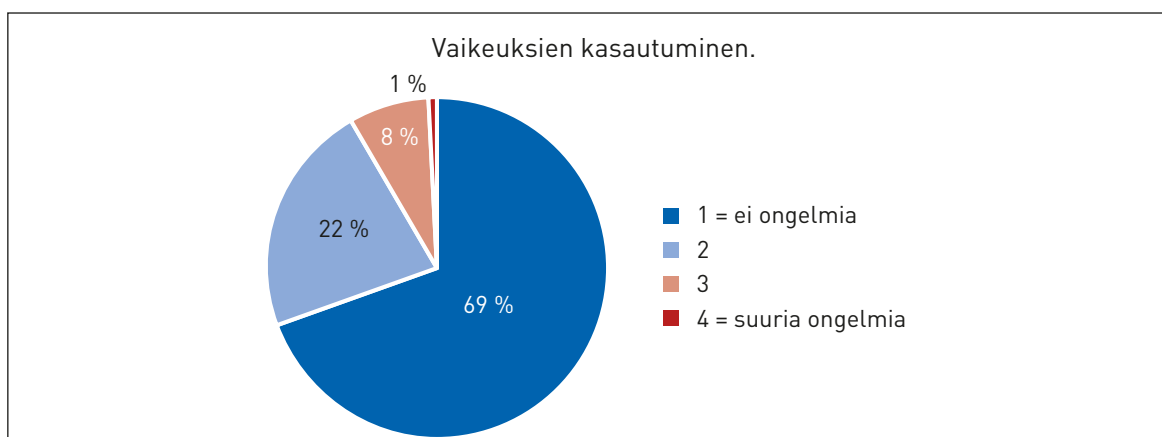
**KUVA 17. VAIKEUDET OPINNOISSA (ASTEIKKOLA EI OLE ONGELMA – ON ONGELMA JA HAITTAA OPINNOISSANI).**

Vaikka opiskelijoiden kokemat vaikeudet eroavat toisistaan ja kattavat siten laajan kirjon rahahuolista opiskelun ongelmiin ja maahanmuuttajaspesifisiin ongelmiin (kielivaikeudet ja rasismi), niiden kasautuminen tietyille ryhmille on havaittavissa selvästi.

Kasautumista kuvaavaa jatkotarkastelua varten 13 edellä esitetystä kysymyksestä muodostettiin vaikeuksien kasautuminen -summamuuttuja<sup>6</sup>. Viisiportaisten vastauksien keskiarvoa alle 2 pidetään tilanteena, jossa vaikeuksia on vain hyvin vähän. Vastaavasti 4–5 keskiarvo kuvaa päinvastaista tilaa. Yli kahdella kolmasosalla opiskelijoista on vain vähän vaikeuksia.

6 Cronbachin  $\alpha = .90$

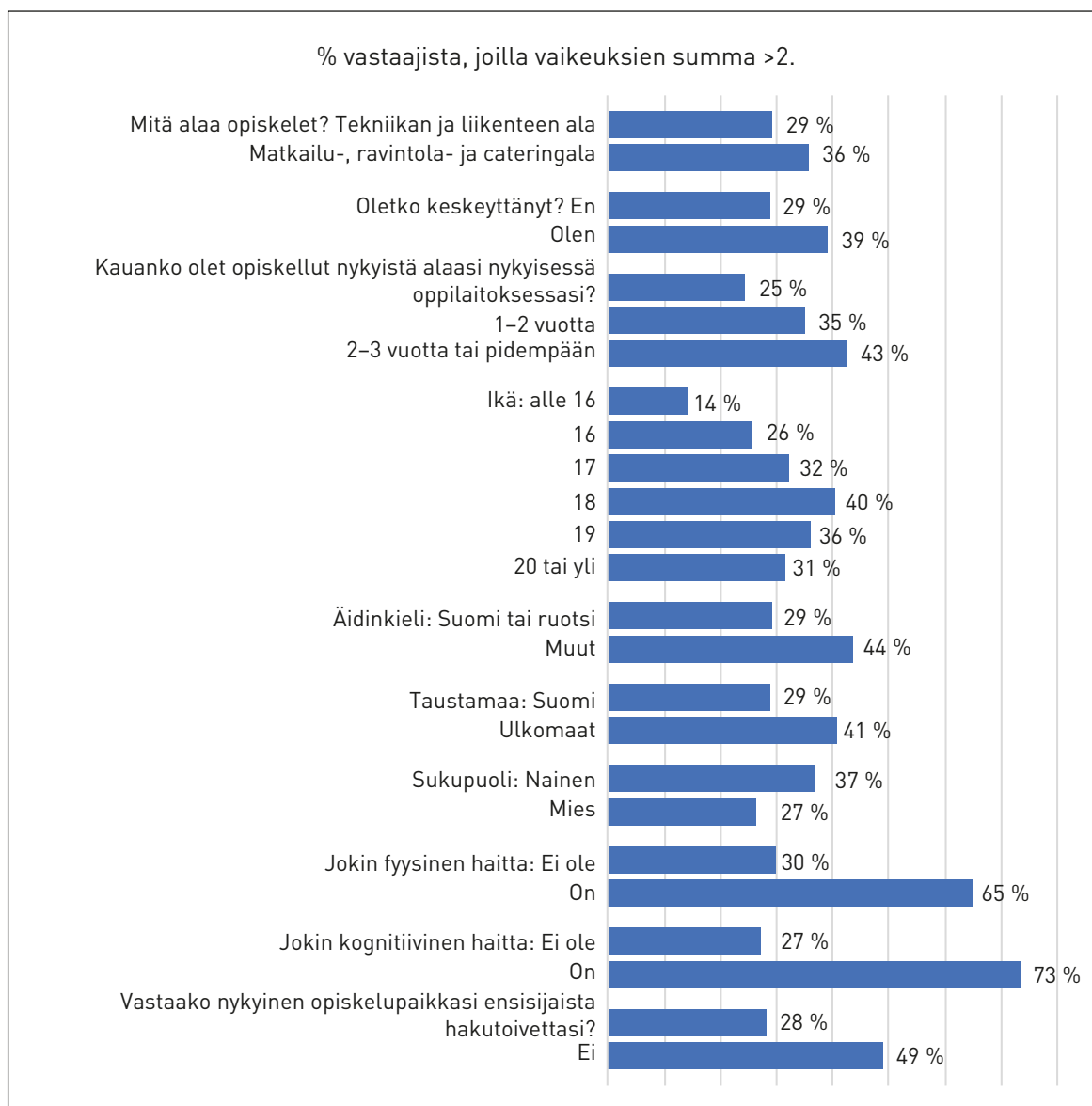
Selvästä kasautumisesta (ka. yli 3) kärsiviä opiskelijoita taas on noin 9 prosenttia (N=125) kaikista vastaajista.



**KUVA 18. OPISKELIJOIDEN LUOKITTELU OPISKELUUN LIITTYVIEN VAIKEUKSIEN KUMULATIIVISUUDEN MUKAAN (% OSUUS VASTAAJISTA).**

Aktiivisuuden ja osallistumismahdollisuuksien näkökulmasta on selvää, että vaikeudet sekä osaltaan vähentävät mahdollisuuksia, mutta samalla voivat olla myös seuraus ympäristöstä. Tähän liittyen on syytä selvittää, mitkä tekijät vaikeuksien kasautumisen taustalla vaikuttavat. Tutkimusasetelmallisesti mielekkään vertailuasetelman muodostavat opiskelijat, joilla vaikeuksia on vain vähän (keskiarvo < 2; 69 %) ja ne, joilla vaikeuksia on enemmän (keskiarvo  $\geq$  2, 31 %).

Kuvassa 19 on esitetty vaikeuksien kasautumisesta kärsivien osuus taustamuuttujien eri luokissa niissä taustamuuttujissa, joissa tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä on voitu havaita. Heikompia yhteyksiä muiden muuttujien osalta ei voida sulkea pois, mutta niiden merkityksellisyys jää vähäisemmäksi.



**KUVA 19. VAIKEUKSIEN KUMULOITUMINEN.**

Ristiintaulukoinnin perusteella vaikeuksien kasautumista esiintyy enemmän *maratan* opiskelijoilla, opintonsa aiemmin keskeyttäneillä, niillä, jotka eivät ole ensisijaisessa hakotoiveissaan, ja 2–3 vuotta tai pidempään opiskelleilla. Iän ja vaikeuksien yhteys ei ole täysin lineaarinen, vaan eniten vaikeuksia esiintyy 18-vuotiailla. Sekä vieraskielisillä että maahanmuuttajataustaisilla vaikeuksia esiintyy kantasuomalaisia enemmän. Verrattuna kognitiivisiin tai fyysisiin toimintakyvyn alenemiin, ero jää kuitenkin vähäiseksi. Myös edellä esitelty viihtyisyys summamuuttuja on selvästi yhteydessä vaikeuksien kasautumiseen ( $r=.54$ ). Haasteet liittyvätkin useammin kielellisiin vaikeuksiin (vieraskielisistä 26 %, 3 % suomenkielisistä). Todennäköisesti kyselyyn ovat jättäneet vastaamatta ne, joilla on vielä heikompi kielitaito.

Useat vaikeuksien esiintymistä kuvaavat selittävät muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa, eikä siksi pelkkä yksitasoinen ristiintaulukointi paljasta todellisia vaikutusmekanismeja. Muuttujien

yhteisvaihtelua tarkasteltiin logistisella regressioanalyysillä<sup>7</sup>, joka sopii selittävien muuttujien eksploraatiiviseen tarkasteluun. Yksityiskohtaiset tulokset on kuvattu liitteessä 1.

Vaikeuksien kasautumista muiden selittävien muuttujien vaihtelun huomioimisen jälkeen selittävät<sup>8</sup> viihtyvyys, ensisijainen hakutoive, kognitiivinen toimintakyvyn alenema, opintojen vaihe, sukupuoli ja äidin koulutustaso.

Viihtyvyys-summamuuttuja on odotetusti yhteydessä opiskelun vaikeuksiin siten, että viihtyvyyden keskiarvon noustessa yhdellä, vaikeuksien kasaantumisen riski putoaa neljäsosaan. Tulos kertoo korrelaatiosta, mutta vaikutussuunta on kahtalainen. Summamuuttuja pitää sisällään ilmapiiriin ja yhteishenkeen liittyviä muuttujia ja opettajien kannustavuuden, jotka korreloivat taas keskenään voimakkaasti (kts. edellä).

Tutkinnon vaihtoehtoisten suoritustapojen tarjoamisen ja vaikeuksien kasautumisen välillä on havaittavissa yhteys: niistä, joille vaihtoehtoisia tapoja on tarjottu, suhteessa vain puolella on kasaantuneita vaikeuksia verrattuna niihin, joille vaihtoehtoisia suoritustapoja ei ole tarjottu. Vaikeuksien kasautumiseen liittyvistä selittävästä taustamuuttujista ensisijainen hakutoive ja opintojen vaihe ovat kuitenkin merkittäviä, eikä vaikutus heikenny juurikaan verrattuna kahdenmuuttujan tarkasteluihin. Vaikeuksien kasautumista ei vaikuttaisi esiintyvän juurikaan enempää *maratan* opiskelijoilla.

Merkittävin selittäjä on kognitiivisen toimintakyvyn alenema, joka lähes viisinkertaistaa vaikeuksien kasautumisen riskin. Naisilla vaikeuksien kumuloituminen on miehiä yleisempää, ja äidin korkeakoulutus taas pienentää todennäköisyyttä (verrattuna vain perusasteen koulutukseen).

Mielenkiintoista on, ettei vieraskielisyys säily tilastollisesti merkittävänä<sup>9</sup> selittäjänä. Vaikeuksien kumuloituminen on yhtä todellista kielestä riippumatta, mutta selitettävän summamuuttujan osatekijän osalta vieraskieliset ovat ylläpidettyinä (kielivaikeudet, rasmin kokeminen). Tästä johtuen analyysi toistettiin myös siten, että vaikeuksien kasautumisessa ei huomioitu edellä mainittuja muuttujia. Tulokset olivat pääpiirteittäin yhtäläiset, ja kielen merkittävyys jäi vielä selvästi kauemmas hyväksytystä. Tästä voi päätellä, että vieraskielisyyden merkitys ongelmien kasautumiseen kielispesifejä kohteita lukuun ottamatta on vähäinen.

Seuraavaksi on tarkasteltu tarkemmin opintoja sekavina pitävien ja opinto-ohjauksen puutteen opintoja haittaavana tekijänä kokeneiden näkemyksiä. Muita opiskeluun liittyviä haasteita puretaan tarkemmin laajempaan aineistoon peilaten luvussa 3.

## Erityistarkastelussa opintojen sekavuus ja opinto-ohjauksen puute

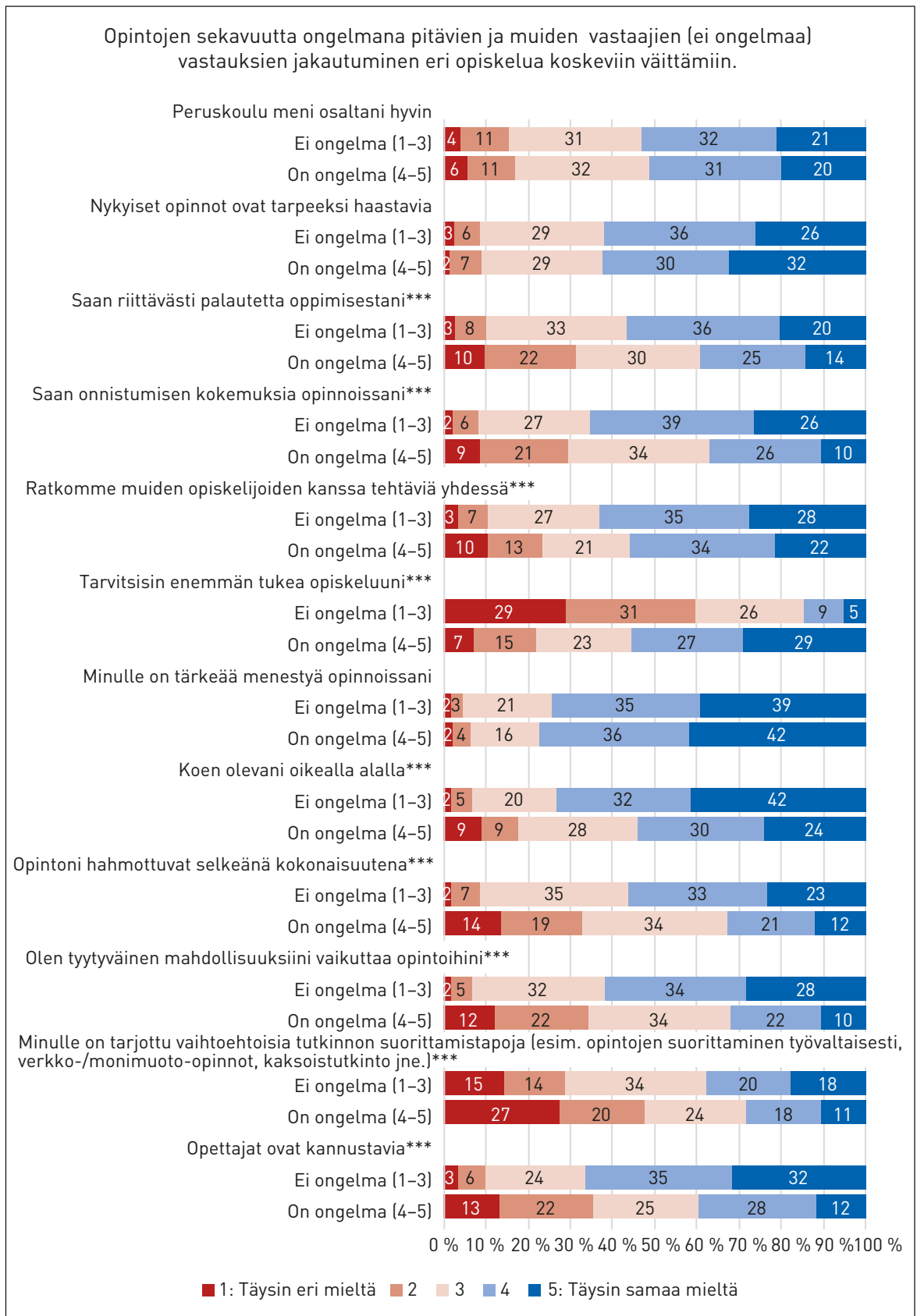
Kaikista vastaajista 13 prosenttia pitää opintojen sekavuutta opintojaan vaikeuttavana ongelmana (vastaukset 4 ja 5 asteikolla 1–5.).

7 Menetelmän keskeisinä reunaehtoina ovat yhteydet selittävien ja selitettävän muuttujien välillä sekä havaintojen riittävä määrä. Tällä perusteella malliin valittiin vaikeuksien kasautumista mahdollisesti selittäviksi tekijöiksi väittämä koskien sitä, onko koulutuksen järjestäjä tarjonnut vaihtoehtoisia opintojen suoritustapoja sekä laajempaa kuvaa viihtyvyyttä kuvaavaa summamuuttujaa. Opintoihin liittyviä taustatekijöitä ovat opintojen vaihe, ensisijainen hakutoive, aiempi keskeyttäminen ja koulutustaso. Lisäksi tarkasteluun valittiin kognitiivisen toimintakyvyn alenema (myös fyysinen alenema on todennäköisesti merkityksellinen, mutta havaintojen määrä on liian alhainen analyysiin), sukupuoli, äidinkieli ja äidin koulutustaso.

8 Logistisen regressiomallin ( $p < 0,001$ , Nagelkerke  $R^2 = .404$ ) perusteella. Viihtyvyys-summamuuttuja OR 0,24, ensisijainen hakutoive OR 1,98, kognitiivinen toimintakyvyn alenema OR 4,97, opintojen vaihe 1–2 v. OR 1,78, 2–3 v. OR 2,25, sukupuoli (nainen OR 1,58) ja äidin koulutustaso (korkea-aste OR 0,52). Referenssikategoriana moniluokkaisissa selittäjissä on ensimmäinen luokka. Selityssaste on ihmistieteiden mittapuulla vähintään kohtalainen.

9  $p = 0,06$





**KUVA 20. OPINTOJA SEKAVINA PITÄVIEN VASTAUKSET ERI VÄITTÄMIIN.**

(\*= $p < 0.05$ , \*\*= $p < 0.01$ , \*\*\*= $p < 0.001$ .)

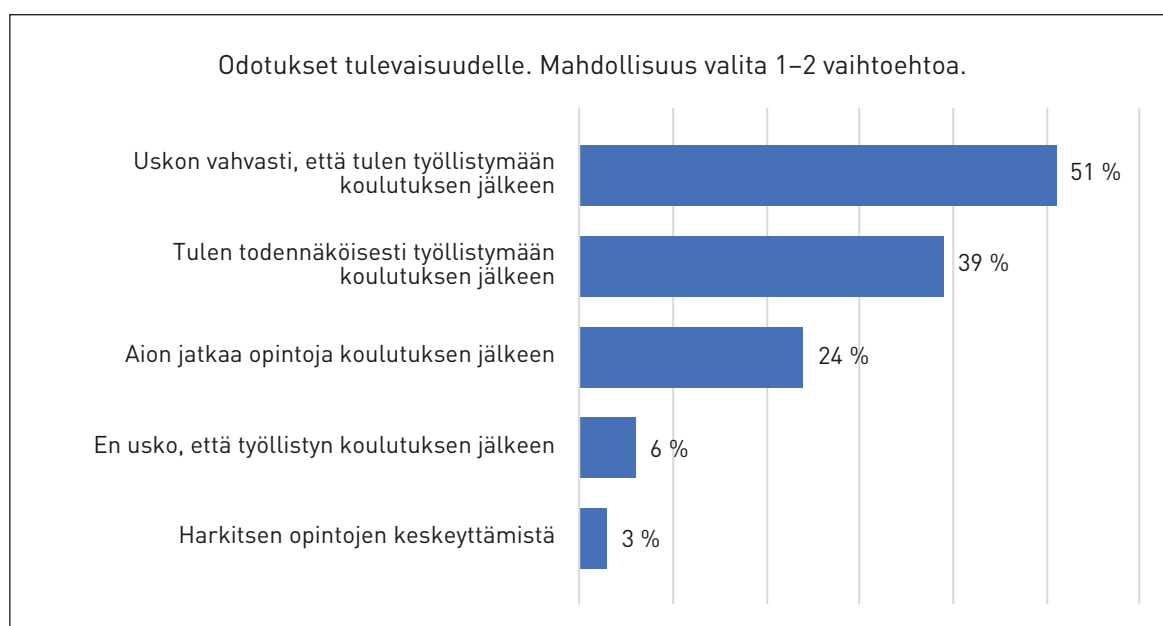
Taustamuuttujia vasten tarkasteltuna peruskoulumenestyksen vaikutus sekavuuden kokemukseen jää suhteellisen vähäiseksi. Sen sijaan niistä, jotka kokevat sekavuuden ongelmana, selvästi useampi kokee myös, ettei saa riittävästi palautetta oppimisestaan tai onnistumisen kokemuksia opinnoissaan. Samat opiskelijat myös ratkovat harvemmin tehtäviä muiden opiskelijoiden kanssa ja tarvitsisivat enemmän tukea opiskeluunsa. Opintomenestyksen tärkeänä pitämällä ja opintojen sekavuudella ei vaikuttaisi olevan keskinäistä yhteyttä. Myös alavalinnan onnistumisen ja sekavuuden kokemisen suhteen on hyvin vähän eroa. Ilmapiiri ja viihtyminen opinnoissa yleensäkin ovat yhteydessä sekavuuden kokemukseen. Sekavina opintojaan pitävistä selvästi harvempi pitää opettaja kannustavina verrattuna muiden opiskelijoiden vastauksiin.

Opintojen sekavuus vaikuttaa selvästi oppijan tyytyväisyyteen vaikuttamismahdollisuuksiinsa: sekavana opintojaan pitävistä kolmasosa on täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämän ”olen tyytyväinen mahdollisuuksiini vaikuttaa opintoihini” kanssa. Niistä jotka eivät sekavuutta koe vastaava osuus on vain viisi prosenttia. Toisaalta sekavuutta kokevista useampi kertoo myös, ettei heille ole tarjottu vaihtoehtoisia opintojen suorittamismahdollisuuksia. Opintoihin vaikuttamismahdollisuuksia tarkastellaan tarkemmin luvussa 2.6.

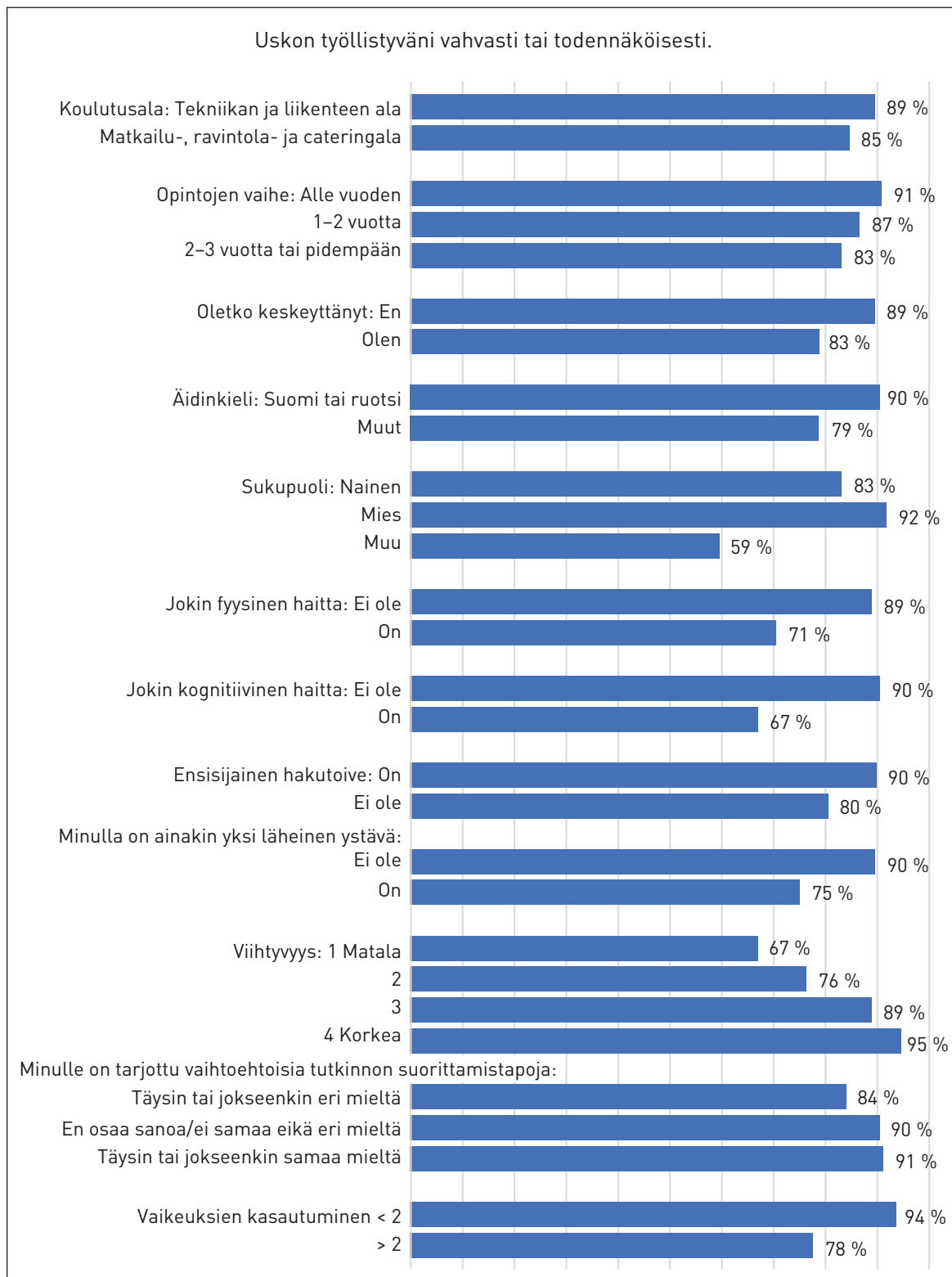
Opinto-ohjauksen riittämättömyyttä tarkasteltiin samoja väittämiä vasten kuin opintojen sekavuuttakin, yhteydet ovat hyvin saman kaltaisia. Erona on nähtävissä, että vielä suurempi osuus tarvitsisi enemmän tukea opintoihinsa: Ohjauksen puutetta ongelmana pitävistä jopa 56 prosenttia tarvitsisi tukea enemmän. Vastaavasti niistä, jotka eivät pidä opinto-ohjausta riittämättömänä, vain harva tarvitsisi enemmän tukea.

## 2.5 Tulevaisuuden suunnitelmat ja työllistymisodotukset

Valtaosa (89 %) vastaajista uskoo työllistyvänsä vahvasti tai todennäköisesti. Opintojaan aikoo koulutuksen jälkeen jatkaa 24 prosenttia vastaajista, ja opintojen keskeyttämistä harkitsee vain 3 prosenttia opiskelijoista.



KUVA 21. ODOTUKSET TULEVAISUUDELLE.



**KUVA 22. TYÖLLISTYMISODOTUKSET.**

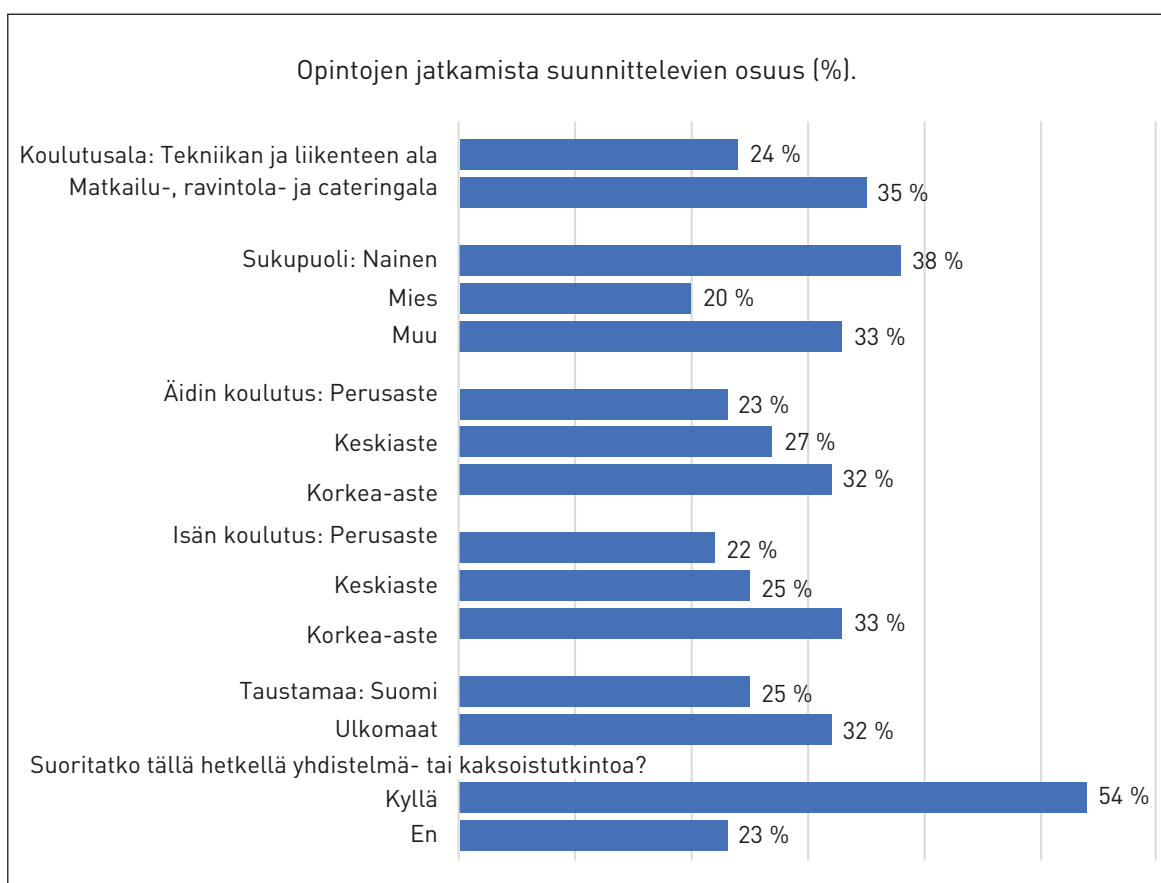
Koska kaksi työllistymiseen liittyvää vastausvaihtoehtoa kuvaavat pääpiirteittäin samaa asiaa ja sulkevat toisensa pois, työllistymisen uskoa tarkastellaan näiden yhdistelmän kautta. Yleisesti ottaen usko työllistymiseen on korkea, ja siksi mielenkiintoisimpia havaintoja ovat ryhmät, jotka jäävät huomattavan kauas keskimääräisestä tasosta: muun sukupuoliset, toimintakyvyn alenemista kärsivät, erittäin heikosti viihtyvät sekä opiskelijat, joille on kasautu-

nut erilaisia vaikeuksia. Havainnot vahvistavat näkemystä siitä, että erilaiset ongelmat ja riskitekijät kasautuvat samoille henkilöille, ja tällä on vaikutusta myös tulevaisuuden kannalta.

Tarkasteluja tehtiin myös useamman muuttujan ristiintaulukoinnin ja monimuuttujamenetelmien avulla, joiden molempien perusteella juuri mainitut tekijät selittävät työllistymisuskoa parhaiten ja joiden avulla esimerkiksi koulutusalan vaikutus pystyttiin sulkemaan pois. Näiltä osin tuloksia ei voi pitää täysin yksiselitteisinä, eikä niitä siksi raportoida tämän tarkemmin.

## Jatko-opinnot ja opintojen keskeyttäminen

Noin neljäsosa vastaajista (26 %) aikoo jatkaa opintoja koulutuksen jälkeen. Kaksoistutkinnon suorittaminen tällä hetkellä on vahva selittävä tekijä. Yli puolet kaksoistutkintoa suorittavista suunnittelee opintojen jatkamista. Myös maahanmuuttajatausta kasvattaa todennäköisyyttä, ja naiset aikovat jatkaa opintojaan miehiä useammin. Tämä selittää *maratan* opiskelijoiden suuremman osuuden. Selvä ja entuudestaan tunnettu, joskaan ei tällä kertaa täysin tilastollisesti merkitsevä, yhteys löytyy myös vanhempien koulutukseen.



### KUVA 23. JATKO-OPINTOIHIIN HAKEUTUMINEN JA TAUSTATEKIJÄT.

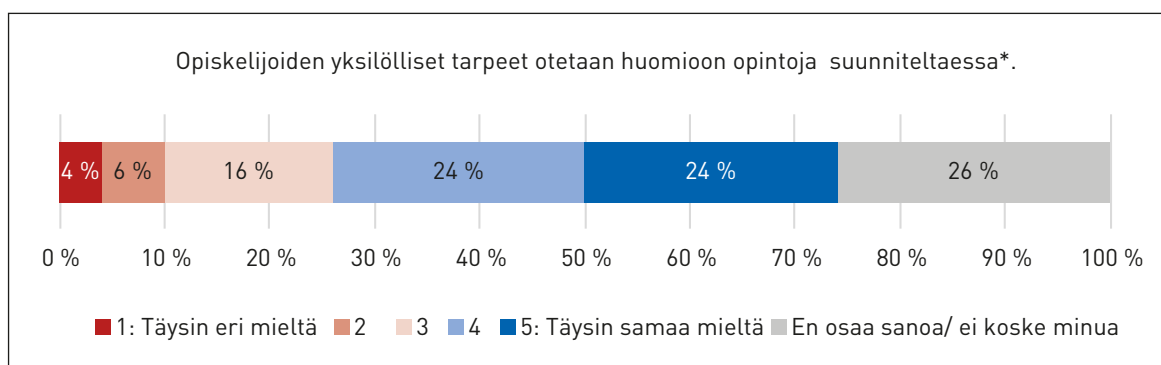
Noin 3 % vastaajista harkitsee keskeyttämistä. Määrä on niin pieni, ettei sen analysoiminen kyselyvastausten perusteella ole mahdollista. Keskeyttämissuunnitelmat kuitenkin vaikuttaisivat kytkeytyvän yleiseen pahoinvointiin, ja niiden joukossa, joilla ei ole harrastuksia tai ystäviä ollenkaan, keskeyttämisen harkinta on yleisempää (13 %).

Opettajan kannustavuudella ei vaikuttaisi olevan suoraa yhteyttä keskeyttämissuunnitelmiin. Keskeyttämistä harkitsevista selvästi muita useampi pitää kuitenkin opinto-ohjausta puutteellisena ja opintoja yleisesti sekavina. Selkein keskeyttämisajatuksia ennustava tekijä vaikuttaisi siis olevan erilaisten ongelmien ja vaikeuksien kumuloituminen.

## 2.6 Vaikutusmahdollisuudet omiin opintoihin, opetukseen ja hyvinvointiin

Opiskelijoista 60 % kokee olevansa tyytyväinen mahdollisuuksiinsa vaikuttaa opintoihin. Miehet naisia yleisemmin (63 % vrt. 54 %). Jälleen henkilöt, joilla on itsearvioituna toimintakyvyn alentumia, ovat tyytymättömämpiä. Vahvin yhteys vaikutusmahdollisuuksiin on kuitenkin yleisellä viihtyvyydellä.

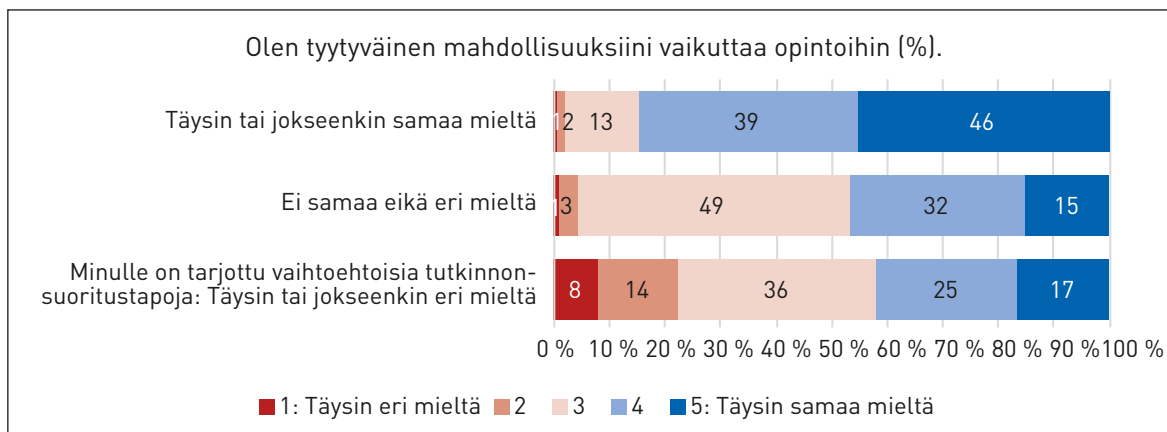
Kysyttäessä sitä, onko opiskelijoiden yksilölliset tarpeet otettu huomioon opintoja suunniteltaessa, yli neljännes kokee, ettei kysymys koske lähtökohtaisesti vastaajaa tai hän ei ole osannut sanoa. Suuri osa kantaa ottaneista kokee, että tarpeet on otettu huomioon hyvin. Kysymyksessä on esimerkkeinä yksilöllisistä tarpeista mainittu lukihäiriö, pienten lasten hoito yms. opiskeluun vaikuttavat tekijät.



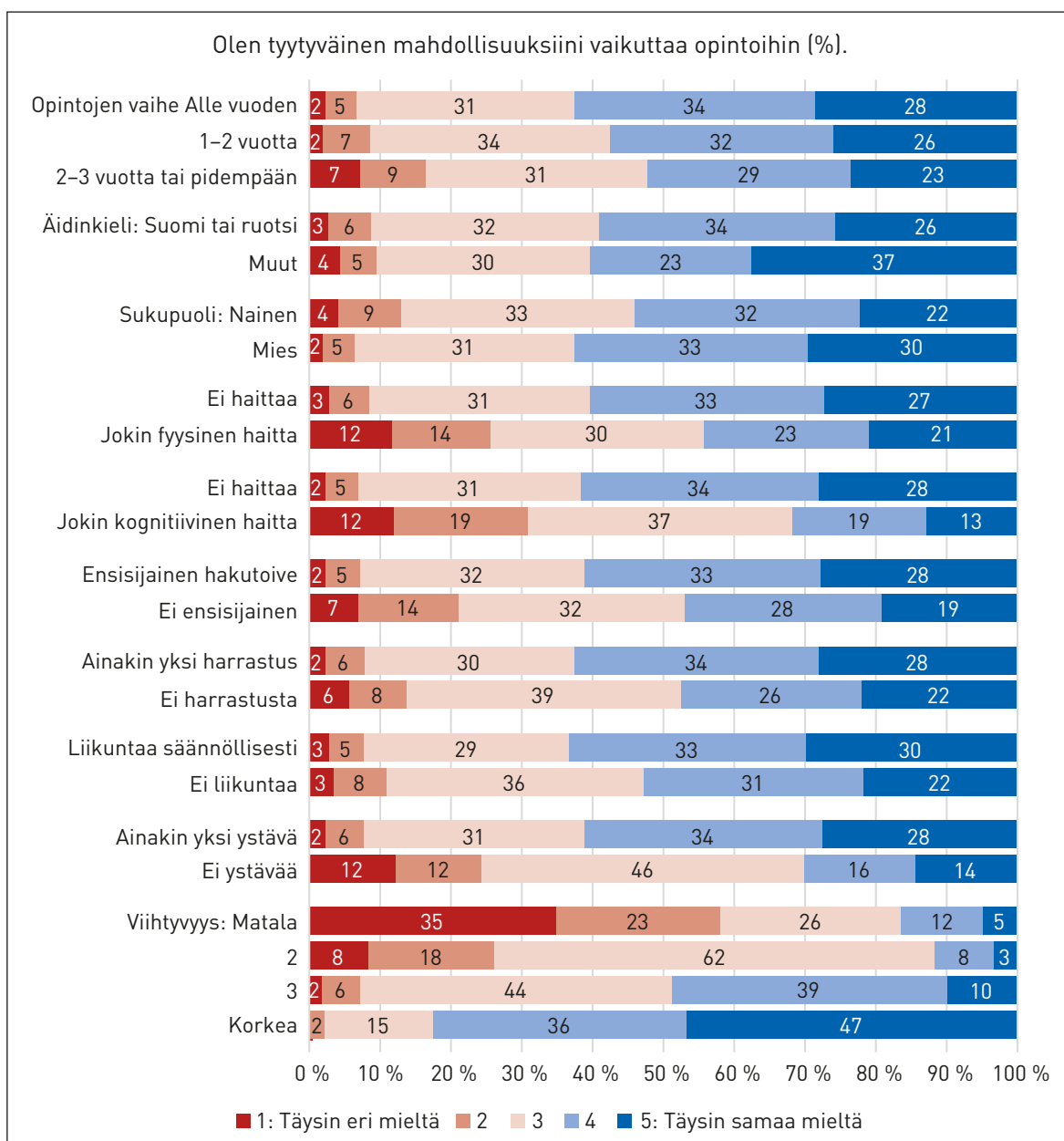
### KUVA 24. ARVIO SIITÄ, ONKO OPINTOJA SUUNNITeltaessa OPISKELIJOIDEN YKSILÖLLISET TARPEET OTETTU HUOMIOON.

(\*esim. lukihäiriö, pienten lasten hoito yms. opiskeluun vaikuttavat tekijät)

Kyselyssä selvitettiin myös, onko opiskelijoille tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja (esim. opintojen suorittaminen työvaltaisesti, verkko-/monimuoto-opinnot, kaksois-tutkinto jne.). Vain 37 % opiskelijoista kokee, että hänelle on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja. Lähes viidennes kokee selkeästi, ettei vaihtoehtoja ole tarjottu. Ei liene yllättävää, että opiskelijat, jotka tunnistavat heille tarjotun vaihtoehtoisia suoritus- tapoja, ovat myös tyytyväisempiä mahdollisuuksiin vaikuttaa opintoihin (ks. kuva 25). Opiskelijoista, joille on tarjottu vaihtoehtoisia suoritus- tapoja, 85 prosenttia on täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän ”olen tyytyväinen vaikutusmahdollisuuksiini” kanssa.

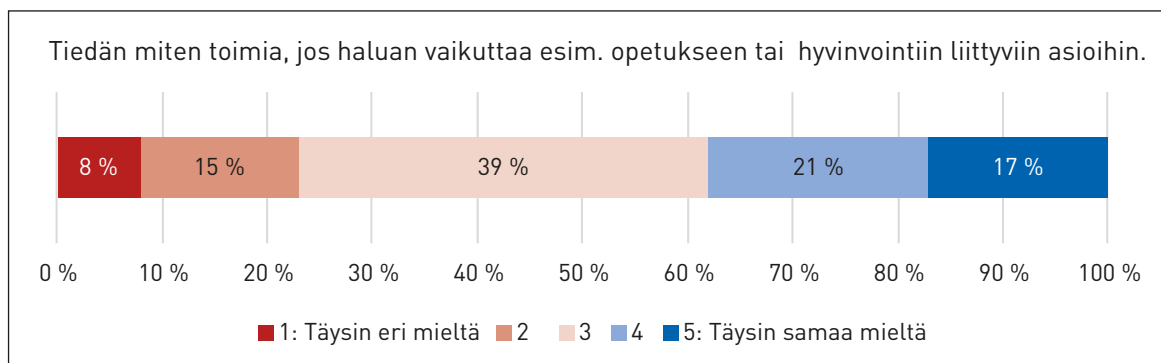


**KUVA 25. VAIHTOEHTOISET SUORITUSTAVAT JA TYYTYVÄISYYS VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIIN.**



**KUVA 26. TYYTYVÄISYYS VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIIN SELITTÄVIEN MUUTTUJIEN ERI LUOKISSA.**

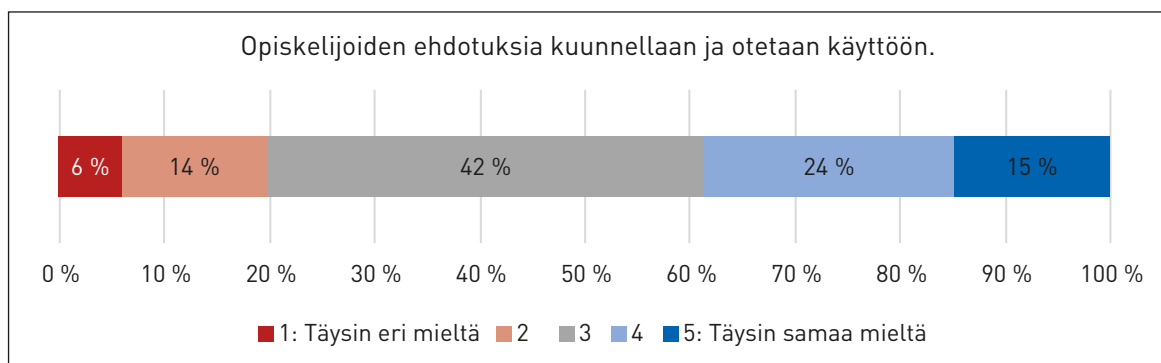
Opiskelijat eivät tunne selkeästi vaikuttamiskeinoja ja -tapoja opetukseen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa. Vain kaksi viidesosaa on ilmaissut tietävänsä, miten toimia, jos haluaa vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin. Mitä lyhyemmän aikaa opiskelija on opiskellut, sitä paremmin hän tietää miten toimia<sup>10</sup>. Myös opiskelijat, joilla on toimintakyvyn alenema, tuntevat vaikuttamiskanavia harvemmin. Muunkielisistä kuitenkin suurempi osa (48 %) ilmaisee tietävänsä, miten toimia vaikuttaakseen.



**KUVA 27. OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET SIITÄ, KUINKA HYVIN HE TUNNISTAVAT VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET OPETUKSEEN JA HYVINVOINTIIN LIITTYVIIN ASIOIHIN.**

Koettuihin vaikutusmahdollisuuksiin liittyy tietämys vaikuttamiskanavista, kokemus siitä, että opiskelijoita kuullaan ja siitä, että heille on tarjottu vaihtoehtoisia opintojen suoritus- tapoja, mutta myös yhteys ns. yleiseen viihtyvyyteen. Erityisesti vaikutusmahdollisuuksien ja viihtyvyyden välillä vallitsee voimakas korrelaatio, jonka suuntaa ei voida kuitenkaan tässä yhteydessä todentaa.

Niin ikään vain 39 % kokee, että opiskelijoiden ehdotuksia kuunnellaan ja otetaan käyttöön. Yhtä suuri osa ei ole ottanut kunnolla kantaa.

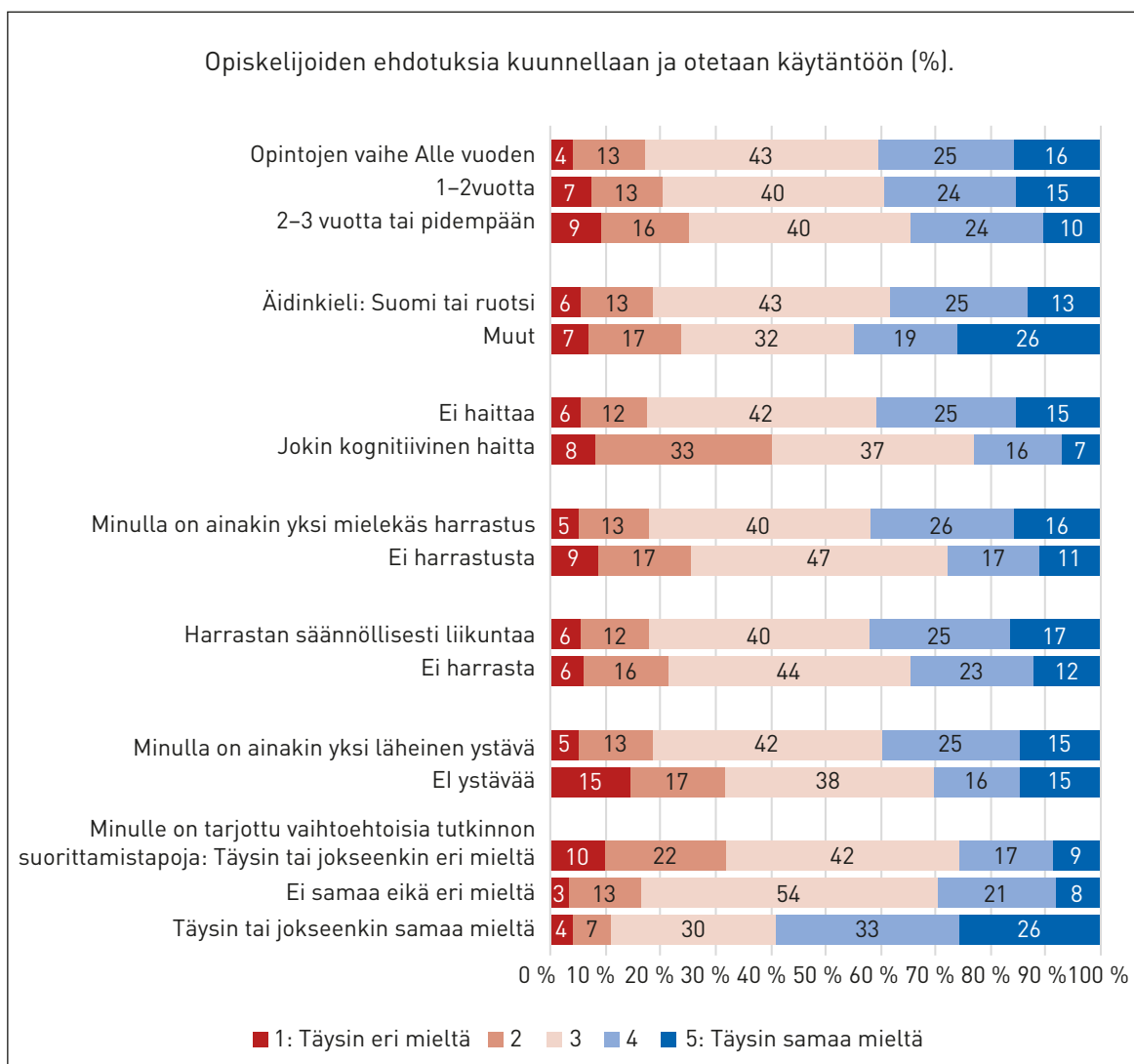


**KUVA 28. OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET SIITÄ, KUINKA HEIDÄN EHDOTUKSIA KUUNNELLAN JA OTETAAN KÄYTTÖÖN.**

Opiskelijoiden tietämykseen vaikutusmahdollisuuksistaan ja kokemukseen siitä, kuunnellaanko ehdotuksia, vaikuttavat osin samat tekijät, jotka eri toimintamahdollisuuksien taustalta on muutenkin tunnistettu. Opiskelun alkuvaiheessa olevat ovat vastanneet kyselyyn loppuvaiheen opiskelijoita myönteisemmin. Selkeä yhteys molempiin on myös sillä, onko

<sup>10</sup> Alle vuoden opiskelleista 40 %, 2–3-vuotta opiskelleista 33 %.

opiskelijalle tarjottu vaihtoehtoisia suoritustapoja. Osin tämä selittyy kuitenkin vastaajaryhmien muilla eroilla ja haittaavien tekijöiden esiintymisellä. Vapaa-ajan aktiviteetit näkyvät myös selvästi vastauksien myönteisyydessä. Kognitiivisen toimintakyvyn alenema vaikuttaa erityisesti siihen, miten opiskelijat kokevat heitä kuunneltavan.



**KUVA 29. OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET SIITÄ, KUINKA HEIDÄN EHDOTUKSIA KUUNNELLAN JA OTETAAN KÄYTTÖÖN SELITTÄVIEN MUUTTUJIEN ERI LUOKISSA.**

Koettuihin vaikutusmahdollisuuksiin liittyvien tietämyksen, tuntemisen, kokemuksen kuuntelemisesta ja vaihtoehtoisten suoritustapojen tarjoamisen yhteydet yleiseen viihtyvyyteen ovat vahvoja ja liittyvät kaikki toisiinsa. Kuten edellä on tuotu esiin, erityisesti vaikutusmahdollisuuksien ja viihtyvyyden välillä vallitsee voimakas korrelaatio. (Kts. liite 2, korrelaatiomatriisi.)

## Opetus, tarjottu tuki ja yksilölliset polut – avovastausten perusteella

Kyselyyn sisältyy avovastausmahdollisuus, jossa on pyydetty näkemyksiä ilmapiiristä, opetuksesta ja tarjotusta tuesta. Annetuista avovastauksista (yht. 181) 51 % oli selkeämmin positiivisia ja 49 % kriittisiä. Tuloksia tulkittaessa tulee huomioida, että avovastauksissa asiaa



perustelleiden määrä on pieni, ja prosentuaaliset osuudet kuvaavat vain vastanneiden osuuk-  
sia. Positiivisissa vastauksissa kuvattiin pääosin ilmapiiriä opiskelijoiden kanssa, ja usein  
myös opettajien vaikutusta siihen. Positiiviset kommentit ovat usein lyhyitä ja toteavia, kuten  
"ihan jees" ja "hyvä luokkahenki".

Positiivisissa vastauksissa annetaan usein "ruusuja" opettajille, jotka ovat huomioineet opis-  
kelijan yksilölliset tarpeet ja ovat kannustavia. Negatiivisissa kommentteissa oli enemmän  
perusteluja. Niitä on avattu seuraavaksi. Esiin nostetut teemat edustavat kyseisten opiskeli-  
joiden näkökulmaa opintoja tavalla tai toisella haittaavista tekijöistä.

Kriittisistä kommentteista 40 % koski opettajia: kannustuksen puutetta/lannistavuutta, ope-  
tusmenetelmiä sekä kokemuksia siitä, ettei kohtelu ole tasapuolista. Pieni osa näistä opiske-  
lijoista ei koe saavansa opetusta tarpeen mukaan, tai ylipäänsä opetusta.

*"Ala ja oppilaiden ilmapiiri on mielestäni erityisen hyvä, ja viihdyn luokassani mainiosti. Ottaa  
kuitenkin päähän suurimman osan opettajan käytös, että oletetaan että me ensimmäisen  
vuoden opiskelijat osaisimme kaiken ulkoa. Vaikka meille on sanottu, että virheitä saa tehdä,  
virheen tehdessä luultavasti joutuu opettajan 'pilkankohteeksi' ja saa kuulla haukkuja. –Opetta-  
jien käytös lannistaa muuten hyvää koulumieltäni. Jos tiput kärryiltä, opettajat yleensä toivottaa  
'onnea elämään' tai 'voivoi ei ole multa pois' ja se lannistaa." (16-vuotias nainen, teli)*

*"Talotekniikan opettajien tapa toimia oppilaiden kanssa tulisi saada lisää huomiota, sillä heidän  
opetus tapansa ovat naurettavia. [Opettajan nimi] saattaa jättää osan oppilaista 8 tunniksi kou-  
lulle istumaan ja räpläilemään puhelimiaan ilman tehtäviä tai muuta tehtävää kun loput oppi-  
laista ovat hänen kanssaan työmaalla." (17-vuotias mies, teli)*

*"Oppitunnit voisivat olla kiireettömempinä, ettei mentäisi niin vauhdikkaalla tahdilla tehtäviä  
eteenpäin. Tällöin jotkut asiat saattavat jäädä epäselviksi.—" (17-vuotias mies, teli)*

*"-- He olettavat että jokainen on samanlainen nopea ja vaivaton oppija, eikä erilaisuutta tunnuta  
ymmärtävän, ja neurologisista poikkeamista jopa tuomitaan ja epäillään kykyä toimia alalla.  
Opettajien käytös on usein hyvin latistavaa, kehuja et kuule mutta mokaappa jotenkin niin siitä  
saat kyllä kuulla ja kärsiä myös jälkikäteen. Mielivaltaista aukroriteetin käyttöä. --" (18-vuotias  
nainen, teli)*

Yksittäisissä vastauksissa myös ihmeteltiin, miksi koulutuksen järjestäjä ei ole puuttunut  
asiaan, kun opiskelijat eivät samojen opettajien opetuksessa saa hyväksytyjä suorituksia.  
Seuraava kommentti koskien erityisesti fysiikkaa ja matematiikkaa:

*"[Opettajan nimi] ei opeta kunnolla, kerran se selittää asian ja siirrytään seuraavaan asiaan.  
-- ja kummallisesti en ollut ainoa joka ei päässyt kokeesta läpi. puolet luokasta uusi kokeen.  
Ja kukaan ei tunnu asiaan puuttuvan vaikka hylättyjä kokeita satelee muillekin. muuta huo-  
mautettavaa ei ole, mutta tuo on niin iso asia mielestäni, että olen helvetin tyytyväinen päästes-  
säni vittuun tästä koulusta ensi keväänä. (18-vuotias mies, teli)*

Kriittisistä vastauksista kutakuinkin yhtä suuri osuus koski selkeämmin opetusjärjestelyjä ja  
-tarjontaa, eli seikkoja, jotka voivat edellyttää myös yksilöllisiä ratkaisuja. Esimerkiksi eri  
tahtiin etenevät ja tukea tarvitsevat tulisi ottaa opetuksessa paremmin huomioon. Osa kom-  
menteista koski opetuksen suunnittelun puutteita, ja lähiopetus koetaan istuskeluksi ja odot-  
teluksi; yksi tekee ja muut istuvat ja odottavat.

Yksilöllisten polkujen ja erikoistumisen osalta nousee silti hyviä esimerkkejä. Tähän kuuluvat opiskelijat, jotka ovat toivoneet esimerkiksi enemmän valinnanmahdollisuuksia ja omien suuntautumiskoivoiden huomioimista: Esimerkiksi muuten runsaasti oppilaitokselle ruusuja antanut opiskelija on toivonut mahdollisuutta erikoistua kasvisruokien tekemiseen, mutta tätä mahdollisuutta ei ole tarjottu. Joitain kommentteja saatiin koskien kaksoistutkinnon suorittamista: epäselvyyksiin yleensä tai tekniseen toteutukseen siten, että suorittaminen aiheuttaa paljon yksittäisiä siirtymiä. Etäisyydet ovatkin yksi selkeä teema. Lähiopetukseen osallistuminen vain muutamaksi tunniksi on epämotivoivaa, jos opiskelija joutuu matkustamaan useamman tunnin päivässä kouluun. Ilman ajokorttia ja ilman julkista liikennettä oleva opiskelija taas on riippuvainen muista, ja poissaolot aiheuttaneet ongelmia opinnoissa, vaikka asiaa yritetty opiskelijan mukaan avata opettajille. Verkkomahdollisuuksien osalta on kommentteja puolesta ja vastaan:

*”Varmaan puolet tämänhetkisistä tehtävistä voisi suorittaa verkossa ja etänä, mutta sitä vaihtoehtoa ei tarjota.” (18-vuotias nainen, teli)*

*”Hausssa kysyttiin halusta oppisopimukseen johon vastasin kyllä, mutta koulussa ei ole tietääkseni puhuttu asiasta yhtään mitään.” (21-vuotias mies, teli)*

Oppisopimuspolun mahdollisuuden puute nousi esiin myös koulutuksen järjestäjäkohtaisissa keskusteluissa, milloin opiskelijoita oli paikalla. Yksittäisiä kommentteja tuli myös liittyen opintopolkuihin ja aikaisemman osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen: opiskelijalle oli luvattu päästä näyttöihin ja nopeampi valmistumismahdollisuus, mikä ei ole toteutunut.

Osa kommentteista on hyvin yleisiä:

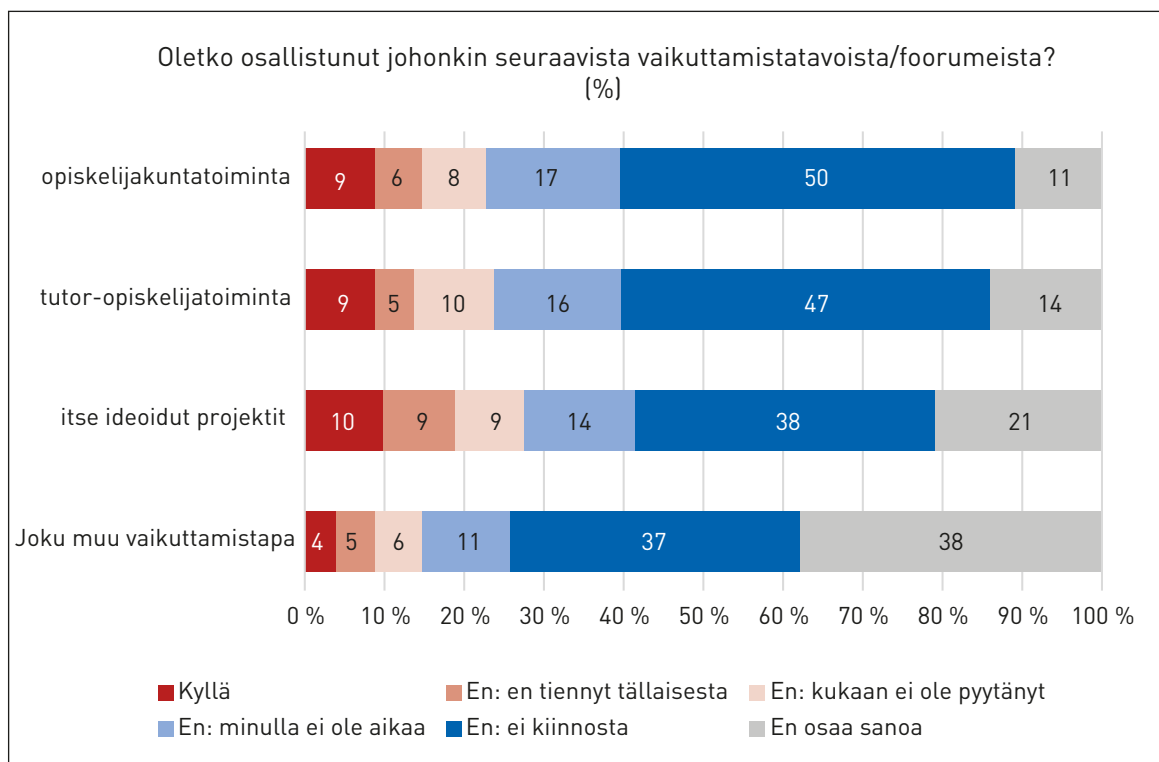
*”Puheet ovat kauniit vaihtoehtoisista tavoista suorittaa opinnot, mutta käytännössä tämä ei juuri ole mahdollista.” (27-vuotias nainen, teli)*

Luokittelu ei ole yksiselitteinen sen suhteen, kommentoiko opiskelija opetusta ja henkilöön yhdistettäviä tekijöitä, vai opetuksen järjestämisen rakenteellisia seikkoja. Pieni määrä kriittisistä avovastauksista (n. 2 %) koski ilmapiiriä, ja opiskelijan erityisen tuen, esimerkiksi psykologin tarvetta.

*”Olen itse yrittänyt hakea koulupsykologilta apua, mutta ensimmäisenä vuotena ja nyt kolmannella kyseinen henkilö lopetti työt, eikä kukaan osannut kertoa milloin tulisi seuraava, joten olen jäänyt vaille apua.” (20-vuotias nainen, teli)*

## 2.7 Aktiivinen opiskelijavaikuttaminen

Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että kyselyyn osallistuneet opiskelijat tuntevat hyvin opiskelijavaikuttamisen keinoja, vaikka vain noin viidennes (21 %) on osallistunut edes johonkin annetuista vaihtoehdoista: opiskelijakuntatoimintaan (9 %), tutor-opiskelijatoimintaan (9 %), itse ideoituihin projekteihin (10 %) tai muuhun vaikuttamistapaan (4 %).



KUVA 30. OPISKELIJAVAIKUTTAMINEN.

Osallistuminen on yleisempää pidempään opiskelleilla: 31 % 2–3 vuotta tai yli opiskelleista vastaajista osallistuu edes johonkin toimintaan. *Maratan* opiskelijoista hieman suurempi osuus (26 %) on osallistunut opiskelijatoimintaan, mikä selittyy osin myös opintojen vaiheella ja sukupuolella; naisista 28 % on osallistunut johonkin vaihtoehtoon. Muun kuin suomen tai ruotsinkieliset ovat osallistuneet hieman aktiivisemmin (29 %).

”Jokin muu vaikuttamistapa” -kohtaan vastaajat saivat itse avata muita vaikuttamiskanavia. Avovastauksissa tuodaan esiin yksittäisiä keinoja ja kanavia: rehtorin tunnint, ammattiliitto, kilpailutoiminta, jaosto, Ruuti (helsinkiläisten nuorten vaikuttamisjärjestelmä), luokanedustaja, ryhmäedustaja, messut, vaikutuspaneeli, luottamushenkilönä toimiminen. Lisäksi mainittiin valituksen tekeminen opettajasta. Osa vastaajista toi tässä yhteydessä myös esiin kiinnostuksen kohteita:

*”Tutor toiminta on tuttua ja meilläkin on luokan omat tutorit. Opiskelijakuntatoiminta ei ole minua varten, joten en osallistu. Itse ideoituja projekteja ei ole meillä ollut opinnoissa tai ehdotettu. Ja muita vaikuttamistapoja ei ole tullut vastaan itselleni.” (18-vuotias nainen, teli)*

*”Haluaisin tulla tuutoriksi” (alle 16-vuotias nainen, marata)*

*”Haluaisin osallistua kaikkeen toimintaan oppilaana jos mahdollisuus tulee.” (18-vuotias nainen, marata)*

Yksittäiset perustelut osallistumattomuudelle kiinnittyvät siihen, ettei opiskelijoilla ole aikaa.

*”harrastan jalkapalloa ja käyn salilla sekä entisöin autoja vapaa-ajalla. Aika ei riitä koska koulumatkaan menee vajaa pari tuntia.” (18-vuotias mies, teli)*

*”Opiskelijatoimikunta kiinnostaisi kyllä, mutta asun toisella paikkakunnalla ja kuljen joka päivä 2h bussilla kouluun. Ei ole aikaa enkä halua muutaman tunnin takia kulkea edes takaisin bussilla pitkää matkaa. Eriasia jos asiat voisi hoitaa etänä!” (yli 25-vuotias nainen, teli)*

Ei-kiinnostuneita on paljon. Kun tarkastellaan annetuista vaihtoehdoista koko tarjontaa, noin kolmannes vastaajista ei ole kiinnostunut opiskelijakuntatoiminnasta, tutor-opiskelijatoiminnasta tai itse ideoiduista projekteista (yhdestäkään näistä). Ei-kiinnostuneita on vähemmän muun kuin suomen- tai ruotsinkielisissä, naisissa ja alkuvaiheen opiskelijoissa. Ei-kiinnostuneiden osuus on keskimääräistä pienempi myös niillä, joilla muutenkin on eniten vapaa-ajan aktiviteetteja. Aktiivisuus kumuloituu jossain määrin.

Opiskelijat, jotka eivät ole kiinnostuneet osallistumisesta opiskelijatoimintoihin ovat yhtä tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa opintoihinsa kuin ne opiskelijat, jotka ovat näistä kiinnostuneita. Vastaavasti nämä opiskelijat tietävät yhtä hyvin, miten toimia, jos haluaa vaikuttaa opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin.

Opiskelijat, jotka eivät ole kiinnostuneita opiskelijavaikuttamisesta, ovat yhtä tietoisia laajemmista vaikuttamismahdollisuuksista kuin muut. Toisaalta ei-kiinnostuneet suhtautuvat hieman kriittisemmin väittämään ”opiskelijoiden ehdotuksia kuunnellaan ja otetaan käyttöön”. Tämä selittyy osin ”ei samaa eikä eri mieltä” vastausten suuremmalla osuudella. Myös muiden kysymysten kohdalla on viitteitä siitä, että ei-kiinnostuneet ovat valinneet useimmiten keskimmäisen vastausvaihtoehdon, jättäneet siis mielipiteensä ilmaisematta.

Muiden opinnoissa pärjäämistä kuvaavien tekijöiden yhteydessä esiin nousseet toimintakyvyn alenemat tai erilaiset vaikeudet eivät selitä kiinnostuksen puutetta. Vaikuttaisikin siltä, että osa oppilaista ei vain pidä toimintaa mielekkäänä. Toisaalta vastaajista lähes viidennes on jo suoraan antanut ymmärtää, että itse ideoidut projektit – tarkemmin määrittelemättä – voisivat kiinnostaa, mutta he eivät ole olleet niistä tietoisia tai heitä ei ole pyydetty mukaan. Myös opiskelijakuntatoimintaan ja tutortoimintaan on selkeästi kiinnostuksen ilmaiseita.

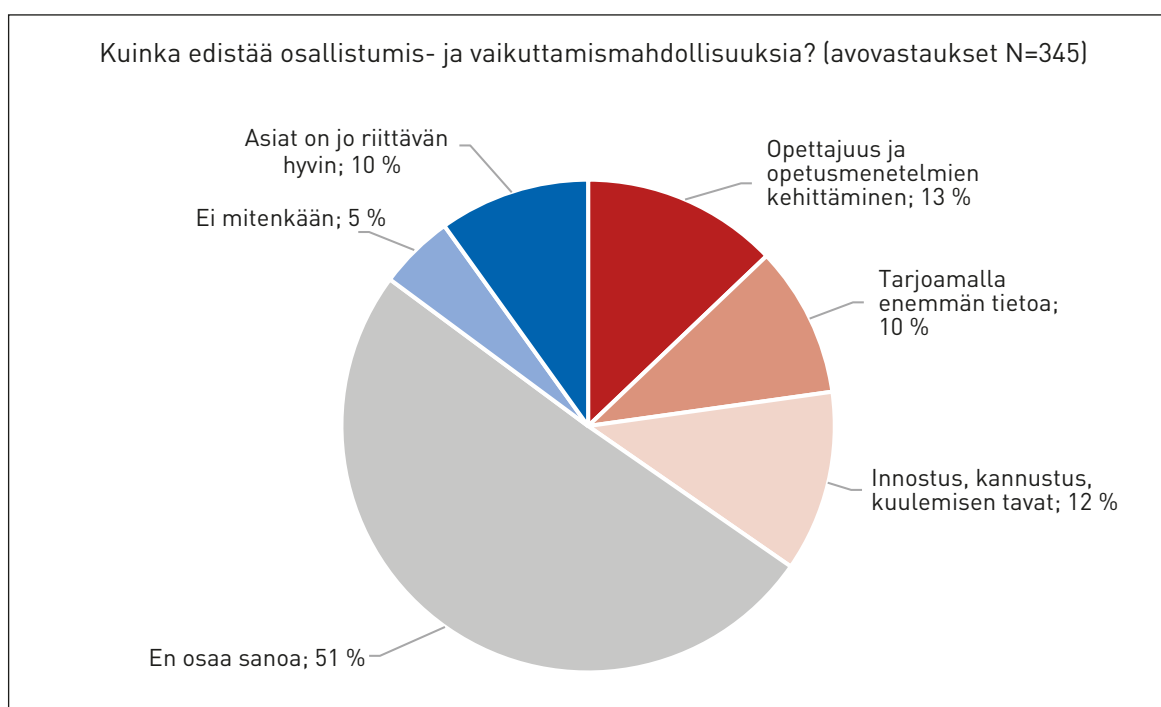
## **2.8 Opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamis- mahdollisuuksien edistäminen opiskelijoiden näkemänä**

Opiskelijoilta kysyttiin erikseen, kuinka oppilaitoksessa tulisi entisestään edistää opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Annetuissa avovastauksissa (N=345) noin joka kymmenes opiskelija toi esiin, ettei tarvetta edistää ole, sillä vaikuttamismahdollisuudet ovat jo riittävän hyvät. Noin puolet on erikseen kertonut, ettei osaa sanoa. Vastausten perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä siitä kokevatko nämä opiskelijat vaikutusmahdollisuudet jo

riittävän hyviksi, vai eikö opiskelija vain tunnista eri mahdollisuuksia. Sama tilanne on sen pienen joukon osalta, joka on ilmaissut, ettei vaikutusmahdollisuuksia voi lisätä mitenkään. Näistä osa on ottanut varovaisesti kantaa, kuten:

*”En osaa arvioida, tietääkseni mahdollisuudet ovat kohtuulliset, tietenkin jokaisen oman halun mukaiset.” (23-vuotias mies, teli)*

Reilu kolmannes on tuonut konkreettisemmin esiin näkemyksiä siitä, kuinka osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tulisi lisätä. Osa vastaajista on tässäkin yhteydessä korostanut sitä, että opiskelijoiden toiveita ja näkemyksiä tulisi huomioida enemmän opetuksen järjestämisessä ja kehittämisessä. Opettajien tulisi mm. kuulla opiskelijoita, mutta myös huomioida paremmin erilaiset ja eri tahtiin etenevät oppijat opetusmenetelmiä hiomalla. Yhtä suuri osa vastaajista kokee, että osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi tulisi tarjota lisää tietoa mahdollisuuksista. Vaikuttamismahdollisuuksista tulisi yksinkertaisesti kertoa vielä enemmän, ja varmistaa, että tieto tavoittaa opiskelijat. Opiskelijoita tulisi myös innostaa.



### KUVA 31. OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ SIITÄ, KUINKA OSALLISTUMIS- JA VAIKUTTAMISMAHDOLLISUUKSIA TULISI EDISTÄÄ. SISÄLTÖLUOKITTELU AVOVASTAUKSISTA.

Esimerkiksi alla olevassa vastauksessa on esitetty muutosta lähestymistapaan: Sen sijaan, että kysytään vain kehittämisen kohteita, tulisi pohtia yhdessä tapoja niiden ratkaisemiseksi:

*”Rehtorin tunnilla kirjattiin ylös viat ja asiat, missä opiskelijat kaipaisivat muutosta. Ei kuitenkaan käyty läpi, miten niitä voitaisiin muuttaa / puuttua.” (30-vuotias, teli)*

Annetut vastaukset ovat yllä olevaa luokittelua monisyisempiä. Alla lisää esimerkkejä vastauksista:

*”Mielipiteitä tulisi kysyä useasti, kehitysehdotuksia viedä eteenpäin.” (26-vuotias mies, teli)*

*”Opiskelijakuulemiset, opettajien kanssa suoraa keskustelut.” (20-vuotias nainen, marata)*

*”Oppilaat voisivat itse mieltä asioita jotka pystyvät vaikuttamaan positiivisesti koulun ilmapiiriin ja opiskeluun. (17-vuotias nainen, teli)*

*”Yhteishenkeä lisäämällä. Tehdä osallistumis,- ja vaikuttamismahdollisuudet todella helpoksi ja vaivattomaksi. Ja mainonta näkyväksi.” (18-vuotias nainen, teli)*

*”Kasvattaa yhteistyötä eri alojen kanssa saman koulun sisällä; joten eri alat työskentelisi yhdessä jos mahdollista. --” (34-vuotias mies, teli)*

*”Motivoivat opettajat” (17-vuotias mies, teli)*

Vastauksia tulee tulkita rinnan liittyen näkemyksiin siitä, kuinka opetusta ja oppilaitoksen ilmapiiriä tulisi kehittää (luku 2.6). Opiskelijat, jotka tunnistavat kehittämisen tarpeita, haluavat useammin vaikuttaa opiskeluun ja oppimisen edellytyksiin kuin ns. yleiseen viihtymiseen ja ”tapahtumatuotantoon”.

Vaikka yleisarvioita voi pitää varsin hyvänä, kyselyn tulosten perusteella opiskelijoiden hyvinvointiin ja osallisuuteen vaikuttavat tekijät kumuloituvat pitkälti. Seuraavassa luvussa peilataan koulutuksen järjestäjien näkemyksiä tuloksiin.

### 3. OSALLISUUDEN EDISTÄMIEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJIEN NÄKÖKULMASTA

Edellä luvussa 2 on tarkasteltu kyselyn vastausten perusteella viiden koulutuksen järjestäjän ja kahden koulutusalan opiskelijoiden tietoisuutta vaikuttamismahdollisuuksista ja heidän kokemuksiaan siitä, kuinka he voivat vaikuttaa opintoihinsa ja hyvinvointiinsa. Kyselyn koulutuksen järjestäjäkohtaisia tuloksia käsiteltiin alueellisissa haastatteluissa. Tässä luvussa peilataan aineistolähtöisesti tuloksia koulutuksen järjestäjien tuomiin näkökulmiin ja aikaisempiin tutkimuksiin.

#### 3.1 Koulutus- ja uravalintojen tekeminen

Kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden oman arvion mukaan suuri osa on saanut riittävästi tietoa koulutusvaihtoehdoista, mikä heijastuu mm. kokemukseen siitä, opiskeleeko opiskelija tällä hetkellä oikealla alalla. Mitä lyhemmän aikaa opiskelija on opiskellut, sitä paremman tiedon varassa opiskelija arvioi tehneensä päätöksen koulutusvalinnasta. Toisaalta pidempään opiskelleissa vastaajissa on myös enemmän niitä, joilla on kasautuneita ongelmia. Kyselyn perusteella ei siten voida tehdä johtopäätöksiä nivelvaiheen palveluiden tilan muutoksista.

Koulutuksen järjestäjät kuvasivat peruskouluysteistyötä ja nivelvaiheen ohjauspalveluita pääosin jo toimivina: Erilaisia käytäntöjä on kehitetty, jotta peruskoulusta siirtyvät saisivat mahdollisimman hyvän kuvan ammatillisista opinnoista ja uravaihtoehdoista. Ammatilliset oppilaitokset ovat olleet yhteistyökäytänteissä aktiivisia osapuolia. Yhä esiintyy epäluottamusta siihen, kuinka tasapuolista ja kattavaa tietoa perusopetuksen opinto-ohjauksessa tarjotaan oppilaille. Osa tunnisti vielä, että opiskelemaan tulee opiskelijoita, joilla on epärealistinen kuva opinnoista ja tulevasta ammatista. Tämä korostui etenkin pääkaupunkiseudulla.

Kaikki mukana olevat koulutuksen järjestäjät ovat suuria alueellisia toimijoita, mutta kahdella alueella koulutuksen järjestäjien rooli alueellisena kouluttajana on korostuneempi. Kolmella muulla alueella on enemmän koulutustoimijoita. Näistä pääkaupunkiseutua voi pitää omanlaisena erityispiirteinen jo koulutustarjonnan näkökulmasta. Eri roolit heijastuvat myös yhteistyökäytäntöihin perusopetuksen ja laajemmin ohjauspalveluiden kanssa. Kaikilla seuduilla paikoin pitkät välimatkat tuovat omat erityiskysymyksensä, mutta milloin alueella on rajallisesti koulutustarjontaa, on yhteistyö myös tiiviimpää. Kunnilla on tiivistä yhteistyötä peruskoulun opinto-ohjaajien kanssa, kuten vierailuja ja opoinfopäiviä, minkä lisäksi pidetään erityisopetuksen erillisiä nivelvaihepalavereja. Myös ammatinopettajien ja taitoaineiden opettajien välistä yhteistyötä toteutetaan paikallisesti, ja ruohonjuuritason yhteistyötä tapahtuu siten, että peruskoulu voi hyödyntää ammattikoulun tiloja taitoaineiden opetuksessa.

Yksi koulutuksen järjestäjä kuvasi, että perusopetuksen kaikki oppilaat tulevat tutustumisille, ja periaatteena on, että tutustumisia voi olla niin monta kuin oppilas haluaa ja kokee tarvitsevansa valintansa selkiytymiseen. Pääkaupunkiseudulla taas mahdollisuuksien tutustumisiin arvioitiin toteutuvan heikommin jo pelkästään koulutustarjonnan runsauden ja suurten volyymien takia. Pääkaupunkiseudulta mukana olevan koulutuksen järjestäjän tarjonta on voinut rajoittua avointen ovien päiviin, minkä ei nähdä olevan riittävää.

Riittävän tiedon saaminen perusopetuksen aikana ammatti- ja uravaihtoehtoista on nähty kehittämisen kohteena myös tuoreessa KARVI:n osaamisperusteisuuden tilaa koskevassa arvioinnissa, jossa opiskelijat ottivat eniten kantaa koulutukseen hakeutumiseen liittyvään tiedonsaantiin ja mahdollisuuteen tutustua koulutukseen ennen sinne hakeutumista. Perusteluina opiskelijat olivat nostaneet, että kaikista koulutuksista ei ole saatavilla riittävästi, selkeästi ja konkreettisesti tietoa. Myös peruskouluissa saatu informaatio sekä opinto-ohjaajan tietämys ja aktiivisuus vaihtelevat. (Korpi ym., 2018.)

Tilanteen kehittämiseksi koulutuksen järjestäjien keskusteluissa tunnistettiin peruskoulun tet-jakson toteutuksen järjestäminen vahvemmin ammatinvalinnan näkökulmasta. Tietoa tulisi myös tarjota jo ennen 8. luokkaa. Lisäksi nousi esiin ammatillisten opiskelijoiden vielä vahvempi hyödyntäminen tiedotuksessa.

## 3.2 Osallisuus ja viihtyvyys

Suuri osa kyselyyn vastanneista opiskelijoista (65 %) tuntee selkeästi kuuluvansa opiskelijayhteisöön, ja vain noin joka kymmenes ei tunne kuuluvansa. Yhtä suuri osuus opiskelijoista, jotka ovat olleet työssäoppimassa opintojensa aikana, arvioi kuuluvansa työyhteisöön työssäoppimispaikalla. Viihtyvyyteen ja osallisuuden tunteeseen liittyvät taustatekijät ovat pääosin samoja kuin ne, jotka heijastuvat vastaavasti opintoja haittaavissa tekijöissä: yleisyyttä selittävät toissijainen opiskelutoive, fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn alenemat sekä vieras-kielisyys. Taustalla voi olla aikaisempia keskeyttämisistä ja erityisen tuen tarve.

Valtakunnallisen Amisbarometrin mukaan luokan ilmapiirin oppimiselle hyväksi kokevien osuus on lisääntynyt jokaisella kyselykerralla. Vuonna 2016 jopa 82 prosenttia koki luokansa ilmapiirin edistävän oppimistaan, kun taas vuonna 2009 vastaava osuus oli 69 prosenttia. Vuoden 2016 vastaajista oppimisilmapiiriä piti erittäin huonona 9 prosenttia opiskelijoista. Amisbarometrikyselyn avovastauksissa opintojen parhaista ja huonommista kokemuksista korostui ilmapiirin vaikutus opiskeluun. Hyvän opiskeluilmapiirin luovat kanssaopiskelijat, jotka myös auttavat viihtymään opintojen parissa. Osalla opiskelijoista oli puolestaan päinvastaisia kokemuksia ilmapiiristä koulussaan. (Lehtikangas, 2016.)

Tässä tiedonkeruussa ei suoraan kysytty opiskelun ilmapiirin vaikutusta oppimiseen, mutta tätä on voitu tarkastella eri ulottuvuuksia mittaavilla kysymyksillä. Vaikka yleisilmapiiriä voidaan pitää hyvänä, niillä joilla on heikompi viihtyvyys ja osallisuuden tunne, on myös enemmän kasautuneita ongelmia opinnoissa. Samat riskitekijät ovat olleet jo taustalla tarkasteltaessa opiskelijoita, jotka kokevat tehneensä opiskeluvalintaa koskevat päätökset puutteellisin tiedoin.

Tutkimuksessa on tarkastellut koulutusalat ovat vahvasti sukupuolittain jakautuneita. Miehet antavat usein eri kyselytutkimuksissa naisia positiivisempia arvioita. Koulutusalan sijaan *marata*-alan vastauksissa sukupuoli on ollut merkitsevämpi selittävä tekijä. Koulutusalojen ns. ainokaisten tarkasteluun on kiinnitetty erityistä huomiota läpäisyn tehostamishankkeessa. Tässä tiedonkeruussa on havaittavissa sama ilmiö, vaikkakin pienessä mittakaavassa: Koulutusalaakohtaisesti sukupuolittain tarkasteltuna naisista suhteessa suurempi osa arvioi kuuluvansa opiskelijayhteisöön heikommaksi tekniikan ja liikenteen alalla. Kaikilla koulutuksen järjestäjillä ei myöskään ole käytäntöjä aliedustetun sukupuolen tulosten seuraamiseen koulutusaloittain, mikä nousi esiin myös kehittämisen kohteena.



Aineiston vastaajista vain kaksi prosenttia on identifioinut itsensä muun sukupuoliseksi. Määrä on pieni, joten opiskelijoiden tuloksia ei ole käsitelty eritellen eri yhteyksissä. Kuitenkin on havaittavissa viitteitä hyvinvointiin liittyvistä riskitekijöistä: mm. muun sukupuolisten usko työllistymiseen jäi huomattavan kauas keskimääräisestä tasosta. Laajan Kouluterveyskyselyn tulokset vahvistavat havaintoa<sup>11</sup>. Etenkin sateenkaarinuoriin lukeutuvat pojat ovat useammin yksinäisiä, altistuvat kiusaamiselle ja jopa väkivallalle, ja sateenkaarinuoret kokivat heteronuoria harvemmin voivansa kertoa asioistaan tai huolistaan muille. Kouluterveyskyselyyn vastanneet sateenkaarinuoret kokivat terveydentilansa huonommaksi kuin heteronuoret. Ahdistuneisuusoireilu oli sateenkaarinuorilla moninkertaisesti yleisempää kuin heteronuorilla. (Luopa ym., 2017.)

Vaikka koulutuksen järjestäjien haastatteluissa korostettiin, että yhdenvertaisuuden vaade, tasa-arvoa tukevat käytännöt ja nollatoleranssi kiusaamiselle koskevat kaikkia väestö- ja vähemmistöryhmiä, osassa keskusteluissa tunnistettiin, että käytännössä niin opiskelijoiden kuin henkilöstön käyttämä kieli ja tapa puhua, aivan arkiset käytännöt, voivat olla ristiriidassa periaatteen kanssa. Tämä nousi esiin myös yksittäisissä opiskelijakyselyn kommentissa. Esimerkiksi muun sukupuolinen vastaaja kertoi avovastauksessa voivansa olla oma itsensä työssäoppimispaikalla, mutta ei oppilaitoksessa. Toinen kuvasi opettajan vahvasti sukupuolinnormittavaa ja loukkaavaksi tulkittavaa puhetapaa. Kulttuurillisesti opitut ja sukupuolirooleihin kiinnittyvät käytännöt ovat syvällä, eikä toisia loukkaavia seikkoja edes aina itse tunnisteta. Siten tätä tukevaa koulutusta ja ilmapiiriä ylläpitävää työtä tulisi tehdä oppilaitosympäristössä jatkuvalla syötteellä.

Ryhmään kuulumisen ja siinä hyväksytyksi tulemisen kokemuksen on nähty olevan ratkaiseva tekijänä opintoihin kiinnittymisessä ja niissä edistymisessä (Vieno ym., 2017; Maunu ym. 2016). Ryhmän vaikutus näyttäytyy tämän aineiston valossa kuitenkin yhtä merkittävänä tekijänä kuin muut hyvinvointiin ja viihtyvyyteen liittyvät tekijät tai niiden yhteisvaikutus.

Mukana olleet koulutuksen järjestäjät panostavat kaikki vahvasti opiskelijoiden ryhmäytymiseen koulutuksen alussa. Yhteenkuuluvuutta edistetään myös opintojen aikana mm. erilaisilla tapahtumilla ja tilaisuuksilla. Jatkuvan haun osalta käytäntöjä on olemassa, ja sen osalta on tehty erinäisiä suunnitelmia, mm. opiskelijoiden osallistamiseksi uusien opiskelijoiden ryhmäyttämiseen.

Aikaisempien selvitysten mukaan ryhmäyttäminen on nähty usein kapea-alaisesti ryhmänä toimimisena, vaikka sen kuitenkin tulisi olla koko opiskeluajalle ulottuvaa toimintaa, jossa opiskelija kiinnittyy koko oppilaitosyhteisöön ja siitä huolimatta hänen on mahdollista toteuttaa yksilöllisiä polkuja. (Harjunpää ym. 2017.) Tiedonkeruussa mukana olevissa oppilaitoksissa tehty havainnointi tukee jossain määrin näkökulmaa, vaikkei pitkälle vietyjä ja yleistäviä johtopäätöksiä voidakaan tehdä. Suurten organisaatioiden sisällä on erilaisia toimintamalleja, ja mm. osuuskuntatoimintaa ja tiimioppimisen menetelmiä hyödyntävissä koulutuksissa näkökulma on kokonaisvaltaisempi. On myös viitteitä siitä, että laajempi kamppusajattelu tuo eri yksiköitä ja osaamisaloja tiiviimmin yhteen ja mahdollistaa laajemman yhteisön. Vastaava alakohtainen lokeroituminen on nähtävissä esteenä yksilöllisten valintojen tekemiselle.

---

11 Opiskelijakyselyssä ei kysytty tarkemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisesta. Muun sukupuoliseksi itsensä määrittävä voidaan nähdä lukeutuvan laajempaan viiteryhmään, joka on mm. Kouluterveyskyselyssä määritetty sateenkaarinuoreksi. Tunnetumpi on LHBTIQ tai HLBTIQ -kirjainyhdistelmä, joka viittaa sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöihin: homot, lesbot, biseksuaalit/bi-ihmiset, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit. Kirjainyhenteestä on eri versioita riippuen siitä, mihin ryhmiiin halutaan viitata. (Taivaloja, 2016.)

Yksilöllisten opintopolkujen yhtenä tunnistettuna esteenä nousevat aineistossa näkemykset siitä, että opiskelijat haluavat kiinnittyä ryhmään. Tätä puolta on sivuttu hieman eri näkökulmista, joita valotetaan nyt seuraavien esimerkkien kautta: Yksi koulutuksen järjestäjä on linjannut tekniikan alalla, että opiskelijan valinnat toteutuvat sataprosenttisesti. Kun valinnaisuus toteutuu, tarkoittaa se myös opiskelijan vastuunottamista, ja esimerkiksi erillisiä pajoja, joissa on mahdollista eriyttää opintoja. Haasteena on, että milloin opintoja on eriytetty erillisten verkopajojen kautta, niihin ei ole tullut osallistujia. Pajoista on tiedotettu, ne on kirjattu työjärjestykseen ja opettajat ovat myös muistuttaneet niistä. Toimintatapaa ei ole vielä hylätty, sillä koulutuksen järjestäjä tiedostaa, että myös opiskelijoilla menee aikaa uusien toimintatapojen oppimiseen. Suurempana haasteena nähtiin ryhmähengen puuttuminen erillisissä pajaopinnoissa. Keskusteluissa mukana olleet opiskelijat nostivat myös esiin positiivisena haasteena sen, että opiskelijat ovat ryhmäytyneet liian hyvin. Toisessa koulutuksen järjestäjän tapauksessa opiskelijat nostivat esiin, että he ryhmäytyvät aina kulloiseenkin tiimiin. Tiimioppimisen kautta annetaan valmiuksia omaan polkuun, ja olla eri ryhmissä, valmentautuen näin myös työelämään.

Kiusaaminen, syrjintä ja rasismi opintoja haittaavina tekijöinä nousivat esiin onneksi vain pienellä osalla. Kyselyssä ei kuitenkaan kysytty näiden yleisyydestä, joten esiintyvyys on varmasti kyselyn tulosta huomattavasti yleisempää. Amisbarometrin mukaan kiusaamista tai syrjintää kertoo itse kokeneensa noin kolmannes opiskelijoista jokaisella tutkimuskerralla: Ammatillisten opiskelijoiden keskuudessa koulussa tapahtuva kiusaaminen ja syrjiminen ovat siis edelleen asioita, joihin on tärkeää puuttua (Lehtikangas, 2016).

Kyselyssä annettiin myös yksittäisiä kiusaamistapauksiin liittyviä avovastauksia. Keskusteluissa koulutuksen järjestäjien kanssa nousi järjestään esiin, että oppilaitoksissa on nollatoleranssi kiusaamiseen, syrjintään ja rasismiin. Asia nostetaan esiin eri yhteyksissä heti koulutuspolun alussa. Käytäntönä nostettiin myös esiin, että peruskulusta siirtyvien siirtotiedoissa ilmaistaan, jos koulutukseen on siirtymässä kiusaaja ja kiusattu. Milloin tilanteita ei ole saatu ratkaistua muuten, kiusaaja on voitu poluttaa ryhmästä yksilölliselle polulle tai muuhun koulutukseen.

Kiinnostavaa on, että tuoreen opiskelijahuoltolain arvioinnin mukaan opiskelijat kokevat kiusaamisen ehkäisyn toteutuvan jo kohtalaisesti, mutta valitsivat kiusaamisen ennaltaehkäisyn silti keskeisimmäksi oppilaitoksen turvallisuuden kehittämiskohteeksi. (Frisk ym. 2018). Kyselyssä ei saada selville sitä, minkälaisia kiusaamiskokemuksia opiskelijoilla on mm. peruskoulusta. Asia nousi esiin koulutuksen järjestäjäkohtaisissa keskusteluissa, joissa kuvattiin, kuinka aikaisemmat kokemukset voivat heijastua hyvin vahvasti nykyisiin opintoihin, ja voi olla usein keskeytysten taustalla. Vaikka koulutuksen järjestäjä arjessaan vakuuttaa, että kiusaamiseen puututaan, myös usko siihen, että kiusaamiseen oikeasti voidaan vaikuttaa, voi olla heikko. Sanomaa kiusaamisen ehdottomuudesta tulisi siten viestiä peruskouluihin myös nivelvaiheyhteistyössä.

Suoranaista kiusaamista delikaatimpia ovat tilanteet, joissa opiskelija voi vaikuttaa ilmapiiriin muilla tavoin kuin varsinaisella kiusaamiseksi tulkittavalla käytöksellä, avoimella rasismilla tai syrjinnällä. Anna-Mari Soudon mukaan rasismi ei ilmene vain tietoisena ja julkilausuttuna ulkomaalaisvihana vaan ihmisryhmien välisten erojen havainnoinnissa on pitkälti kyse sosialisoinnin myötä omaksutusta, usein itsestään selvinä pidetyistä tavoista. Esimerkiksi kliseiset pakolaiskäsitteet ovat osa leikinlaskua ja tätä vitsailua pidetään suomalaisnuorten keskuudessa normaalina. Vitseille nauramattomuus merkitsee usein sulkeutumista ulos ryhmistä (Souto, 2011). Oletuksena on, ettei vitseistä voi loukkaantua. Saman ulossulkemisen logiikan voi ulottaa koskemaan myös muita vähemmistöryhmiin, kuten sateenkaarinuoriin

kuuluvia. Tämä nousi myös nyt tehdyssä opiskelijakyselyssä, jossa muutama kyselyyn syystä tai toisesta vähemmän tosissaan suhtautunut opiskelija ”trollasi” epäasiallisilla kommentilla ”homotellen” ja käyttäen maahanmuuttajista halventavia nimityksiä.

Helsingin ja Turun yliopiston ns. Transit-tutkimuksessa on haastatteluaineiston avulla tuotu esiin etnisiin taustoihin liittyviä subjektiivisia kokemuksia, jotka kiinnittyvät ryhmiin, ystävyteen ja rasismiin. Oppilaitoksen kannalta on haastavaa, että nuorten kokemukset kumpuavat laajemmalla: Jos nuori kohtaa kiusaamista, syrjintää ja rasismia koulussa tai sen ulkopuolella, ja kokee lisäksi, että Suomessa on paljon syrjintää, syrjintä vaikuttaa kouluviihtyvyyteen. Epäsuoraan rasismiin ja syrjintään liittyy myös todennettavuuden vaikeus. Usein on esimerkiksi hankala arvioida, onko työpaikka mennyt sivu suun ulkomaalaistaustaisuuden vuoksi tai onko koulussa saatu arvosana ollut oikeudenmukainen. Tällaiseen syrjintään puuttuminen on usein vaikeaa. (Zacheus ym. 2017.)

Myös maahanmuuttajataustaisten nuorten kesken esiintyy kiusaamista, rasismia ja ulossulkemista, ja eri etniset ryhmät voivat ryhmäytyä vahvasti vain keskenään. Tämä nousi esiin myös koulutuksen järjestäjien haastatteluissa seikkana, johon on etsitty ratkaisuja. Positiivista on, että nyt tehdyssä tiedonkeruussa kyselyyn vastanneet maahanmuuttajataustaiset opiskelijat kokivat opettajat kannustavampina kuin vastaajat keskimäärin. Sen sijaan muunkieliset kokevat useammin, etteivät voi olla oppilaitos- ja opiskelijayhteisössä oma itsensä. He myös kokevat useammin, ettei opintoja suunniteltaessa huomioida opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita (*esim. lukihäiriö, pienten lasten hoito yms. opiskeluun vaikuttavat tekijät*).

## Osataanko tukea tarjota oikea-aikaisesti sitä tarvitseville?

Kyselyyn osallistuneista opiskelijoista varsin suuri osa eli viidesosa kokee tarvitsevänsä enemmän tukea opintoihin kuin sitä saa. Tuen tarvitsijoiden joukko on myös hyvin tunnistettavissa, vaikka kyselyn perusteella ei voidakaan yksilöidä tarkemmin tuen tarvetta tai esimerkiksi sitä, onko tarve suurempi yhteisten tutkinnon osien osalta vai ammatillisissa aineissa. Suoranaisesti opintoja haittaavina tekijöinä oppimisvaikeudet tunnisti syyksi noin joka kymmenes. Yleisemmin tarkasteltuna opiskelijat, joilla on joku toimintakyvyn alenema, ovat selkeä tukea tarvitsevien ryhmä. Pitkälti limittäin tähän kuuluu opiskelijat, joille on tehty HOJKS tai jotka ovat epävarmoja, onko sitä tehty. Koulutuksen järjestäjien näkemänä opiskeluhuollon tukiverkko opintojen aikana on varsin hyvin viritetty. Paikoin puutteena koettiin, ettei vaihtoehtoista oppimisympäristöä tai tukipajaa ole tarjolla.

Kovin kattavaa arviota ei tämän tiedonkeruun pohjalta voida tehdä, mutta milloin haasteita nousee esiin, ne kiinnittyivät usein erityisen tuen tarpeessa olevien opinnoissa tukemiseen, kielitetun opetuksen järjestämiseen ja opiskeluvaikeuksien lisäämiseen. Luonnollisesti ei myöskään voida arvioida, mikä osa tuen tarpeesta edellyttää laajemman opiskelijahuoltohenkilöstön osallisuutta ja toimenpiteitä, ja missä tilanteissa opetus- ja ohjaushenkilöstön käyttämät menetelmät ja (erityis)pedagoginen osaaminen ovat ratkaisevassa osassa. Opiskelijoiden antamissa kommentteissa ongelmat kiinnittyvät yksittäisten opettajien toimintaan ja kokemukseen siitä, ettei opetus ”mene perille” käytetyillä menetelmillä. Opiskelijakyselyyn ns. riskiryhmien tarkemmissa analyyseissä ilmeni, että opettajien kannustavuus ja muut viihtyvyyteen liittyvät tekijät vähentävät ongelmia vielä senkin jälkeen, kun muiden muutujien vaikutus on huomioitu. Myös esimerkiksi Maunun (2016) tutkimuksessa nousee samat havainnot: Opettajien ja ohjaajien suhtautuminen ja toiminta ryhmiensä kanssa vaikuttavat vahvasti opiskelijaryhmien ilmapiiriin ja toimintakykyyn.

Tässä tiedonkeruussa maahanmuuttajatausta ja vieraskielisyys nousevat esiin pääosin haasteiden kautta: opiskelijoilla on useammin ollut heikommat tiedot koulutusvalintaan liittyen, ja viihtyvyyden osalta opiskelijat ovat useammin kokeneet, etteivät voi olla oma itsensä. Kuitenkin yhteishenki opiskelijoiden kanssa, kokemus vaikutusmahdollisuuksista opintoihin ja myös kokemus siitä, että opettajat ovat kannustavia, ovat keskimäärin positiivisempia. Milloin haasteita ilmenee, taustaan liittyvät tekijät ovat silti ilmeisiä kieliongelmiin korostuessa. Kieliongelmiä tai kielituetta opiskelua käsiteltiin koulutuksen järjestäjien kanssa, ja näkemykset niihin vastaamisesta vaihtelivat.

Tässäkään tutkimuksessa maahanmuuttajuus tai vieraskielisyys ei ole itsessään selittävä tekijä. Kuten aikaisemmin tuotiin esiin, eri tutkimuksien perusteella maahanmuuttajataustaisien heikommat lähtötasotiedot peruskoulussa selittyvät pitkälti vanhempien koulutustasolla ja suomen kielen osaamisen eroilla. Metropolialuetta koskevassa tutkimuksessa nousi esiin, että oppilaiden hyvinvointi heikentyi merkittävästi 7.–9.-luokilla, päättötodistuksen arvosanat olivat keskimääräistä alhaisemmat ja hyväksymisprosentti toisen asteen koulutukseen alhaisempi kuin kantaväestöllä, mikä näkyy myös ilman opiskelupaikkaa jääneiden osuudessa. (Hotulainen ym., 2016.)

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden osuus koulutuksen järjestäjien kesken vaihtelee suuresti. Maassaoloaika ja tausta heijastuvat haastatteluiden perusteella pitkälti opiskelunvalmiuksiin. Koulutuksen järjestäjien näkemykset käytössä olevista resursseista vaihtelivat jonkin verran. Opiskelunvalmiuksia tukevia opintoja ei aina ole tarpeeksi. Osan koulutuksen järjestäjistä näkemys on myös, että kielituetta opetusta osataan ja voidaan jo järjestää, ja toisilla käytännön resurssit ovat selkeästi puutteelliset. Haasteet näkyvät etenkin pääkaupunkiseudulla, jossa aloituspaikkojen suuren määrän vuoksi opiskelijoita voidaan ottaa myös heikommilla valmiuksilla.

**Harrastuneisuus ja vapaa-aika:** Eri hyvinvoinnin osa-alueilla riskiryhmään kuuluvat opiskelijat, joilla ei ole mielekästä harrastusta, liiku säännöllisesti tai omaa läheistä ystävää. Tiedonkeruussa mukana olleet koulutuksen järjestäjät tarjoavat aktiivisesti harrastustoimintaa ja liikuntamahdollisuuksia. Harrastustoiminnan tunnistaminen ja tunnustaminen opintoihin näyttää olevan jo juurtunut käytäntö. Opiskelijoilla voi myös olla mahdollisuus suorittaa osana ammatillista perustutkintoa työkykypassi ja osallistua SAKU ry:n toimintaan. Harrastustoimintaa pidetään aktiivisesti esillä ja siihen kannustetaan, mutta sen osalta käytännöt näyttävät vaihtelevan niin koulutuksen järjestäjien välillä kuin sisällä. Osalla laaja-alainen hyvinvointi ja sen mukana huolehtiminen siitä, onko opiskelijalla mieluisia vapaa-ajan aktiviteetteja, on osa opiskelijahuollon prosessia ja tehtävänkuvia. Toisaalla ajatusta siitä, että opiskelijoiden vapaa-ajasta saadaan koppi, pidetään lähes mahdottomana käytössä olevilla resursseilla. Haasteena on paikoin, että vaikka koulutuksen järjestäjällä on voi olla itselläänkin paljon harrastuksia tukevaa toimintaa, tietoa siitä, osallistuuko toimintaan ne, jotka muutenkin ovat aktiivisia, ei välttämättä ole olemassa.

Koulutuksen järjestäjien käytäntöjä ollaan toisaalta myös kehittämässä osallisuutta edistävään suuntaan. Kaikilla tiedonkeruussa mukana olevilla koulutuksen järjestäjillä oli käynnissä yksi tai useampi aiheeseen liittyvä kehittämishanke, joiden onnistumisista tulee tietoa vasta viiveellä. Näitä ovat tutor- ja kaveritoimintaa sekä vertaistukea kehittävät toimintamallit ja mm. Liikkuva koulu -pilotoinnit.

**Rahahuolet opintojen haasteena.** Omat tai perheen rahahuolet nousevat merkittävimmäksi opintoja haittaavaksi tekijäksi, mikä on laajempi yhteiskunnallinen kysymys. Kyselyyn vas-

tanneista opiskelijoista vain noin puolet kokee, että on saanut riittävästi tietoa koulutukseen liittyvistä taloudellisista tukimuodoista ja opintososiaalisista eduista – noin 15 % on jyrkästi eri mieltä. Suurempien kaupunkien vastaajat ovat kriittisimpiä. Niissä myös elinkustannuksia lisäävät asumiskustannukset kasautuvat herkemmin, kun toisaalla asuntolassa asuminen voidaan tarjota ilmaiseksi opintososiaalisena tukena ja koulutuksen saavutettavuutta lisäävänä periaatteena. Kysymys on ajankohtainen myös siksi, että reformin myötä koulutus-sopimusten voidaan nähdä vähentävän opiskelijoiden palkkatyötä. Tällöin ohjauksen sekä osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen merkitys korostuu myös mahdollisen palkkatyön osalta. Oppisopimus ei ole kaikille vaihtoehto, eikä sitä myöskään tarjota aktiivisesti koulutuksen järjestäjien puolelta.

Rahahuolten merkitys on noussut esiin myös esimerkiksi NAO-koulutuksissa, joissa koulutuksen järjestäjien on nuorten aikuisten osalta täytynyt ottaa uusi rooli ja aikuissosiaali-ohjauksen ote, joilla selvitetään yhdessä opiskelijoiden rahatilannetta ja esim. lainaneuvontaan pääsyä (ks. Nuorten aikuisten osaamishjelman arviointi, 2017). Koulutuksen kustannukset nousevat varsin suureen rooliin opintojen haasteena myös Nuorisobarometrin mukaan (toim. Pekkarinen ja Myllyniemi, 2018). Pitkät välimatkat opintoja haittaavana tekijänä kiteytyy osin myös rahakysymykseen, kuten auton ylläpitokustannuksiin, mutta myös siihen, että yksilöllisten opintopolkujen lisääntyessä ja lähiopetuksen vähentyessä opiskelijan saapuminen kauem-paa päästäkseen seuraamaan opetusta voi olla kallista ja mahdollisesti myös hyvin epämo-tivoivaa. Opiskelija voi olla myös riippuvainen kuljetuksesta, mikä voi vaikuttaa poissaoloihin. Edellä mainitut tekijät heijastuvat koulutuksen järjestämisen tapoihin ja kehittämistarpeisiin.

### **3.3 Vaikuttamismahdollisuudet opintoihin ja yhteisöön**

#### **Vaikuttamiskanavat ja -keinot koulutuksen järjestäjillä**

Kaikilla tiedonkeruussa mukana olleilla koulutuksen järjestäjillä on omia kuulemisen kanavia ja menetelmiä. Selvimmin tunnistettiin opiskelijakuntatoiminnan ja hyvinvointiryhmätoiminnan kautta vaikuttaminen: Opiskelijat ottavat vastuuta yhteisestä tekemisestä, ja tähän toimintaan tarjotaan tukea hieman vaihdellen koulutuksen järjestäjän puolelta. Lisäksi koulutuksen järjes-täjillä on vaihteleva määrä eri käytäntöjä ja toimielimiä, esimerkiksi ammatillisen koulutuksen ohjausryhmätoimintaa, kestävän kehityksen työryhmä sekä toimikuntia, joissa on opiskelija-jäseniä. Erilaisia kuulemisen käytäntöjä ovat rehtorin tunnit, tai mm. säännölliset koulutus-päälliköiden kuulemiset. Myös opiskelija-asuntoloilla on omia käytäntöjä. Arjen osallistamista tehdään paikoin opiskelijaravintolan yhteissuunnittelun ja palautemahdollisuuksien kautta. Laajemmin yhteiskunnallista osallistamista varten on kaupunkikohtaisia rakenteita.

Suoranaisia opintoihin liittyviä vaikuttamiskanavia tunnistettiin vähemmän – opiskelijan hen-kilökohtaistamisprosessia lukuun ottamatta. Koulutuksen järjestäjillä on käytössä opiskeli-jakyselyitä ja suoran palautteen mahdollisuus. Osa opettajista pyytää palautetta opiskelijoilta myös suoraan suullisesti, kyselyin tai esimerkiksi suljetulla lappujärjestelmällä. Osa kou-lutuksen järjestäjistä huomioi laajemman osallisuuden myös koulutuksen sisällöissä, mistä hyvänä esimerkkinä on aloitteiden teko osana yhteiskuntataitojen opintoja: Aloitteet arvioi-daan ja viedään koulutuksen järjestäjän taholla eteenpäin.

Keinoista osallistaa ja aktivoida opiskelijoita eri tavoin opiskelijatoimintaan keskusteltiin kou-lutuksen järjestäjäkohtaisissa haastatteluissa. Lähtökohtaisesti opiskelijakuntatoimintaan

osallistumisesta tiedotetaan varsin laajasti. Mutta kuten kyselyn tuloksista ilmenee, tiedotuksessa on vielä aukkoja, sillä toiminnasta potentiaalisesti kiinnostuneita mutta ulkopuolelle jääviä on jokaisella koulutuksen järjestäjällä. Osa koulutuksen järjestäjistä tunnisti myös, että tutortoiminnan ja opiskelijoiden vertaistuen hyödyntäminen eri siirtymävaiheissa on arvostettu, mutta alihyödynnettynä voimavarana.

Koulutuksen järjestäjien haastatteluissa korostui näkemys, että opiskelijoita on vaikea saada kiinnostumaan. Formaalien vaikuttamiskanavien kautta saattavat osallistua usein samat aktiivit. Osallistumisaste voi jäädä alhaiseksi huolimatta järjestelyistä ja mahdollistamisesta. Samalla tiedostettiin, että osallistaminen edellyttää ohjausresurssia, jota on paikoin jopa vähennetty. Osa kokee, että opiskelijoiden osallistuminen jää alhaiseksi, kun tapahtumia järjestetään. Kaksi koulutuksen järjestäjää piti resursseja opiskelijatoiminnan aktivoimiseksi erityisen vähäisinä tarpeeseen nähden. Tämä näkyy myös opiskelijoiden arvioissa koskien vaikuttamismahdollisuuksia.

Keskeinen kuulemisen tapa on erilaiset kyselyt. Laajimmillaan järjestetään tulo- olo- ja päättökyselyt, joiden lisäksi toteutetaan runsas määrä muita sisäisiä kyselyitä (esim. kiusaamiseen ja tasa-arvon toteutumiseen liittyvät) ja ulkopuolelta tulevia kyselyitä, kuten kouluterveyskysely ja tähän tutkimukseen toteutettu erilliskysely. Kyselyiden runsaus onkin aiheuttanut kyllästyneisyyttä ja vastaajakatkoa.

Osallistaminen näyttäytyy koulutuksen järjestäjien keskusteluissa usein erilaisten tilaisuuksien ja tapahtumien järjestämisenä, ja niillä on varmasti tärkeä yhteisöllisyyteen vaikuttava merkityksensä. Amisbarometrin (2017) mukaan vain noin kolmannes opiskelijoista kokee, että oppilaitoksessa on järjestetty riittävästi yhteisiä tapahtumia, retkiä tai juhlia, ja jopa kolmannes ei ota kantaa. Asiaa ei kysytty nyt tehdyssä kyselyssä suoraan, eikä aihe nousut esiin kuin yksittäisissä avovastauksissa. Tilaisuudet ja tapahtumat ovat nähtävissä tärkeinä osallisuuden tukiprosesseina, ja niihin vaikuttaminen on tärkeää. Kuitenkin ydinprosesseihin eli koulutuksen ja opetuksen järjestämiseen vaikuttamisen keinot näyttävät pääosin heikommilta. Koska formaaleihin vaikuttamiskanaviin osallistuu vain edustuksellinen joukko ja laajempi vaikuttaminen tapahtuu oman opintopolun henkilökohtaistamisen kautta ja arjen käytännöissä, vaikuttamismahdollisuuksia arjessa, ja kiinnittyen opetuksen järjestämiseen, kaivataan opiskelijakyselynkin perusteella selvästi enemmän. Tämän toteutuminen riippuu siitä, minkälaiset raamit toiminnalle annetaan, ja se lähtee sisäisesti myös avainasemassa olevasta opetushenkilökunnasta.

Kyselyn perusteella varsin suuri joukko opiskelijoita kokee, ettei heidän näkemyksiä oteta huomioon. Toimintaperiaatteena mm. kyselyiden osalta pääsääntöisesti on, että ne käydään läpi opiskelijoiden ja johdon kanssa. Keskusteluissa koulutuksen järjestäjien edustajat pääosin painottivat, että opiskelijoita kuullaan ja ideoita hyödynnetään paljonkin, mutta niistä viestiminen voi olla hyvinkin puutteellista. Idean vieminen toteutukseen voi viedä koulutuksen järjestäjällä suhteellisen kauan odotusarvoon nähden. Viestiminen takaisin voisi lisätä uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin.

## **Opetuksen toimintatavat osallisuuden edistämässä**

Koska opettajien rooli, opetusmenetelmät ja tapa järjestää koulutusta korostuvat opiskelijoiden vastauksissa monella tapaa, asiaa luonnollisesti käsiteltiin myös keskusteluissa koulutuksen järjestäjien kanssa. Koulutuksen järjestäjillä on hieman erilaisia pedagogisia

lähestymistapoja ja ohjaavia viitekehyksiä. Esimerkiksi hyvän ohjauksen kriteereitä on voitu purkaa toimintatapoihin tai henkilöstölle on voitu ajaa sisään valmentavaa työtettä. Osalla on käytössä tiimioppimisen menetelmät ainakin tietyissä toimipisteissä. Aineiston pohjalta ei voida tehdä vertailevaa tutkimusta siitä, mikä merkitys eri lähestymistavoilla on opiskelijoiden osallisuuden edistämässä. Myöskään sitä ei saada selville, kuinka henkilöstö on toimintatavat ja pedagogiset lähestymistavat sisäistänyt. Pitkälti jaettu näkemys kuitenkin on, että jokaisen koulutuksen järjestäjän henkilöstöön kuuluu myös niitä, jotka eivät ole lähestymistapoja sisäistäneet.

Opettajien pedagoginen vapaus on nähtävissä haasteena silloin, kun se toimii vastoin osaa-  
misperusteisuutta ja asiakaslähtöisyyttä, opiskelijoiden osallisuutta ja osallistamista. Osa haastatteluihin osallistuneista koulutuksen järjestäjistä koki opettajien toimintatapoihin puuttumisen erityisen haastavana. Milloin opiskelijoiden palautteista tulee ilmi opettajakoh-  
taista tietoa, niitä käsitellään esimiehen ja opettajan kesken ja osana kehityskeskusteluja. Toimintakulttuuria on kehitetty mm. yhteistoiminnallisilla oppimispäivillä ja osallistamalla henkilöstöä. Pahimmillaan toimintatavat jatkuvat kuitenkin vuodesta toiseen. Tämä tuli myös ilmi joissain yksittäisissä opiskelijapalautteissa, joissa ihmeteltiin, miksei toistuvasti huonoi-  
hin oppimistuloksiin puututa – vika ei voi olla vain opiskelijoissa.

Jos kemiat tai opetusmenetelmät eivät sovi yhteen, voi sillä olla ratkaisevaa merkitystä opiskelijan opintojen kannalta silloin, kun samat opettajat toimivat kiinteästi opiskelijoiden kanssa ryhmänohjaajina ja opettajina. Osa koulutuksen järjestäjistä on siirtymässä ryhmän-  
ohjaajamallista omaohjaajamalliin. Ennen tarkempia seuranta- ja arviointitietoja onnistumi-  
sista ei voida vetää tarkempia johtopäätöksiä. Uudistuksella on kuitenkin haettu jatkuvuutta opiskelijoiden opintopolulla. Omaohjaajat pysyvät opiskelijoiden nimettyinä ohjaajina koko opintopolun ajan poluista riippumatta.

Keskusteluissa nousi myös näkemyksiä siitä, että opiskelijat voivat olla herkkiä antamaan kritiikkiä, milloin asiat ovat vaikeita, teoreettisia, ja edellyttää aktiivista omaa panosta. Kyse-  
lyaineistoa tarkasteltiin siksi myös tutkintokohtaisesti. Esimerkiksi sähkö- ja automaatio-  
alalla, kyselyyn osallistuneiden opiskelijoiden ”kuormittuvuus” ei kuitenkaan poikkea muista, tai on jopa hieman pienempi kuin keskimäärin. Opintoja ei myöskään koeta erityisen seka-  
vina. Viihtyvyyttä kuvaavissa tekijöissä opiskelijoiden keskinäinen yhteenkuuluvuus on hyvä, mutta opettajien kannustavuus koetaan heikommaksi. Vastaavasti aineistosta nousee yksit-  
täisen koulutuksen järjestäjän ”ei-teoreettinen” tutkinto, jonka vastaajilla on alhainen viihty-  
vyys ja opinnot koetaan sekaviksi. Vastauksissa myös nousee yksittäistä opettajaa koskevat negatiiviset kommentit, jotka heijastuvat myös koulutuksen järjestäjän kokonaisarvioihin.

## **Yksilöllisten polkujen mahdollisuudet**

Kyselyyn vastanneista opiskelijoista varsin suuri osa näki, ettei heille ole tarjottu vaihtoehtoisia opintojen suoritus tapoja. Käytännössä koulutuksen järjestäjien oma näkemys on, että mahdollisuuksia tarjotaan ja niistä tiedotetaan varsin kattavasti opintojen alussa, osin jo peruskouluyhteistyössä ja vanhemmille. Voikin olla, että osa opiskelijoista ei vain miellä tarjottuja vaihtoehtoja erityisen vaihtoehtoisiksi ja yksilöllisiksi.

Mukana olevilla koulutuksen järjestäjillä on käytössä erilaisia vakiintuneita vaihtoehtoisten opintopolkujen malleja ja kuvauksia. Näillä on haluttu selkiyttää mahdollisuuksia opiskeli-  
joille. Yleisiä polkuja tai painotuksia ovat hieman varioiden taitaja-, yrittäjyys-, kansainväli-

syys-, kahden tutkinnon-, väyläopinnot-, urheilu-, ja laajennettu työssäoppimispolku. Lisäksi on tarjolla vaihdellen verkko-opetustarjontaa ja vaihtoehtoisia oppimisympäristöjä.

Erilaisten polkujen tarjoamista mahdollisuuksista keskustellaan henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimisen yhteydessä ja niistä tiedotetaan opintojen alussa, kuitenkin vaihtelevasti. Aineiston perusteella on paljon ryhmänohjaajasta/-vastaavasta kiinni, miten tieto vaihtoehtoista välittyy. Tutkintoon kuuluvat valinnaisuudet ovat opiskelijoiden tehtävissä, mutta ns. ”normaalin ohi” tapahtuvia valintoja tehdään vähän, eikä niiden tekemistä seurata siten, että aiheesta saataisiin kootusti tilastotietoa. Valinnanmahdollisuudet vaihtelevat paljon tutkinnoittain, mutta toimintaa ohjaa vielä valintojen sijoittuminen kolmanteen vuoteen. Pakollisten tutkinnonosien määrä vaikuttaa osin siihen, missä vaiheessa ja miten mahdollisuuksia on tarjolla. Esimerkiksi logistiikan alalla ikä sanelee osin etenemistahdin. Rajoitteita nähdään myös työsalikäytännöissä (mm. tila- ja ohjaustarpeen suunnittelun aikataulut). Se ettei henkilökunnalla ole riittävästi tietoa eri tutkinnon perusteista ja ammattitaitovaatimuksista, esitettiin myös syynä sille, ettei epätyypillisiä valintoja tehdä. Valinnaisuuden esteenä on myös koulutuksen järjestäjien sisällä eri alojen yhteistyön puute, jolloin osaamisalojen laajentamisen mahdollisuuksia ei tiedosteta ja jätetään hyödyntämättä. Erilaisten opintotarjottimien tai ”valintakorien” tekeminen ja sijoittelu ovat niin ikään usein vasta kehitteillä. Edellisiä havaintoja tukevat myös valtakunnallisten selvitysten tulokset, joiden mukaan yksilöllisten valintojen tekeminen opiskelijoilla ei toteudu vielä kovin hyvin (esim. Harjunpää ym. 2017; Korpi ym. 2018). Helpoiten valinnaisuus näyttäytyy toteutuvan työelämässä tapahtuvan oppimisen kautta. Parhaimmillaan opiskelija itse hakee työssäoppimapaikan ja tutkinnon osia voidaan ottaa sujuvasti toisista tutkinnoista. Tutkinnon perusteen kriteerit valitaan siten työtehtävien ja osaamisen mukaan. Käytäntöä sovelletaan ilmeisen vaihdellen.

Vastausten volyyymiä tarkasteltaessa, opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksia koskevat kommentit eivät liity niinkään yksilöllisiin opintopolkuihin vaan opetuksen toteutukseen, opettajien kannustavuuteen ja käytettyihin menetelmiin. Osa kommentteista kohdistuu myös etenemiseen ”ryhmämuotoisesti”, ja yleensä tahdissa, jossa opiskelija ei pysy perässä, tai sitten tahti on liian hidas ja opintoja leimaa odottelu. Yksilöllisten polkujen ja suuntautumisvaihtoehtojen osalta nousi kuitenkin jonkin verran kommentteja, jotka ovat liittyneet esimerkiksi kielivalintamahdollisuuksiin, kaksoistutkinnon suorittamistapoihin, etäoppimismahdollisuuksiin ja kiinnostukseen oppisopimuskoulutusta kohtaan. Opiskelija voi yhteishaun yhteydessä valita jo vaihtoehdon ”Olen kiinnostunut ammatillisen perustutkinnon tai tutkinnon osan suorittamisesta oppisopimuskoulutuksena”. Käytännössä mahdollisuutta ei tarjota aktiivisesti tai nosteta edes esiin, ellei opiskelija itse ole aktiivinen. Seikka nousi esiin niin opiskelijakyselyssä kuin myös koulutuksenjärjestäjäkohtaisissa keskusteluissa, ja se huomiointiin paikoin kehittämisen kohteena: Opiskelijoille tulisi vähintään viestiä takaisinpäin, mitä oppisopimusvaihtoehto edellyttää opiskelijalta.

Koulutuksen järjestämiseen liittyvien teknisten seikkojen lisäksi vaihtoehtoisten ja yksilöllisten valintojen lisäksi on tunnistettavissa asenteellisen esteettömyyden ulottuvuus: Osa koulutuksen järjestäjien keskusteluihin osallistuneista toi varsin suoraan esiin näkemyksen, että opiskelijoita tulee suojella liialta sekavuudelta. Tällöin myös valintoja voidaan tehdä valmiiksi, ja opiskelijoiden mahdollisuudet vaikuttaa opintoihin jäävät vajavaisiksi. Tämän tutkimuksen tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että opiskelijoiden tietoisuus mahdollisuuksista, ja tunne siitä, että he voivat vaikuttaa omiin opintoihinsa, ovat yhteydessä laajempaan hyvinvointiin ja opintomenestykseen. Opintojaan sekavina pitävistä suurempi osuus tarvitsisi myös enemmän tukea opintoihinsa. Niistä, jotka kokivat opintojen sekavuuden haittaavan opintoja, useampi kertoo, ettei heille ole tarjottu vaihtoehtoisia opintojen suorittamismahdollisuuksia.



Samoin selvästi useampi kokee, ettei saa riittävästi palautetta oppimisestaan, koe opettajia kannustavina tai ratko tehtäviä yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa.

Vastaavasti osallisuuteen ja aktiivisuuteen liitettävissä olevista muista muuttujista yhteys havaittiin tutkinnon vaihtoehtoisten suoritustapojen tarjoamisen ja vaikeuksien kasaantumisen välillä: niistä, joille vaihtoehtoisia tapoja on tarjottu, suhteessa vain puolella on kasaantuneita vaikeuksia verrattuna niihin, joille vaihtoehtoisia suoritustapoja ei ole tarjottu. Tulosten perusteella ei vedetä yhtäläisyyttä siihen, että vaihtoehtojen tarjoaminen itsessään vähentäisi haasteita, vaan korostetaan itseohjautuvuuden taitojen harjaantumistarvetta. Itseohjautuvuuden taitojen oppiminen voi olla haastavampaa opiskelijoille, joilla on toimintarajoitteita. Itseohjautuvuustaitoja, kuten itsehavainnointia, tulevaisuuden suunnittelua, tavoitteiden asettamista, päätöksenteon, ongelmanratkaisun ja omien asioiden ajamisen taitoja, voidaan interventiotutkimusten mukaan myös tukea merkittävästi, mikä tukee näkemystä itseohjautuvuustaitojen opettamisen tärkeydestä. (Korkeamäki ym., 2015.)

Tutkimusten mukaan opettajien ja muun henkilökunnan käsitykset yksilön kyvystä itseohjautuvaan toimintaan voivat vaikuttaa siihen, miten opiskelijan on todella mahdollista osoittaa itseohjautuvuustaitojaan. Siten opettajien arviot opiskelijan kyvystä toimia itseohjautuvasti, ovat ne sitten realistisia tai eivät, voivat olla yhteydessä opiskelijan mahdollisuuksiin osoittaa itseohjautuvuuden taitojaan koulussa. Mikäli opiskelijan itseohjautuvuuden taidot on arvioitu heikoiksi, hän on vaarassa saada muita vähemmän tilaisuuksia näiden kehittämiseen. Samassa tutkimuksessa havaittiin, että opettajien arviot opiskelijoiden itseohjautuvuustaidoista olivat negatiivisempia silloin, kun opiskelijalla oli tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. (Carter ym. 2006; Korkeamäki ym., 2015.) Sama ilmiö on havaittavissa huippuosajien valmennuksessa: Ammatillisen asiantuntemuksen keskeisiä osa-alueita koskevassa tutkimuksessa tunnistettiin ammattispesifin osaamisen ja taitojen lisäksi ongelmanratkaisutaidot, luovuus, sosiaaliset taidot ja itsesääntelytaidot. Tulokset osoittivat myös, että muodollinen ammatillinen koulutus yhdistettynä tarkoitukselliseen harjoitteluun ja asiantuntevaan mentorointiin perustuvaan koulutukseen, paransivat WorldSkills-ammattitaitokilpailuihin osallistuneiden ammatillista asiantuntemusta. (Pylväs ja Nokelainen, 2017.)

## 4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Luvussa esitetään tiivis yhteenveto tutkimuksen tuloksista vastaten tutkimuskysymyksiin ja esitetään suosituksia oppijoiden osallisuuden ja aktiivisuuden edistämiseksi ammatillisessa koulutuksessa.

Tässä tutkimuksessa osallisuutta on tarkasteltu pääosin oman opiskelun hallintana ja itseä koskevien päätösten tekemisenä siten, että opiskelijalla on päätöksiä varten tarvittava tieto ja tuki. Osallisuutta on kuvattu myös omistajuutena, jolloin omistajuus viittaa opiskelun hallintaan ja kokemukseen siitä, että opiskelija on oman oppimisensa subjekti ja määräävä tekijä (Vehviläinen, 2015). Tätä omistajuutta on kartoitettu opiskelijoilta eri tavoin: kyselyssä on selvitetty koulutusvalintaa koskevan tietoa ja päätöksen tekemistä, tietoisuutta vaikutuskanavista ja vaikuttamismahdollisuuksista sekä kokemusta vaikutusmahdollisuuksista omiin opintoihin, opetukseen ja hyvinvointiin. Lisäksi on kysytty suoraan aktiivisen opiskelijavaikuttamisen yleisyyttä ja osallistumattomuuden syitä sekä näkemyksiä siitä, kuinka vaikutusmahdollisuuksia voisi lisätä. Analyysissä on huomioitu oppijan taustatekijät ja alueellisia eroja on tarkasteltu aineistolähtöisesti, tarkoittaen pääosin pääkaupunkiseutua suhteessa muuhun Suomeen.

Tutkimuksessa lähdettiin eksploraatiivisella otteella selvittämään aineistolähtöisesti, mitkä taustatekijät vaikuttavat osallisuuden eri osa-alueisiin, mitä yhdistäviä tekijöitä on opiskelijoilla, joilla on haasteita opintoihin kiinnittymisessä sekä opiskelua ja oppimista haittaavia tekijöitä. Seuraavaksi esitetään tutkimuksen päähavainnot johtopäätöksinä ja niihin liitetyt suositukset.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tutkimuksen tulokset suhteutuvat hyvin aikaisempien tutkimusten ja seurantojen havaintoihin. Aineiston lisäarvona voidaan nähdä, että tulosten kautta voidaan kootusti ja seikkaperäisesti osoittaa taustatekijöiden yhteyksiä oppijoiden osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien kokemuksiin sekä odotuksiin siitä, kuinka niitä tulisi parantaa. Tiedonkeruussa mukana olleet koulutuksen järjestäjät ovat kaikki osaltaan tehneet pitkäkestoista työtä osallisuuden edistämiseksi. Silti jokaiselta löytyy kehittämisen kohteita ja päivitettävää osallistamisen käytännöissä. Seuraavaksi esitetään yksityiskohtaisempia johtopäätöksiä ja suosituksia aineiston pohjalta. Tiivistäen ne kattavat näkökulmat, joiden mukaisesti opiskelijoiden osallisuutta edistetään johtamalla oppilaitosta sosiaalisena yhteisönä, jossa avainasemassa on pedagoginen johtajuus ja opiskelijahuollon kehittäminen: tavoitteena ovat toimintatavat, joilla varmistetaan laadukas henkilökohtaistaminen sekä rakenteet, jotka mahdollistavat myös yksilölliset valinnat, ohjauksen, tuen ja opiskelijan rinnalla kulkemisen sekä asenteellisesti esteettömän oppilaitosyhteisön.

**Johtopäätös: Osallisuutta ja tietoisuutta koulutusvalinnoissa yhä vahvistettava perusopetuksen nivelvaiheessa.**

Vaikka suuri osa kyselyyn osallistuneista opiskelijoista kokee saaneensa riittävät tiedot koulutusvalinnan tekemiseksi, on tunnistettavissa opiskelijaryhmiä, jotka ovat useammin tulleet koulutukseen puutteellisemmilla tiedoilla. Erilaisten mahdollisten opintomenestystä selittävien tekijöiden vaikutus opintoihin on jäljitettävissä aikaan ennen ammattiopintoja. Sekä koulutusvalinnan itsenäisyyden että koulutusvalinnan helppouden suhteen eroja muodostuu äidinkielen, toimintakyvyn alenemien ja vapaa-ajan aktiviteettien perusteella. Samat tekijät toistuvat useiden koulutuspolun eri vaiheiden mahdollisuuksia ja toimintakykyä kuvaavien muuttujien taustalla.

Arviot siitä, ovatko opiskelijat saaneet riittävästi tietoa koulutusvaihtoehtoista, onko koulutusvalinnan tekeminen ollut helppoa ja onko opiskelija oikealla alalla, liittyvät vahvasti toisiinsa. Tulos on positiivisessa yhteydessä myös arvioihin opetuksen ja oppilaitoksen ilmapii-ristä. Sama positiivinen yhteys löytyy suhteessa opiskelijoihin, jotka tiedostavat, että heille on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja.

Haasteena tunnistetaan yhä, ettei kaikilla koulutukseen hakeutuvilla usein ole tarpeeksi konkreettista tietoa ammateista ja mahdollisuuksista, joihin koulutus valmentaa. Nivelvaiheyhteistyössä pyritään paikallisin variaatioin tukemaan ammatinvalintaa. Koulutuksen järjestäjien arvioimana yhteistyötä tehdään jo paljon ja se on moninaista. Tässä esiintyy luonnollisesti alueellisia variaatioita: käytössä ovat mm. yhteiset tutustumispäivät, tet-jaksot, räätelöidyt tutustumiset ja oppilaitoksen tilojen avaaminen peruskouluille opetuskäyttöön.

Alueelliset erot tulevatkin esiin mm. aloituspaikkojen määrässä, siinä kuinka tiivistä yhteistyö on eri toimijoiden kanssa siirtymä- ja nivelvaiheissa, ja eri taustoista tulevien ihmisten osuudessa. Myös urbaani kasvuympäristö nousee esiin alueellisena tekijänä. Perusopetuksen nivelvaiheen yhteistyökäytäntöjen intensiteetti vaihtelee paljon ja on tiiviimpää maakuntamaisilla koulutuksen järjestäjillä verrattuna pääkaupunkiseutuun. Pääkaupunkiseudulla koulutusta on hajautettu eri kaupunginosiin, jolloin mm. tutustumisten järjestäminen nähdään haastavampana ja resursseja vievänä.

**Suositus:** Ns. riskiryhmissä olevien koulutusvalinnan ohjaukseen tulee edelleen panostaa alueellisena yhteistyönä koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheiden ohjauspalveluissa. Perusopetuksen yhteistyössä tulisi kiinnittää huomiota vielä siihen, että tietoa ammateista ja koulutuksen tarjoamista omien vahvuuksien mukaisista mahdollisuuksista välitettyä tuleville opiskelijoille tarpeeksi varhaisessa vaiheessa.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoita osallistetaan jo paikoin välitettäessä perusopetuksen oppilaille kokemukseräistä tietoa ammatillisesta koulutuksesta. Tätä voimavaraa olisi hyvä hyödyntää laajemmin.

**Johtopäätös: Opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuudet opintoihinsa ovat vielä rajallisia. Opiskelijoiden osallisuutta omiin opintoihin tulee lisätä huomioiden myös yksilölliset opintopolkumahdollisuudet.**

Opiskelijoiden ryhmäytykseen panostetaan erityisesti opintojen alussa. Kyselyyn osallistuneiden opiskelijoiden kiinnittyminen yhteisöön ja viihtyminen on alhaisempaa jo pidempään opiskelleilla. Jatkuvan haun käytäntöjä ja sen myötä myös jatkuvaa ryhmäytystä on kehitetty jo ennen reformin tuomaa uudistusta. Tämän merkitys tulee vielä korostumaan. Ryhmäytys tulee nähdä koko opiskeluajalle ulottuvavana toimintana, jossa opiskelija kiinnittyy oppilaitosyhteisöön, mahdollistaen ja edistäen silti yksilöllisten polkujen toteutuksen. Käytännössä tämä voi tarkoittaa mm. koulutuksen järjestämisen rakenteiden ja menetelmien uudistamista, mutta myös mm. koulutuksen järjestäjän/toimipisteiden yhteistyön mahdollisuuksien vahvempaa hyödyntämistä. Lisäksi yhteistyön tiivistyessä koulutuksen järjestäjien sekä työelämän välillä näitä käytäntöjä tulisi tarkastella myös työelämän näkökulmasta.

Opiskelijoiden kokemus vaikutusmahdollisuuksista opintoihinsa ja hyvinvointiinsa on yhteydessä tietoisuuteen vaikutuskanavista. Opiskelijavaikuttamisesta ja yhteisöllisten toimintojen edistämisestä kiinnostuneita on enemmän kuin niihin osallistuneita. Kuitenkin formaaleihin vaikuttamiskanaviin osallistuu vain edustuksellinen joukko, eikä kaikilla ole niihin kiin-

nostusta tai aikaa. Positiivista on, että opiskelijavaikuttamisesta ei-kiinnostuneet kokevat olevansa yhtä tietoisia laajemmista vaikuttamismahdollisuuksista kuin vaikuttamiseen osallistuvatkin. Osallisuuden tuleekin olla jaettu arvo ja osa arkea, eikä sitä tule ulkoistaa vain formaaleihin vaikuttamiskanaviin. Opiskelijakuntatoiminnan ja muun työryhmyöskentelyn lisäksi on tärkeää huomioida laajemmin vaikuttamiskanavat ja byrokratiasta poikkeava toiminta. Keskeisintä on mahdollistaa vaikuttaminen omiin opintoihin ja koulutuksen järjestäjän ydinprosesseihin.

Osallisuuden esteet näyttävät kyselyn perusteella linkittyvän usein ilmapiiritekijöihin ja usein myös opetukseen – joko henkilötasolla opettajiin, opettajien kannustavuuteen tai sen puutteeseen, tai laajemmin käytettyihin opetusmenetelmiin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa niihin. Opettajien ja ohjaajien suhtautumisella ja toiminnalla on merkittävä vaikutus ilmapiiriin ja toimintakykyyn.

Opiskelijoiden kuulemisen käytäntöjä on, mutta mm. opetukseen liittyvän palautteen vaikutukset koetaan vielä sattumanvaraisina. Omiin opintoihin vaikuttaminen tapahtuu opintopolun henkilökohtaistamisen kautta ja arjen käytännöissä, jotka ovat usein vielä opettaja- ja toimipiste-/koulutusala-kohtaisia. Opetuksen järjestämiseen kiinnittyviä arjen vaikuttamismahdollisuuksia kaivataan opiskelijakyselynkin perusteella enemmän. Tämän toteutuminen riippuu siitä, minkälaiset raamit toiminnalle annetaan, ja se lähtee sisäisesti myös avainasemassa olevasta opetushenkilökunnasta.

Yksilöllisiä polkuja mahdollistetaan opiskelijoille, mutta käytännöt ja mahdollisuudet vaihtelevat paljon ja ne ovat pitkälti kiinni opiskelijan omasta aktiivisuudesta. Selkeästi hahmotettavat polut ovat jo valtavirtaa (esim. taitaja-, yrittäjyys-, kansainvälisyys-, kahden tutkinnon-, väyläopinnot-, urheiluvalmennus-, ja laajennettu työssäoppiminen/työvaltainen polku). Tutkintojen välistä yhteistyötä ja valintoja tehdään vielä harvemmin, mutta toisaalta niitä ei myöskään seurata systemaattisesti – eikä syitä niiden takana. Valinnaisuudet osuvat kolmannen vuoteen -ajattelu ohjaa myös siihen, että mahdollisuuksista kerrotaan opintojen alussa, ja niistä muistutetaan ajoittain. Opiskelijakyselyn perusteella vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia ei edes tunneta kovin hyvin. Erillisten valintakorien tekeminen on vielä haastavaa, eikä verkkovälitteisyyttä toisaalta hyödynnetä tai se ei ole opiskelijoiden näkökulmasta mielekäs vaihtoehto.

Kiistatonta on, että opiskelijoiden tulee tuntea kuuluvansa johonkin ryhmään, mutta ryhmän muodostumisen tavan ei tulisi estää yksilöllisiä opintopolkuja. Tätä tukevat myös opiskelijakyselyn tulokset, joiden perusteella viihtyvyyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat ryhmään kuulumisen ohella yhtä vahvasti muut tekijät, kuten opettajien kannustavuus, joka muiden hyvinvointitekijöiden ohella lieventää opintoihin liittyviä haasteita.

**Suositus:** Opiskelijat tulisi ottaa vahvemmin mukaan kehittämään ydinprosesseja ns. tukiprosessien lisäksi. Käytännössä vaikuttamismahdollisuuksia opetukseen sekä koulutuksen toteutukseen ja järjestämiseen tulisi lisätä painopisteen ollessa nyt hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä lisäävässä toiminnassa. Koulutuksen järjestäjän tulisi varmistaa, että opetus- ja ohjaushenkilöstö tarjoaa yhtäläiset mahdollisuudet opiskelijoille valintojen tekemiseen, opintopolun suunnitteluun sekä varmistaa laadukkaan opetuksen ja tarvittavat tukipalvelut.

**Suositus:** Myös opiskelijavaikuttamisen aktivointiin tulisi panostaa: tarvitaan innostajia ja tietoa. Vaikka opiskelijoita kuullaan ja ideoita voidaan hyödyntää paljonkin koulutuksen järjestäjien sisällä, niistä takaisin viestiminen voi olla vielä puutteellista. Huomiota tulisi kiin-

nittää siihen, miten toteutettuja ideoita on viety eteenpäin ja hyödynnetty – tai mitkä ovat syyt siihen, ettei ideoita voida toteuttaa. Viestiminen takaisin voisi lisätä uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin. Opiskelijapalautteen käsittelyssä tulee varmistaa, että käsittely on läpinäkyvää, toimenpiteitä käynnistetään tarvittaessa ja muutosta seurataan.

**Suositus:** Ryhmäytymiskäytäntöjä tulisi kehittää siten, että niissä huomioidaan yksilöllistyvät opintopolut koulutuksen eri vaiheissa. Kaikkiaan vertaisuuden ja yksilöllisten opintopolkujen yhdistäminen on iso kokonaisuus, johon tulisi panostaa kehittämällä niin itseohjautuvuutta tukevia opetusmenetelmiä kuin koulutuksen järjestämisen tapoja. Työpaikalla tapahtuvan oppimisen merkityksen korostuessa tulee paitsi varmistaa ja vahvistaa työyhteisöjen vuorovaikutuksen ja ohjauksen valmiuksia, mutta myös erilaisen vertaistuen menetelmiä, ja mm. digitaalisuuden tuomia mahdollisuuksia.

### **Johtopäätös: Opiskelijoiden taustatekijöillä on selkeä yhteys osallisuuteen ja oman oppijuuden omistamiseen**

Hyvinvointia ja opintoihin kiinnittymistä haittaavia tekijöitä on tunnistettavissa, ja ne kasautuvat usein samoille opiskelijoille, jotka tunnistavat esteitä toimintakyvyssä ja joilla on usein vähemmän sosiaalista ja fyysistä aktiivisuutta. Ns. riskiryhmään kuuluu myös maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita, joilla on kielellisiä ongelmia ja mahdollinen tarve opiskeluvaihtoehtoja vahvistaville oppinnoille.

Milloin opiskelijan päällimmäinen huoli on osaamisen kehittyminen, voidaan myös kyseenalaistaa opettajien menetelmät ja kyky ohjata itseohjautuvuuteen. Lisäksi voidaan pohtia laajemman tuen tarvetta. Erilaisia tuen muotoja, ml. tukipajoja, on tarjolla suurimmalla osalla koulutuksen järjestäjistä. Lähtökohtaisesti mukana on yhä varsin suuri joukko nuoria, jotka kokevat tarvitsevänsä enemmän tukea.

Opiskelijoiden osallisuuden näkökulmasta on keskeistä, että tietoa eri opintopolkumahdollisuuksista tarjotaan tasapuolisesti. Ns. yhden kaavan tarjoaminen näyttäytyy vielä helpompana ratkaisuna, ja sitä pidetään myös suurelle osalle sopivana. Vaihtoehtoisten ratkaisujen etsiminen käynnistyy pääsääntöisesti silloin, kun opiskelija on itse aktiivinen asian suhteen. Opiskelijoita voidaan jopa ”suojella” liialta tiedolta. Pelkona se, että ”pakka menee sekaisin” jo perusopintojen kanssa. Itseohjautuvuuden taitojen oppiminen voi olla haastavampaa opiskelijoille, joilla on toimintarajoitteita. Opiskelijan itseohjautuvuus kehittyy vähitellen, ja ohjauksen avulla opiskelijan omaa aktiivisuutta ja yrittävää asennetta opiskelussa ja jatko-opinkuuhin hakeutumiseen voidaan tukea.

**Suositus:** Opiskelijoiden taustatekijöistä löytyy selkeitä yhtymäkohtia opinto-ongelmiin, kiinnittymiseen ja menestymiseen opinnoissa. Opiskelijoita tulisi vahvemmin tukea itseohjautuvuuteen ja ottaa osallisuutta vahvistavia elementtejä mukaan opetukseen ja ohjaukseen. Henkilökunnan osaamisen ja rakenteiden tulisi mahdollistaa yhtäläiset mahdollisuudet opiskelijoille vaikuttaa oman oppijuuden omistajuuteen. Tämä tarkoittaa myös uraohjauksen tukea mm. itsearviointitaitojen ja itseohjautuvuuden valmentamisella.

**Suositus:** Opiskelijahuollon kanssa yhteistyössä tulisi vahvemmin tunnistaa opiskelijat, joiden sosiaalista vahvistamista tulisi tukea. Vaikka esimerkiksi harrastukset eivät ole pakollisia eikä niiden puute saa stigmatisoida, tulisi luoda käytäntöjä, joilla varmistetaan, että kiinnostuneet pääsevät halutessaan mukaan. Myös omaehtoista liikkumista tulisi tukea edelleen.

**Suositus:** Koulutuksen järjestämisessä tulisi varmistaa opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen tarjonta ja kielituetun koulutuksen osaaminen ja resurssit.

**Johtopäätös: Viihtyvyyteen ja asenteelliseen esteettömyyteen on panostettava. Avainasemassa ovat henkilöstö ja kohtaamistaidot.**

Oppilaitoksissa osallisuutta tukeva ilmapiiri on pääsääntäisesti hyvä. Myös työyhteisöön kuuluminen työssäoppimispaikoilla arvioitiin pääsääntöisesti hyväksi. Silti osa opiskelijoista ei tunne voivansa olla oma itsensä kouluyhteisössä, mikä heijastuu osallisuuden kokemukseen. Vaikka yhdenvertaisuuden vaade, tasa-arvoa tukevat käytännöt ja nollatoleranssi kiusaamiselle koskevat kaikkia väestö- ja vähemmistöryhmiä, arkipäivän käytännöt eivät tätä välttämättä tue: Eri oppilaitosten moninaistuessa tahallisesti loukkaavaa tai tiedostamatonta ”läpänheittoa” tulisi käsitellä, koskien myös opetushenkilöstöä. Myös suoranaista kiusaamista ja rasismia ilmenee.

**Suositus:** Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevaa koulutusta sekä ilmapiiriä ylläpitävää työtä tulisi tehdä oppilaitosympäristössä jatkuvalla syötteellä ja huomioida se arkisissa käytännöissä. Yhteisöllisyyttä vahvistavan kulttuurin lisäämisen tulisi olla arkipäivää ja yhdenvertaisuuden auki puhuttu arvo. Tätä tulee tukea edelleen osallistavalla ja toiminnallisella yhdenvertaisuussuunnittelulla. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun seurannan käytännöissä tulisi huomioida myös ns. oman viiteryhmän ainokaisten hyvinvointi.

## LOPUKSI

Osallistamisen käytäntöjä käsiteltiin tiedonkeruussa mukana olleen viiden koulutuksen järjestäjän haastatteluissa, ja taustatietona hyödynnettiin myös koulutuksen järjestäjien julkisesti saatavia ohjaavia asiakirjoja. Asiakirjoista tarkasteltiin sitä, miten ja missä yhteyksissä niissä puhutaan opiskelijoiden osallisuudesta ja osallistamisesta.

Ammatillisen koulutuksen säädöspohja edellyttää, että kaikilla koulutuksen järjestäjillä on opiskelijoiden kuulemisen tapoja ja mm. opiskelijakuntatoimintaa. Koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa opiskelijoille mahdollisuus vaikuttaa laissa tarkoitettuun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä opiskelijoita koskevien ja opiskelijoiden asemaan vaikuttavien päätösten tekemiseen (531/2017).

Suppeimmillaan opiskelijoiden osallisuus on mukana koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelman yhteisissä osissa lähinnä yhteisöllisesti toimivan oppilaitoksen periaatteen näkökulmasta. Koulutuksen järjestäjä esimerkiksi *kannustaa opiskelijoita aktiiviseen osallistumiseen, vaikuttamiseen sekä yhteisöllisyyden kehittämiseen*. Erityisopetuksen näkökulmasta on voitu nostaa esiin erikseen koulutuksellisen tasa-arvon mahdollistaminen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaaminen koulutukseen ja jatkosijoittumiseen. Eroja ja painotuksia on havaittavissa mm. sen suhteen, kuinka osallisuutta kuvataan kodin ja oppilaitoksen yhteistyön periaatteiden osalta. Toisaalla osallisuuden vahvistaminen sekä tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden periaatteet on kirjattu arvoina erikseen esiin.

Osallistavaa toimintakulttuuria on kuvattu laajemmin yhden mukana olleen koulutuksen järjestäjän pedagogisessa strategiassa, mutta avattu myös valmentavan työtteen viitekehyksestä:

*” -- Dialogisen ja osallistavan henkilökohtaistamisen ja erilaisten vaihtoehdoisen opintopolkujen avulla tuetaan opiskelijaa vastuullisten valintojen tekijänä. Läsnäolo on edellytys onnistuneelle kohtaamiselle ja kaksisuuntaiselle vuorovaikutukselle. Yhdessä tekeminen konkretisoituu yhteistoiminnallisena työskentelynä ja vertaisilta oppimisena niin opiskelun kuin opetuksen ja ohjauksenkin suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Monipuolinen työskentely erilaisissa oppimisympäristöissä mahdollistaa mielekkään oppimisen ja osaamiseen kehittymisen.”*

Implisiittisesti osallisuuden tulisi olla mukana henkilökohtaistamisessa ja opetusmenetelmissä ja toimintatavoissa, joita ei voi asiakirja-analyysin perusteella todentaa. Osalla tavoitetta on tuotu kuitenkin selkeämmin esiin: Osallisuutta on kuvattu liittyen oppimisympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen: *”on tärkeää, että [oppimisympäristö] tukee vuorovaikutusta, vertaisoppimista ja osallisuutta. Opiskelijoiden ja henkilöstön yhteiset tapahtumat ja teemapäivät lisäävät oppilaitoksen yhteisöllisyyttä ja tukevat opiskelu- ja työhyvinvointia.”*

Tiedonkeruussa mukana olleen koulutuksen järjestäjän kuvauksissa puhutaan yhteisöllisesti toimivasta oppilaitoksesta, johon kaikki sen osapuolet vaikuttavat. Työkaluina nähdään esimerkiksi ryhmäytymisen edistäminen, opiskelijakuntatoiminta, tutortoiminta, terveyden edistäminen (henkinen ja fyysinen), työyhteisön turvallisuuden valvonta, oppilaitosympäristön viihtyisyydestä huolehtiminen, oppilaitoksen tapahtumat ja henkilökunnan työpaikkakokoukset.

Kaikilla osallisuus on kirjoitettu sisään opiskelijahuoltosuunnitelmiin ja niitä sivuaviin asiakirjoihin. Yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskelijahuollon kuvauksissa on nostettu esiin lain

henkeen kuuluvia toimintaperiaatteita, kuten *edistetään opiskelijoiden osallisuutta, oppimista, hyvinvointia ja terveyttä. Lisäksi edistetään ja seurataan opiskeluyhteisön hyvinvointia sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Yhteisöllisen opiskeluhuollon lähtökohtana ovat opiskelijan ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen.*

Edellä kuvatuista elementeistä muodostuu koko organisaation hyväksyminä arvoina ja toimintatapoina jo hyvä pohja. Suunnitelmista ei kuitenkaan pääse jäljittämään sitä, kuinka opiskelijoiden osallisuus oikeasti toteutuu ja mitkä ovat ne arkiset käytännöt, joilla varmistetaan, että opiskelija on oppimisensa omistaja. Uuden ammatillisen koulutuksen lainsäädännön myötä koulutuksen järjestäjän byrokratiaa on kevennetty, eikä opetussuunnitelman yhteistä osaa tai ohjaussuunnitelmia enää edellytetä. Tämän tiedonkeruun ja sen tulosten toivotaan palvelevan osallisuutta tukevien käytäntöjen vahvistamista koulutuksen järjestäjien arkipäivässä. Keskeistä on laittaa paukkuja osallistamisen edistämisen toimintatapojen kehittämiseen, mutta myös siihen, kuinka tavoitteita kirjataan ja viestitään läpinäkyvästi tulevaisuudessa niin opiskelijoille, huoltajille kuin henkilöstöllekin ja kuinka toiminnallisuutta johdetaan.



# LÄHTEET

- Ansala, L., Hämäläinen, U. ja Sarvimäki, M. (2014) Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoret Suomessa. Kelan tutkimusosasto: Työpapereita 56/2014.
- Carter, E., Lane K., Pierson M. & Glaeser B. (2006). Self-Determination Skills and Opportunities of Transition-Age Youth With Emotional Disturbance and Learning Disabilities. VoL 72. No. 3, pp. 333-346. Council for Exceptional Children.
- Frisk, T., Hietala, R., Kiesi, J. (2018). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 1287/2013 toimeenpanon arviointi ammatillisessa koulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 5:2018.
- Halme, N., Kanste, O., Klemetti, R., Kuusio, H., Rajala, R., Seppänen, J. (2017). Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. THL: Tutkimuksesta tiiviisti: 2017\_026.
- Harjunpää, K., Ågren, S. ja Laiho, S. (2017). Sujuvuutta siirtymiin. – Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:1
- Hautamäki, A. 2005. Poliittikan paluu. Teoksessa Hautamäki, A., Lehtonen, T., Sihvola, S., Tuomi, I., Vaaranen, H. & Veijola, S.. Yhteisöllisyyden paluu. Helsinki: Gaudeamus, 31–59 Kuusela 2006
- Hotulainen, R., Rimpelä, A., Karvonen, S., Kupiainen, S., Lindfors, P., Kinnunen, J.M., Minkkinen, J., Vainikainen, M-P. ja Wallenius, T. (2016) Metropolialueen nuorten siirtyminen yläkoulusta toiselle asteelle: osaaminen ja hyvinvointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 27/2016
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., Keto-Tokoi, A. (2017). Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Työpapereita 33/2017.
- Jauhola, L. ja Vehviläinen J. (2015). Syrjintä koulutuksessa. Erytystarkastelussa kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta. Yhdenvertaisuus. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015.
- Kilpi, E. (2010). Teoksessa Maahanmuutto ja sukupolvet. Toim. Martikainen, T. Ja Haikkola, L. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Tietolipas 233. Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Hakapaino, Helsinki 2010.
- Korkeamäki, J. Haikonen, H. ja Poutiainen, E. (2015). Opiskeluvalmennuksen kirjallisuuskatsaus. Kelan työpapereita. Kuntoutussäätiö.
- Korpi, A., Hietala, R., Kiesi, J. ja Rökköläinen, M. (2018). Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus. Osaamisperusteisuuden tila. Tammikuu 2018. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 85/2017.
- Lehtikangas, A. (2016). AMIS 2016 -tutkimus. Elämää ammatillisten opiskelijoiden silmin. Osku ry.
- Luopa P, Kanste O, Klemetti R. (2017). Toisella asteella opiskelevien sateenkaarinuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 25, syyskuu 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki
- Maunu, A. (2016). Yhteisöjen aika. Ryhmäilmiö-malli ja sosiaalipedagogiikka ammatillisissa oppilaitoksissa. EHYT KATSAUKSIA 1/2016
- Nuorten aikuisten osaamisohjelman arviointi (2017). Owl Group Oy.
- Niemi, R., Heikkinen, H. L.T., Kannas, L. (2010). Osallisuus koulupedagogiikan lähtökohtana. Kasvatus 41 (1), 53–62.
- Opetushallitus (2014). Hyvän ohjauksen kriteerit. Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen.
- Pekkarinen, E. ja Myllyniemi, S. toim. (2018). Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja ISSN 2341-5568 (verkkojulkaisu), nro 58.
- Penonen, S. ja Ågren, S. (2018). Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvuodelta 2016–2017). Opetushallitus: Raportit ja selvitykset 2018:2.
- Pylväs, L. ja Nokelainen, P. (2017). Finnish WorldSkills Achievers' Vocational. Talent Development and School-to-Work Pathways. International Journal for Research in Vocational Education and Training (IJRVET). Vol. 4, Issue 2, August 2017, 95-116. DOI: 10.13152/IJRVET.4.2.1
- Raivio, H. ja Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Era, T. (toim.): Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156.

- Raudasoja, A. (2017). Nopsasti ja ohjatusti ammattioppilaitoksesta korkeakouluun. HAMK Unlimited Journal 3.10.2017. Haettu 26.2.2018 osoitteesta <https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/ammattioppilaitoksesta-korkeakouluun/>
- Rintala, H., Pylväs, L. ja Nokelainen, P. (2017). Oppisopimusopiskelijan osallisuus työyhteisössä. In A. Teom, M. Rautiainen, & J. Tähtinen (Eds.), Kasvatus, oppiminen ja osallisuus. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Taivaloja, N. (2016). Opas oppilashuollolle. Sateenkaarevan oppilaan tukeminen koulun oppilashuoltoryhmässä. Seta.
- Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa 2014 -tiedonkeruun perustaulukot 29.4. 2015.
- Vehviläinen, J. (2015). Läpäisyn tehostamisohjelman historiikki – muistikuvia ja hyviä käytäntöjä.
- Vesikansa, S. (2007) Demokratiaperiaatteen soveltaminen lasten ja nuorten kanssa toimiessa. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76, 191–216.
- Wiss, K., Saaristo, V., Hietanen-Peltola, M., Pirttiniemi, J., Rajamäki, A. & Ståhl, T. (2015). Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa 2014. Tutkimuksesta tiiviisti 15, toukokuu 2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Zacheus, T., Kalalahti, M., Varjo, J., Saarinen, M., Jahnukainen, M., Mäkelä, M-L. & Kivirauma, J. (2017). Yläkouluikäisten syrjinnän, kiusaamisen ja rasismien kokemukset (Experiences of discrimination, harassment, and racism in lower secondary school). Kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto & Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Terra 128: 1, 3–15.

# LIITTEET

## LIITE 1. Vaikeuksia selittävät tekijät

Logistinen regressioanalyysi. Selitettävänä tekijänä vaikeuksien kumuloituminen (vaikeudet>2).

	n (mallissa)	%	Bivariaattiyhteydet (0-malli)		Monimuuttuja- analyysi	
			OR	p-arvo	OR	p-arvo
<b>Viihtyisyys</b>						
Summamuuttuja 1–5, ka 3,94, keskihajonta 0,86	845		0,218	<0,001	0,24	<0,001
<b>Minulle on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja</b>						
Täysin tai jokseenkin eri mieltä	244	28,9	1		1	
En osaa sanoa/ei samaa eikä eri mieltä	269	31,8	0,92	0,664	1,32	0,233
Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	332	39,3	0,41	<0,001	1,05	0,861
<b>Vastaako nykyinen opiskelupaikkasi ensisijaista hakutoivettasi?</b>						
Kyllä	743	87,9	1		1	
Ei	102	12,1	2,69	<0,001	1,94	0,018
<b>Oletko keskeyttänyt opintosi aikaisemmin?</b>						
En	691	81,8	1		1	
Olen	154	18,2	1,76	0,002	1,43	0,121
<b>Jokin henkinen toimintakyvyn alenema</b>						
Ei ole	788	93,3	1		1	
On	57	6,7	8,37	<0,001	4,97	<0,001
<b>Kauanko olet opiskellut nykyistä alaasi nykyisessä oppilaitoksessasi?</b>						
Alle vuoden	436	51,6	1		1	
1–2 vuotta	256	30,3	1,85	0,001	1,78	0,007
2–3 vuotta tai pidempään	153	18,1	2,73	<0,001	2,25	0,001
<b>Koulutusala</b>						
Tekniikan ja liikenteen ala	653	77,3	1		1	
Matkailu-, ravintola- ja cateringala	192	22,7	1,55	0,013	1,32	0,238
<b>Sukupuoli</b>						
Mies	548	64,9	1		1	
Nainen	297	35,1	1,86	<0,001	1,58	0,033
<b>Äidinkieli</b>						
Suomi tai ruotsi	780	92,3	1		1	
Muut	65	7,7	1,43	0,188	1,82	0,064
<b>Äidin koulutusaste</b>						
Perusaste	132	15,6	1		1	
Keskiaste	480	56,8	0,97	0,800	0,92	0,759
Korkea-aste	233	27,6	0,78	0,304	0,52	0,027

p < 0,001, Nagelkerke R<sup>2</sup>=.404

## LIITE 2. Osallisuuden ja aktiivisuuden taustalla olevia tekijöitä

Korrelaatiomatriisi. Osallisuuden ja aktiivisuuden taustalla olevien tekijöiden keskinäiset riippuvuussuhteet. \*\*=  $p < 0,01$ .

	Tiedän miten toimia, jos haluan vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin	Opiskelijoiden ehdotuksia kuunnellaan ja otetaan käyttöön	Minulle on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja	Viihtyvyys (summamuuttuja)	Olen tyytyväinen mahdollisuuksiini vaikuttaa opintoihini
Tiedän miten toimia, jos haluan vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin	1				
Opiskelijoiden ehdotuksia kuunnellaan ja otetaan käyttöön	,680**	1			
Minulle on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja	,296**	,311**	1		
Viihtyvyys (summamuuttuja)	,468**	,533**	,385**	1	
Olen tyytyväinen mahdollisuuksiini vaikuttaa opintoihini	,426**	,444**	,423**	,632**	1

## LIITE 3. Opiskelijoille suunnattu kysely

### KYSELYTUTKIMUS: OPISKELIJOIDEN OSALLISUUS JA VAIKUTTAMISMAHDOLLISUUDET AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA

Tervetuloa kyselytutkimukseen

Hyvä ammatillisen koulutuksen opiskelija,

Vastaathan kyselyyn, jossa kartoitetaan opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ammatillisessa koulutuksessa.

Kysely on suunnattu tekniikan ja liikenteen sekä matkailu-, ravintola- ja cateringalan opiskelijoille eri puolilla Suomea. Kyselytutkimuksen tuloksia hyödynnetään koulutuksen kehittämisessä niin omassa oppilaitoksessa kuin valtakunnallisesti. Vastauksesi on siten erittäin tärkeä. Kyselyn vastaamiseen menee arviolta 15 minuuttia.

Kysely tehdään Opetushallituksen toimeksiannosta. Tulosten yhteenvedot toimitetaan koulutuksen järjestäjälle, minkä lisäksi tuloksista raportoidaan valtakunnallisesti. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yhteenvedoista tai tutkimusraporteista voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Kyselyn päätyttyä voit jättää yhteystietosi elokuvalippujen arvontaa varten. Yhteystietoja ei voida yhdistää vastauksiin.

Aloittamalla kyselyn vakuutat, että olet ymmärtänyt yllä olevan tekstin (selitys kyselystä ja salassapidosta).

Vastaamme mielellään tutkimusta koskeviin kysymyksiin.

Yhteyshenkilönä toimii Laura Jauhola, [laura@owalgroup.com](mailto:laura@owalgroup.com), 050 443 1841

Kiitos jo etukäteen vastauksistasi!

Tervetuloa kyselytutkimukseen

**Hyvä ammatillisen koulutuksen opiskelija,**

**Vastaathan kyselyyn, jossa kartoitetaan opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ammatillisessa koulutuksessa.**

**Kysely on suunnattu tekniikan ja liikenteen sekä matkailu-, ravintola- ja cateringalan opiskelijoille eri puolilla Suomea. Kyselytutkimuksen tuloksia hyödynnetään koulutuksen kehittämisessä niin omassa oppilaitoksessa kuin valtakunnallisesti. Vastauksesi on siten erittäin tärkeä. Kyselyn vastaamiseen menee arviolta 15 minuuttia.**

**Kysely tehdään Opetushallituksen toimeksiannosta. Tulosten yhteenvedot toimitetaan koulutuksen järjestäjälle, minkä lisäksi tuloksista raportoidaan valtakunnallisesti. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yhteenvedoista tai tutkimusraporteista voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Kyselyn päätyttyä voit jättää yhteystietosi elokuvalippujen arvontaa varten. Yhteystietoja ei voida yhdistää vastauksiin.**

**Aloittamalla kyselyn vakuutat, että olet ymmärtänyt yllä olevan tekstin (selitys kyselystä ja salassapidosta).**

**Vastaamme mielellään tutkimusta koskeviin kysymyksiin.**

**Yhteyshenkilönä toimii: Laura Jauhola, [laura@owalgroup.com](mailto:laura@owalgroup.com), 050 443 1841**

**Kiitos jo etukäteen vastauksistasi!**

## Taustakysymykset

1. Valitse koulutuksen järjestäjä

2. Mitä alaa opiskelet?

- Tekniikan ja liikenteen ala
- Matkailu-, ravintola- ja cateringala

3. Tekniikan ja liikenteen alan opiskelija: valitse tutkinto alla olevasta valikosta

4. Matkailu-, ravintola- ja cateringalan opiskelija: valitse tutkinto alla olevasta valikosta

5. Oletko jo ollut työssäoppimassa ammatillisten opintojen aikana?

- Kyllä  En

6. Suoritatko tällä hetkellä yhdistelmä- tai kaksoistutkintoa (lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa tai muualla)?

- Kyllä
- En

7. Oletko keskeyttänyt aikaisemmin ammatilliset opinnot tai lukion?

- En
- Kyllä, ammatillisen koulutuksen
- Kyllä, lukion

Jos vastasit kyllä, montako kertaa yhteensä?

8. Kauanko olet opiskellut nykyistä alaasi nykyisessä oppilaitoksessasi?

- Alle vuoden  1–2 vuotta  2–3 vuotta  yli 3 vuotta

9. Ikä:

10. Äidinkieli:

11. Sukupuoli:

- Nainen  Mies  Muu

12. Aikaisemmin suorittamasi opinnot. (Voit valita useamman vaihtoehdon):

- Peruskoulu
- Valma (Ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus)
- Lukio
- Ammatillinen tutkinto
- Ammattikorkeakoulu
- Yliopisto
- Muu koulutus, mikä?

13. Äidin koulutus (valitse korkein):

- Peruskoulu tai vastaava
- Lukio
- Ammatillinen tutkinto
- Yliopisto, ammattikorkeakoulu tai muu korkeakoulutus
- En osaa sanoa
- Muu koulutus, mikä?



14. Isän koulutus (valitse korkein):

- Peruskoulu tai vastaava
- Lukio
- Ammatillinen tutkinto
- Yliopisto, ammattikorkeakoulu tai muu korkeakoulutus
- En osaa sanoa
- Muu koulutus, mikä?

15. Missä maassa sinä ja vanhemmasi olette syntyneet? Vastaa kaikkien osalta:

	Sinä	Äiti	Isä
Suomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ruotsi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Viro	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Venäjä tai entinen Neuvostoliitto	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Somalia	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Irak	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kiina	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Thaimaa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jokin muu maa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Muu maa, mikä?

16. Kuinka kauan olet asunut Suomessa?

- koko ikäni
- yli 10 vuotta, mutta en aina
- 5–10 vuotta
- 1–4 vuotta
- alle vuoden

17. Onko sinulle tehty opiskelun tueksi henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS? (oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea varten)

- Ei
- Kyllä
- En osaa sanoa

18. Onko sinulla vaikeuksia

	Ei vaikeuksia	Vähän vaikeuksia	Paljon vaikeuksia	En pysty lainkaan
Nähdä (jos käytät silmälaseja tai piilolinsejä, arvioi näkökykyäsi niiden kanssa)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kuulla (jos käytät kuulolaitetta, arvioi kuuloasi sen kanssa)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kävellä noin puoli kilometriä, esimerkiksi urheilukentän ympäri (jos käytät apuvälinettä, arvioi kävelykykyäsi sen kanssa)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Muistaa asioita	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Oppia uusia asioita	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Keskittyä johonkin sellaiseen, jonka tekemisestä nautit	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

19. Vastaa vielä muutamaan kysymykseen liittyen vapaa-aikaasi:

	Kyllä	Ei
Minulla on ainakin yksi mielekäs harrastus	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Harrastan säännöllisesti liikuntaa	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Minulla on ainakin yksi läheinen ystävä	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

## Koulutukseen hakeutumisvaihe

20. Oletko muuttanut nykyisten opintojesi vuoksi toiselle paikkakunnalle?

- En
- Kyllä, asun opiskelija-asuntolassa
- Kyllä, asun muualla kuin opiskelija-asuntolassa

21. Vastaako nykyinen opiskelupaikkasi ensisijaista hakutoivettasi?

- Kyllä
- Ei

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi:

22. Arvio seuraavia väittämiä asteikolla 1–5 sen perusteella, oletko eri vai samaa mieltä: Kun suunnittelin nykyisiä opintojani

	1: Täysin eri mieltä	2	3	4	5: Täysin samaa mieltä
sain riittävästi tietoa eri koulutusvaihtoehdoista	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
sain riittävästi tietoa koulutukseen liittyvistä taloudellisista tukimuodoista ja opintososiaalisista eduista	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
koulutusvalintaani vaikutti pitkälti vanhempieni mielipide	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
koulutusvalintaani vaikutti pitkälti kavereiden mielipide	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
tein päätöksen hyvin itsenäisesti	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
koulutusvalinnan tekeminen oli helppoa	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
valitsemani ala oli etukäteen tuttu	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

## Koulutukseen kiinnittyminen ja henkilökohtaiset opintopolut

23. Odotukset tulevaisuudelle. Valitse seuraavista 1–2 parhaiten kuvaavaa tulevaisuuden näkymää:

- Uskon vahvasti, että tulen työllistymään koulutuksen jälkeen
- Tulen todennäköisesti työllistymään koulutuksen jälkeen
- En usko, että työllistyn koulutuksen jälkeen
- Aion jatkaa opintoja koulutuksen jälkeen
- Harkitsen opintojen keskeyttämistä
- Muu vaihtoehto, mikä?

24. Arvioi seuraavia väittämiä asteikolla 1–5 sen perusteella, oletko eri vai samaa mieltä.

	1: Täysin eri mieltä	2	3	4	5: Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa/ ei koske minua
Oppilaitoksessa kunnioitetaan erilaisia mielipiteitä	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opiskelijoiden kanssa on hyvä yhteishenki	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opettajat ovat kannustavia	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Koen voivani olla oppilaitos- ja opiskelijayhteisössä oma itseni	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Tunnen kuuluvani opiskelijayhteisöön	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Tunnen kuuluvani työyhteisöön työssäoppimispaikallani	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opintoja suunniteltaessa opiskelijoiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon (esim. lukihäiriö, pienten lasten hoito yms. opiskeluun vaikuttavat tekijät)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

25. Arvioi seuraavia väittämiä liittyen opintojesi henkilökohtaistamiseen. Arvioi väittämiä asteikolla 1–5 sen perusteella, oletko eri vai samaa mieltä.

	1: Täysin eri mieltä	2	3	4	5: Täysin samaa mieltä
Olen tyytyväinen mahdollisuuksiini vaikuttaa opintoihini	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Minulle on tarjottu vaihtoehtoisia tutkinnon suorittamistapoja (esim. opintojen suorittaminen työvaltaisesti, verkko-/monimuoto-opinnot, kaksoistutkinto jne.)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

26. Pohdi saamaasi opetusta ja itseäsi oppijana. Arvioi seuraavia väitteitä asteikolla 1–5 sen perusteella, oletko eri vai samaa mieltä.

	1: Täysin eri mieltä	2	3	4	5: Täysin samaa mieltä
Peruskoulu meni osaltani hyvin	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Nykyiset opinnot ovat tarpeeksi haastavia	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Saan riittävästi palautetta oppimisestani	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Saan onnistumisen kokemuksia opinnoissani	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Ratkomme muiden opiskelijoiden kanssa tehtäviä yhdessä	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Tarvitsisin enemmän tukea opiskeluuni	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Minulle on tärkeää menestyä opinnoissani	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Koen olevani oikealla alalla	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opintoni hahmottuvat selkeänä kokonaisuutena	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

27. Onko jokin seuraavista tekijöistä hidastanut tai muuten haitannut nykyisten opintojesi etenemistä?  
Arvioi asteikolla 1 = ei ole ongelma – 5 = ongelma, ja haittaa opintojani.

	1: Ei ole ongelma	2	3	4	5: on ongelma ja haittaa opintojani
Kiinnostuksen puute nykyiseen opintoalaan	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opintojen työläys	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opinto-ohjauksen puute	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opintojen sekavuus	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Työssäoppimispaikan löytäminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Oppimisvaikeudet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
En ole sopeutunut opiskeluryhmään	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Syrjintä ja/tai rasismi	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Koulukiusaaminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kielivaikeudet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Terveydelliset syyt	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Pitkät välimatkat kodin ja oppilaitoksen ja/tai työssäoppimispaikan välillä	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Rahahuolet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Muu, mikä?

28. Vapaa sana: voit kommentoida oppilaitoksen ilmapiiriä, opetusta ja tarjottua tukea. Voit myös esittää kehittämisehdotuksia.

29. Mitä mieltä olet opiskelijoiden mahdollisuuksista vaikuttaa oppilaitoksessasi? Arvioi seuraavia väitteitä asteikolla 1–5 sen perusteella, oletko eri vai samaa mieltä.

	1: Täysin eri mieltä	2	3	4	5: Täysin samaa mieltä
Tiedän miten toimia, jos haluan vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Opiskelijoiden ehdotuksia kuunnellaan ja otetaan käytäntöön	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi perustella vastauksiasi:

30. Oletko osallistunut johonkin seuraavista vaikuttamistavoista/foorumeista?

	Kyllä	En: en tiennyt tällaisesta	En: kukaan ei ole pyytänyt	En: minulla ei ole aikaa	En: ei kiinnostu	En osaa sanoa
opiskelijakuntatoiminta	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
tutor-opiskelijatoiminta	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
itse ideoidut projektit	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Joku muu vaikuttamistapa, mikä?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Voit halutessasi täydentää tai perustella vastauksiasi:

31. Kuinka oppilaitoksessa tulisi entisestään edistää opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia?

32. Risut ja ruusut: voit halutessasi kommentoida kyselyä tai lähettää vapaamuotoisia terveisiä oppilaitoksellesi tai Opetushallitukselle.

Verkkójulkaisu  
ISBN 978-952-13-6485-3  
ISSN 1798-8926

Tutkimus on tehty osana ESR-rahoitteista Zoomi – Sujuvien siirtymien kansallinen koordinointi -hanketta. Zoomi – Sujuvien siirtymien kansallinen koordinointi -hanke on ESR-rahoitteinen opetus- ja kulttuuriministeriön Osuvaa osaamista -toimenpideohjelman Sujuvat siirtymät -osion koordinointihanke, joka toteutetaan Opetushallituksen ja Suomen ammatillisen koulutuksen kulttuuri- ja urheiluliitto SAKU ry:n yhteistyönä 1.8.2015–30.4.2019.

Opetushallitus  
[www.oph.fi](http://www.oph.fi)

Vipuvoimaa  
EU:lta  
2014–2020



owalgroup



OPETUSHALLITUS  
UTBILDNINGSTYRELSEN

saku



Elinkeino-, liikenne- ja  
ympäristökeskus